

**COM IMPULSAR LA RECUPERACIÓ D'UNA MEMÒRIA
HISTÒRICA PLURAL I DEMOCRÀTICA DES DELS ARXIU.
L'EXEMPLE DEL PROJECTE “MEMÒRIES D'UNA FEIXA” A
L'ARXIU MUNICIPAL DE MATADEPERA.**

RAÜL AGUILAR CESTERO

Director del treball: Ramon Alberch Fugueras

Any d'elaboració: 2013

Treball de recerca del Màster d'Arxivística i Gestió de Documents

Escola Superior d'Arxivística i Gestió de Documents

Col·lecció Treballs fi de màster i de postgrau

Com citar aquest article:

Aguilar Cestero, Raül. (2013) *Com impulsar la recuperació d'una memòria històrica plural i democràtica des dels arxius. L'exemple del projecte "Memòries d'una feixa" a l'Arxiu Municipal de Matadepera*. Treball de recerca del Màster d'Arxivística i Gestió de Documents de l'Escola Superior d'Arxivística i Gestió de Documents. (Treballs fi de Màster i de postgrau). [Http://...](http://...) (consultat el ...)

Aquesta obra està subjecta a llicència Creative Commons Reconeixement-NoComercial-SenseObraDerivada 3.0 Espanya (<http://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/es/legalcode.ca>). Es permet la reproducció total o parcial i la comunicació pública de l'obra, sempre que no sigui amb finalitats comercials, i sempre que es reconegui l'autoria de l'obra original. No es permet la creació d'obres derivades.

Resum

El present treball té per objectiu reflexionar sobre els conceptes de memòria e història aplicats a la ciència arxivística i exposar els elements claus pel disseny, planificació i implementació d'un projecte de recuperació de la memòria històrica a nivell local o comarcal impulsat des d'un arxiu. Aquestes reflexions i propostes sorgeixen de l'experiència del projecte Memòries d'una feixa, impulsat per l'AMMAT entre 2006 i 2012, el qual, des d'una perspectiva interdisciplinària i de fort compromís cívic, ha donat lloc a diverses publicacions, presentacions, xerrades i cursos sobre la història recent de Matadepera que, a la seva vegada, han dotat de discurs i impulsat diverses iniciatives polítiques i ciutadanes de protecció del patrimoni cultural i natural, així com de recuperació de pràctiques tradicionals de gestió del paisatge dins de l'entorn del Parc Natural de Sant Llorenç del Munt i la serra de l'Obac.

Paraules clau: arxius, memòria històrica, recerca, història social, Matadepera, disseny, planificació, difusió, participació, democràcia.

Título:

Resumen

El presente trabajo tiene por objetivo reflexionar sobre los conceptos de memoria e historia aplicados a la ciencia archivística y exponer los elementos claves por el diseño, planificación e implementación de un proyecto de recuperación de la memoria histórica a nivel local o comarcal impulsado desde un archivo. Estas reflexiones y propuestas surgen de la experiencia del proyecto Memorias de una feixa, impulsado por el AMMAT entre 2006 y 2012, el cual, desde una perspectiva interdisciplinar y de fuerte compromiso cívico, ha dado lugar a varias publicaciones, presentaciones, charlas y cursos sobre la historia reciente de Matadepera que, a su vez, han dotado de discurso e impulsado varias iniciativas políticas y ciudadanas de protección del patrimonio cultural y natural, así como de recuperación de prácticas tradicionales de gestión del paisaje dentro del entorno al Parque Natural de Sant Llorenç del Munt i la serra de l'Obac.

Palabras clave: archivos, memoria histórica, investigación, historia social, Matadepera, diseño, planificación, difusión, participación, democracia.

Title:

Abstract

This paper aims to reflect on the concepts of memory and history applied to archival science and expose the key elements for designing, planning and implementing a project to recover the historical memory at the local or county promoted from an archive. These reflections and proposals arising from the experience of the project Memòries d'una feixa driven by AMMAT between 2006 and 2012, which, from a interdisciplinary perspective and strong civic engagement, has led to several publications, presentations, lectures and courses on the recent history of Matadepera that, in turn, has promoted various political and civic initiatives to protect the cultural and natural heritage, and recovery practices of landscape management within the Natural Park of Sant Llorenç del Munt i la serra de l'Obac (Barcelona).

Keywords: Archive, historical memory, research, social history, Matadepera, design, planning, communication, participation, democracy.

SUMARI

1	Introducció.....	10
1.1	Arxius, història i memòria. El paper dels arxius en la preservació i difusió d'una memòria històrica plural i democràtica.	15
1.2	Els arxius i la història.....	16
1.3	Què és la memòria històrica?	19
1.4	Els perills de la memòria: Victimisme, religió civil i memòria equitativa.	21
1.5	La memòria històrica de la repressió, la II República i l'antifranquisme.	24
1.6	La memòria oficial de la dictadura i la democràcia i els seus silencis.....	25
1.7	L'emergència d'una memòria plural com a dret democràtic.....	28
1.8	Els arxius i la difusió del patrimoni històric i memorial.....	30
2	L'experiència del projecte Memòries d'una feixa a l'Arxiu Municipal de Matadepera. ...	32
2.1	La creació del projecte.	33
2.2	La configuració d'un equip interdisciplinari.....	35
2.3	El recolzament polític i tècnic del projecte.....	37
2.4	La justificació científica, social i cívica de Memòries d'una feixa.....	39
2.5	Les fases i el finançament del projecte.....	41
2.6	El procés de buidatge documental i la consulta d'altres fonts.....	47
2.7	Les fons orals. Una experiència de vida.....	49
2.8	Les vies de difusió de la recerca i la seva incidència social.....	53

3	Guia pel disseny, planificació i implementació d'un projecte de recuperació de la memòria històrica per part d'un arxiu.....	57
3.1	Requeriments d'arxiu.....	58
3.2	Un equip multidisciplinari.....	60
3.3	La planificació del projecte.....	62
3.4	Cost del projecte i recursos disponibles en temps de crisi.....	66
3.5	El consens social i polític i la participació ciutadana.....	70
3.6	La preparació i gravació de fonts orals.....	72
3.7	Els canals de difusió i la seva incidència social.....	75
	Conclusions.....	81
	Bibliografia i fonts.....	87
	Fonts primàries.....	87
	Fonts secundàries.....	87
	Bibliografia.....	87
	Fonts d'Internet.....	92
	Annex documental.....	93

«Volem, reclamem que la memòria de l'experiència de la dictadura i les seves conseqüències, que la memòria i la experiència de la lluita per la llibertat, s'incorpori al coneixement comú de les futures generacions Volem que aquest sigui el nostre llegat Un llegat de coneixement que faci als ciutadans civilment més savis i, per tant, més lliures»

Declaració del Liceu de 2002 realitzada per les principals associacions memorialístiques de la societat civil catalana.

«La Generalitat i els altres poders públics han de vetllar pel coneixement i el manteniment de la memòria històrica de Catalunya, com a patrimoni col·lectiu que testimonia la resistència i la lluita pels drets i les llibertats democràtiques»

Article 54 de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya de 2006.

«Els arxius ... són una de les fonts primàries i primordials d'informació per a preservar la memòria històrica de Catalunya» i un dels eixos principals de la Llei és “la incorporació de les diverses administracions públiques perquè col·laborin en les tasques de protecció i difusió del patrimoni documental i se'n responsabilitzin»

Preàmbul de la Llei d'arxius de Catalunya de 2001.

1 Introducció.

A l'actual societat de la informació, els arxius estan cridats a tenir un paper essencial en la construcció social del passat i de tot el que això representa. No només perquè els arxius són els encarregats de preservar aquest passat enregistrat en forma de documents, fotografies, vídeos o qualsevol altre suport, sinó perquè, una cop assegurada la conservació, els arxius tenen la missió de difondre socialment aquest passat sota uns paràmetres de qualitat científica i pluralisme democràtic. Però en aquesta tasca els arxius no estan sols. Historiadors, periodistes, legisladors i molts altres col·lectius científics i professionals, així com el teixit associatiu i cultural del país, també estan cridats a desenvolupar un paper essencial en aquesta recuperació de la història. Per tant, és imprescindible que els arxius busquin i estableixin múltiples formes de cooperació amb tots aquests agents socials per, entre tots, produir un relat veraç i comprensible del passat i a l'alçada de les demandes del present.

Els grans arxius estan acostumats a difondre, planificar i participar en projectes d'investigació històrica basats en els seus fons, però la limitada capacitat humana i material de molts altres arxius fa molt més difícil que aquests puguin endegar projectes equiparables a nivell local, regional o comarcal. Una situació que s'ha agreujat terriblement amb les polítiques de retallades que han afectat a la recerca i a la difusió cultural. En aquesta, com en tantes d'altres qüestions, els petits sempre estan en desavantatge, però això no vol dir que un modest arxiu local no pugui endegar un projecte igualment vàlid i capaç de despertar el interès de la seva comunitat. Però perquè això sigui possible, aquests projectes han de recuperar de l'oblit aquelles memòries latents a la comunitat que no disposen dels canals adequats per expressar-se – perquè els canals oficials i oficiosos no se n'ocupen – però que tenen un pes significatiu en la col·lectivitat i que, en ser despertades, provoquen una reacció

en cadena a la societat, que l'enriqueixen des de múltiples perspectives: social, política, cultural i econòmica.

La clau perquè aquest petit miracle succeeixi no és tant disposar de grans recursos i una exhaustiva planificació com ser capaços de donar en la diana de la memòria col·lectiva adormida i això només s'aconsegueix fent un treball de recerca de fons documentals d'arxiu, recorrent a les fonts orals i disposant d'un equip de treball multidisciplinari capaç de situar tota la informació recollida en el seu context històric de forma veraç i contrastada, construint un discurs coherent, socialment compromès i obert a la participació ciutadana.

Per aquest motiu, creiem que seria de molta utilitat disposar d'un model o guió que permetés als arxius més modestos endegar projectes de recuperació de la història local o de la memòria històrica, com s'ha vingut anomenant en els darrers temps, que garantissin uns mínims de qualitat, rigor científic i capacitat d'incidir de forma crítica en la visió del passat i del present que té la societat. Si com afirma Michel Duchein (1991, 13) "per accedir al coneixement de la història no hi ha mitja més eficaç i directe que els arxius", és imprescindible que aquests hi participin d'una manera activa i compromesa en la recuperació del passat. En aquest sentit, estem convençuts que en una societat democràtica la missió dels arxius ha de compartir els valors essencials que propugna la història social i que defensen grans historiadors com Josep Fontana, el qual afirma que "...La història és un conjunt de mètodes la finalitat principal de les quals és la d'ajudar als homes a que, a través del desxiframent del seu passat, compreguin les raons que expliquen la seva situació present i les perspectives de les quals han de partir en l'elaboració del seu futur. Una història-eina, que enriqueix la capacitat de comprensió i de crítica, i que suposa una participació activa de tots els que s'interessen per ella" (SANTANA I PÉREZ, 1976, 2).

Partint d'aquesta visió, el nostre objectiu específic és que aquest treball presenti i desenvolupi els elements claus que ha de tenir en compte un projecte de recerca i difusió de la història local impulsat des d'un arxiu. Per la seva elaboració ens hem basat en l'experiència del projecte que, sota el nom de Memòries d'una feixa, va endegar l'Arxiu

Municipal de Matadepera (AMMAT) entre els anys 2006 i 2012. Fins al moment, aquest projecte ha donat lloc a una gran varietat d'experiències divulgatives en forma d'articles en revistes d'història, articles de premsa, tesines, una tesi doctoral, un llibre, articles en revistes internacionals, comunicacions en congressos, conferències, programes de ràdio i visites guiades i està previst que, en el futur pròxim, també doni lloc a materials didàctics per a les escoles i instituts del municipi, així com alguna exposició.

Una ampla difusió que, durant aquests darrers anys, ha tingut una clara incidència a nivell local, en el sentit que ha potenciat la participació ciutadana activa en la solució de determinats problemes del seu entorn, com ara: l'èxit de campanyes reivindicatives de protecció del paisatge i els boscos, la recuperació de determinats elements del patrimoni material, com els forns de calç de sant Llorenç, o la reintroducció de pràctiques agrícoles i ramaderes desaparegudes que milloren la gestió del bosc i la lluita contra risc d'incendis dins del Parc Natural de Sant Llorenç del Munt i la serra de l'Obac. Aquests són, des de el nostre punt de vista, els objectius generals d'incidència social i de vocació cívica als que ha d'aspirar tot projecte de recuperació de la història local impulsat des d'un arxiu.

Els arxius locals que tinguin possibilitats d'endegar projectes similars sobre la història del seu municipi amb els seus fons documental com a base de la investigació haurien de ser els principals interessats en conèixer l'experiència portada a terme per l'AMMAT entre 2006 i 2012. Evidentment, cada municipi té les seves particularitats, però tot i així, es poden establir clarament una sèrie de pautes i passos a seguir que garanteixen un mínim de qualitat científica, esperit crític i funcionalitat social per aquests tipus de projectes.

A l'igual que Matadepera, hi ha infinitat de municipis a Catalunya que han patit una transformació radical al llarg del segle XX. Matadepera va passar de ser un petit poble rural, de poc més de cinc-cents habitants, dedicat eminentment al cultiu de la vinya i els treballs del bosc a ser un municipi residencial de més de vuit mil habitants en el qual la urbanització desmesurada del segon franquisme i l'actual democràcia han fet desaparèixer tot vestigi de la centenària cultura pagesa tradicional. Una situació similar és pot dir de moltes altres

poblacions rurals que han crescut i s'han diversificat i de pràcticament totes les poblacions de pescadors de la costa catalana, el patrimoni cultural de les quals han estat arrasat per la febre del turisme de masses durant la segona meitat del segle XX. La incidència de la transformació o del mal anomenat “progrés” pot variar d'un municipi a un altre, així com el tipus de cultura desapareguda que viu latent en la memòria de les persones d'una localitat, sobretot en les d'edat més avançada, però les ganes de redescobrir-la i de revaloritzar-la són les mateixes a arreu del territori català, perquè la necessitat de saber qui som i d'on venim és una necessitat gairebé universal i els silencis imposats sobre la nostra societat han estat massa grans i massa importants com perquè continuïn enterrats.

La pregunta clau a la que intentarà respondre aquest treball és la següent: Es pot crear un model de recerca i difusió que serveixi de guia als arxius que vulguin endegar projectes de recuperació de la memòria històrica del seu municipi o de la seva regió a partir de l'experiència de Memòries d'una feixa a Matadepera? Altres preguntes interessants a respondre seran:

- Quins requisits ha de complir un arxiu local per poder endegar un projecte de recuperació de la memòria històrica?
- Com s'ha de configurar l'equip del projecte?
- Com es planifica el projecte i quins elements clau ha de tenir?
- Quin pot ser el cost aproximat d'un projecte d'aquest tipus?
- Com aconseguir els recursos necessaris?
- Com buscar un ampli consens dels partits polítics i el teixit associatiu de la localitat respecte la necessitat del projecte?
- Com cercar la participació de la ciutadania?
- Com preparar, gravar i conservar les fons orals recollides pel projecte i com utilitzar-les després?

- Com plantejar la difusió? I quins elements claus ha de complir?

La principal hipòtesi d'aquest treball és que, a partir de l'experiència de Memòries d'una feixa a Matadepera, podem ajudar a d'altres arxius locals a endegar projectes semblants de recuperació de la memòria històrica amb un profund esperit crític, rigor científic i sentit cívic i democràtic i aconseguir que aquests tinguin una incidència real tant en la visió de la història del seu propi municipi que tenen els ciutadans com en el debat historiogràfic i, per tant, en la construcció de la memòria col·lectiva a nivell general. Igualment, un projecte d'aquestes característiques porta aparellats molts beneficis directes i indirectes per al propi arxiu ja que el converteix en referent dins de la localitat i fora d'ella i el revaloritza dins de la pròpia organització municipal on, massa sovint, és menystingut i infravalorat.

Les fonts primàries utilitzades en aquest treball han estat els expedients generats pel propi AMMAT en el desenvolupament del projecte Memòries d'una feixa (memòries, informes, pressupostos, etc.) Per la seva banda, les fonts secundàries han estat diverses bases de dades utilitzades per la recerca de bibliografia com ara: Dialnet, el Catàleg Col·lectiu de les universitats catalanes o Recercat. La bibliografia utilitzada ha estat aquella que reflexiona sobre el concepte de la memòria històrica i sobre la relació que existeix entre aquesta memòria i el paper dels arxius. Igualment, per plantejar el nostre guió hem tingut en compte altres experiències semblants de recuperació del passat que han portat a terme altres arxius.

En aquest sentit, aquest treball no és basat en anàlisis de dades ni en tractaments estadístics, sinó en l'experiència pròpia del treball desenvolupat al llarg de més sis anys i en l'afany per compartir aquesta experiència tan gratificant i enriquidora amb d'altres arxivers i arxiveres perquè aquests s'animin a portar a terme els seus propis projectes de recuperació del passat, aquells que la societat del seu entorn necessita i està demanant en el present.

1.1 Arxius, història i memòria. El paper dels arxius en la preservació i difusió d'una memòria històrica plural i democràtica.

Comprendre el segle XX «significa examinar i suportar conscientment la càrrega que el nostre segle ha col·locat sobre nosaltres – i no negar la seva existència ni sotmetre's mansament al seu pes -. La comprensió és un enfrontament atent i resistent amb la realitat, qualsevol que sigui o pogués haver estat aquesta»
Hannah Arendt (1987, 12)

Aquesta primera part introductòria té com a finalitat contextualitzar i definir els conceptes de memòria, història i memòria històrica en referència a la practica de difusió del patrimoni històric i memorial que han de realitzar els arxius. Començarem amb una petita reflexió sobre la relació evident que existeix entre els arxius i la disciplina històrica i quina ha estat la seva evolució durant l'etapa contemporània, fins arribar a l'actualitat. Seguirem definint que entenem pel popular terme de memòria històrica i el situarem en el context d'emergència memorialística, inherent a la modernitat, que ha tingut lloc al llarg dels segles XX i XXI.

Un cop situats els tres conceptes bàsics (arxius, història i memòria), analitzarem quin son els grans perills d'aquesta emergència memorialística que un arxiu ha de conèixer i evitar alhora d'endegar un projecte d'aquestes característiques. Com ara, no fer de les víctimes el centre de la història, per evitar convertir la seva experiència traumàtica en un substitut del raonament històric crític, o no caure en la comoditat del políticament correcte i establir memòries equitatives entre víctimes i botxins.

Tot seguit, passarem a analitzar el que representa al nostre país la memòria històrica de la II República i l'antifranquisme i les diferències que existeixen entre aquestes memòries i la memòria històrica de la repressió del règim franquista. Per, després, contraposar aquesta pluralitat de memòries a la memòria oficial de la monarquia parlamentària actual i el fals revisionisme històric que l'ha acompanyat durant més de trenta anys. Per acabar aquest capítol introductori, parlarem del paper dels arxius en la difusió del patrimoni històric i memorial i de com aquesta activitat ha esdevingut, pràcticament, una obligació moral pels arxivers en tota societat que es vulgui plenament democràtica.

1.2 Els arxius i la història.

Es prou conegut que fins al segle XIX els arxius han estat, fonamentalment, l'espai físic on conservar els documents que donaven fe dels privilegis i les propietats d'uns pocs sobre la majoria. Es a dir, institucions tancades que només servien a les necessitats dels seus propis creadors. Primerament va ser la Revolució francesa, i després la nova societat burgesa i liberal que va assumir el poder durant el segle XIX, la que va crear "grans concentracions d'arxius dels documents de les institucions centrals de l'Estat, dels antics fons històrics de les desamortitzacions o del règim senyorial abolit" (ALBERCH, 2002, 33). Conjuntament a la creació d'aquests grans centres d'arxiu, van néixer els primers centres especialitzats per a la formació d'arxiviers (École des Chartes, 1821) i els òrgans per a la direcció de la política arxivística de cada país d'on sorgirien els principis bàsics de la ciència arxivística contemporània com la noció de fons o del principi de respecte de procedència. Tots aquests canvis possibilitarien l'emergència de les històries nacionals dels països europeus que es construeixen al llarg del segle XIX.

La utilització de les fonts d'arxiu per a la fonamentació científica del discurs històric té alguns precedents en l'època de la Il·lustració, però no va ser fins a la construcció dels Estats-Nació del segle XIX i la seva realitat política i social que sorgeix aquesta capacitat dels arxius per incidir en la construcció intel·lectual del passat. En aquell trànsit del l'Antic Règim a la contemporaneïtat els arxius es van transformar amb la societat.

Durant tot el segle XIX i el segle XX posterior, la ciència històrica i l'arxivística evolucionaran deixant enrere la il·lusió del positivisme històric, que dominava les històries nacionals, en la creença que la dada continguda en el document d'arxiu era la veritat indiscutible d'allò que esdevingué en el passat i naixerà l'anàlisi crític de les dades i, per tant, dels documents d'arxius que, al llarg del segle XX, evolucionarà de múltiples formes.

El gran canvi en la visió del passat i del present del segle XX s'inicia en el període d'entreguerres amb pesadors com Walter Benjamin (1892-1940) i historiadors com Lucien Febvre (1878-1956) o Marc Bloch (1886-1944), aquests dos últims membres de l'École des Annales, que des de diferents perspectives desmunten la idea de progrés del capitalisme triomfant amb un nou materialisme històric que parteix de la crítica del present i la recerca en el passat de les possibles vies alternatives d'evolució de la societat. Com molt bé diu Pierre Vilar va ser L'Ecole des Annales de Lucien Febvre i Marc Bloch dels anys trenta del segle XX "los que desembarazaron a los historiadores franceses del yugo de la historia positivista, los que crearon en ellos nuevas necesidades: la historia de la materia social, la historia-problema; la historia como unidad de lo económico, lo social y lo mental: un

redescubrimiento espontáneo, por exigencias del espíritu, de lo que hasta entonces sólo Marx se había atrevido a llamar <<historia>>” (VILAR, 2004, 35).

La segona guerra mundial i la necessitat de comprendre elements bàsics d'aquesta, com l'Holocaust, suposaran per a la ciència històrica un nou canvi radical de perspectiva que també acabarà per tenir el seu reflex als arxius. Per a pensadores com Hannah Arendt (1987, 12) comprendre un esdeveniment històric com l'Holocaust “significa examinar i suportar conscientment la càrrega que el nostre segle ha col·locat sobre nosaltres – i no negar la seva existència ni sotmetre's mansament al seu pes -. La comprensió és un enfrontament atent i resistent amb la realitat, qualsevol que sigui o pogués haver estat aquesta”.

A la dècada dels seixanta del segle passat, aquestes noves maneres d'entendre el passat i la seva relació amb el present, culmina amb l'aparició de la història social, una nova història que aspira a donar tota la importància que és mereix als de baix, a la massa anònima, al poble, en la construcció dels esdeveniments històrics. Per contraposició evident a la història dels grans homes que havia existit fins aleshores i que, per fi, deixen de ser el centre del devenir històric. Després vindria el maig del 68 a França i a la resta d'occident i la història social esclataria en mil intents per donar la veu als que fins aquell moment s'havien mantingut ocults a ulls de la història i dels historiadors (FONTANA, 1982, 1992 i 2002). Naixerien així infinitat d'històries particulars: la història del moviment obrer, la història de gènere, la història colonial, però també la història de les mentalitats, de la cultura, la ecohistòria, etcètera, en una subdivisió i compartimentació de la història que, sense dubte, ha fet grans aportacions al coneixement però que, per contrapartida, ha fet perdre de vista el canvi revolucionari i de mentalitat que suposava l'aparició de la història social, en quan assumpció d'uns valors democràtics per part de la ciència històrica i els historiadors.

Perquè si com afirma la història social, el devenir històric el construeix poble en el seu conjunt, amb els seus equilibris de forces entre els diferents actors en joc, només el poble està legitimat, en darrera instància, a decidir sobre el seu present i el seu futur i això només es pot fer dins d'un sistema polític obert, pacífic i democràtic que accepti la pluralitat de memòries que existeixen a les societats actuals.

Del confusionisme post 1968 que va perdre de vista la “història dels de baix” per centrar-se només en la història d'una part dels de baix, com afirma Josep Fontana, va sorgir el revisionisme històric de la postmodernitat i, poc després, l'apocalíptic “anunci del final de la història” del neoliberalisme triomfant (FUKUYAMA, 1992) , després de la caiguda del mur de Berlín l'any 1989 i la desaparició de la URSS l'any 1991. Just en el mateix any en que, segons Eric Hobsbawm (1995), es tanca el segle XX curt (1914-1991)

Durant el segle XX, els arxius s'han transformat a remolc de les necessitats administratives i polítiques dels Estats, sobretot a partir de la segona guerra mundial quan el volum de documentació generada pels Estats creix de forma espectacular. Però, durant la segona meitat del segle XX, els arxius també han hagut d'adaptar-se als avenços de la ciència històrica i les noves necessitats dels historiadors ampliant els seus fons amb materials que, un segle abans, mai haurien estat considerats propis d'un arxiu. Es a dir, susceptibles de ser conservats per la posteritat pel seu valor patrimonial. Precisament, perquè els materials que fa servir el historiador de la segona meitat del segle XX per a construir la història s'han diversificat cada vegada més, aquests materials han adquirit un nou valor que abans no tenien i els arxius s'han vist obligats a conservar-los. Aquest canvi de mentalitat provocat per l'evolució política, social i cultural, sumat al canvi tecnològic cada vegada més accelerat, ha portat a la seva màxima expressió la diversificació dels arxius i, avui en dia, tenim arxius que conserven documents de tot tipus: figuratius, sonors, d'imatges, impresos, etc. i hem vist néixer tipologies especialitzades d'arxius com els arxius etnogràfics, arxius de la memòria i un llarg etcètera.

Per acabar aquest breu repàs de l'evolució en paral·lel de les ciències arxivístiques e històriques, és imprescindible remarcar que aquesta evolució es produeix perquè, després de dues cruentes guerres mundials, al llarg de la segona meitat del segle XX els valors democràtics aconsegueixen, per fi, començar a obrir-se amí a les societats occidentals, on s'instauren règims polítics cada vegada més participatius i oberts, amb els seus evidents avenços i retrocessos segons el lloc i la conjuntura. Actualment però, i després de vint anys d'imposició del final de la història per part del neoliberalisme, molts països com el nostre viuen immersos en una època de retrocessos i retallades democràtiques que afecta irreversiblement els arxius i la nostra manera d'entendre el present i la seva relació amb el passat. Motiu pel qual és més important que mai doblar els esforços perquè la història social i el respecte a la pluralitat de memòries es converteixin en conquestes socials i polítiques irrenunciabls en un futur pròxim de regeneració democràtica.

Si com afirma Hannah Arendt, en les seves dues obres de caràcter històric més conegudes (1987 i 2006), el passat està fet de fragments i és des del relat i els esdeveniments del present que podem donar un sentit a aquest passat, cal que reconstruïm de forma veraç aquests fragments, fet que només podem aconseguir recorrent als documents d'arxiu i la memòria viva, i edifiquem, en funció d'aquests fragments coneguts del passat, una nova interpretació del passat d'acord amb les necessitats del present.

En el camp de la recuperació de la memòria històrica, com en d'altres camps claus del nostre futur pròxim com la transparència o la implantació d'una administració electrònica eficient i eficaç, els arxius estan cridats a desenvolupar un paper central i no podem deixar

que la història ens passi, una vegada més, per endavant en cap d'aquestes qüestions sense poder intervenir-hi amb tot el nostre coneixement i bagatge professionals. Però perquè això sigui possible, cal que els arxivers i arxiveres compartim experiències, debatem i ens animem a impulsar projectes de recuperació de la memòria històrica científicament sòlids i a l'alçada de les demandes ciutadanes. Només així aconseguirem el reconeixement social i la visibilitat que el nostre ofici necessita per poder portar a terme la tasca de servei a la societat que tot arxiu públic està obligat a donar.

1.3 Què és la memòria històrica?

El tercer costat d'aquest triangle que hem establert a l'enunciat de la introducció, juntament amb els arxius i la història, és el concepte de la memòria, memorialístic o, com es coneix popularment, de la memòria històrica. Tot i que en el nostre país l'emergència de moviments memorialístics i el seu ressò social i polític és relativament actual, el fenomen neix amb "les commemoracions dels morts de la Primera Guerra Mundial ... de principis de la dècada de 1920", que van ser "sens dubte la primera manifestació d'aquesta emergència de la memòria lligada a una crisi profunda de la transmissió" (TRAVERSO, 2008, 19-20), pròpia de la modernitat . I és en aquest món modern i postmodern, on tot és efímer i transitori, on la societat de masses imposa un estil de vida urbà anònim que és regeix per les exigències de la producció i el miratge del creixement econòmic il·limitat, on irromp la memòria com a fenomen social i polític. Segons Enzo Traverso (2008, 18), com a "reacció davant l'adveniment d'un món que ha perdut amb el seu passat el sentit mateix del passat: un món sense memòria".

Un altre element, en aquest cas biològic, ha estat també important en l'emergència de la memòria. L'esperança de vida pràcticament s'ha doblat als països occidentals entre 1900 i l'any 2000. La gent viu més anys i, per tant, cada vegada té memòria d'esdeveniments més llunyans en el temps, alguns dels quals sovint són desconeguts per les noves generacions. Això provoca una demanda social contínua de coneixement històric respecte del passat més immediat. Una història del present que, tot i la immediatesa, sigui rigorosa i tingui en compte la pluralitat de fons d'arxiu i de veus d'aquest passat encara viu en la memòria de les generacions més grans. La funció principal dels historiadors i dels arxius històrics és respondre a aquesta demanda de coneixement que sorgeix de la societat actual. Els arxius, per tant, es troben en mig de la dialèctica entre història i memòria, així que tant els

historiadors com els arxivers es veuen obligats a reflexionar sobre la natura del seu ofici i les condicions canviants del seu treball. Sobretot, a partir del nou temps històric que s'inaugura amb la caiguda del mur de Berlín, l'any 1989, i dels règims prosoviètics de l'Europa de l'est, poc després.

En aquest nou món, que Fukuyama van batejar com “el final de la història”, el paradigma memorial és el camp de concentració d'Auschwitz que representa la Shoah. Tot i així, la percepció de l'Holocaust que domina en l'actualitat no és la mateixa que va dominar la postguerra a partir de 1945. En els judicis de Nuremberg, de 1945, l'Holocaust no va ser mai el centre d'atenció i va ser tractat com un més dels nombrosos crims de guerra del nazisme i el feixisme. En aquells primers anys posteriors a la Segona Guerra Mundial van ser molt pocs els intel·lectuals que van fixar la seva atenció preferent en l'Holocaust. La famosa obra de Primo Levi, *Si això és un home*, sobre els camps d'extermini romangué durant anys sense ser editada. En un primer moment, el símbol de la barbàrie nazi no era Auschwitz, sinó Buchenwald, el camp amb la concentració més gran de deportats antifeixistes.

La idea dominant en acabar la Segona Guerra Mundial va ser la del progrés continu de les societats. El nazisme i el feixisme es van presentar públicament com un parèntesi, com una bogeria momentània de la qual el continent europeu en sortia com un convalescent després d'una greu malaltia que havia estat a punt de dur-lo a la tomba, però de la qual, un cop recuperats, calia passar pàgina per mirar endavant. Per tant, en la postguerra mundial, els testimonis de la barbàrie nazi-feixista foren ignorats en pro d'una utòpica idea de progrés en la que no hi havia un espai per l'experiència de la barbàrie de Primo Levi i tots els supervivents de l'Holocaust. El silenci sobre aquest passat es justificava, com sempre passa, en favor de la seva “superació” i de la reconciliació. Enfront d'aquest mur de silenci i d'indiferència, els testimonis dels camps de la mort van reivindicar la memòria com un deure pendent, no acomplert, d'una societat oblidadissa. Segons Enzo Traverso (2008, 28), “Primo Levi parlava d'un ús alhora terapèutic i pedagògic de la memòria: terapèutic per a les víctimes privades de reconeixement i pedagògic per a la societat, culpable del seu oblit i de la seva indiferència”.

D'una manera similar a com els supervivents dels camps d'extermini nazi van reclamar a la societat que escoltes la veu del seu dolor silenciats, fins a aconseguir-ho, des de fa dècades al nostre país, les víctimes del franquisme reclamen que s'escolti i es reconegui institucionalment el seu patiment i la seva lluita en favor de les llibertats democràtiques, cosa que encara no s'ha fet, més que de forma esporàdica en algunes comunitats autònomes, però mai al màxim nivell de l'Estat. Com molt bé explica l'historiador Ricard Vinyes (2009, 32) “Aquesta expressió col·loquial y popular que s'ha instal·lat entre nosaltres, recuperar la memòria històrica, no es més que una metàfora social que expressa un desacord moral, una

insurrecció ètica davant del model d'impunitat i les seves conseqüències en la construcció del relat fundacional sobre la nostra democràcia que han mantingut els successius governs des de 1977”.

1.4 Els perills de la memòria: Victimisme, religió civil i memòria equitativa.

L'emergència de la memòria històrica coincideix amb l'adveniment del testimoni com a protagonista i portaveu de les víctimes de la història, d'una història silenciada pel discurs oficial o benpensant, però la visió del passat que exposa la memòria de les víctimes presenta perills d'interpretació històrica evidents que han estat advertits per molts historiadors i que els arxius han de tenir molt en compte alhora d'impulsar una política de difusió dels seus fons d'arxiu o un programa de recuperació d'aquestes memòries. L'historiador Ricard Vinyes (2009, 23) estableix dos perills bàsics de distorsió de la història que es deriven de la memòria de les víctimes. En primer lloc, “l'establiment d'un relat transmissible únic, enormement coherent, cartesià, impermeable en la seva lògica i que el ciutadà té el suposat deure de conèixer i transmetre de forma idèntica a com l'ha rebut”. Es el que altres historiadors com Enzo Traverso o Peter Novick (2000, 11) han anomenat “la memòria com a religió civil del món occidental” amb els seus dogmes (el “deure” de memòria) i els seus rituals (les commemoracions, els museus, etc.)

En aquest sentit, la principal memòria de les víctimes convertida en religió civil del món occidental és, sense dubte, la memòria de l'Holocaust, tal i com aquesta es presentada pel sionisme revisionista que governa l'Estat d'Israel des de fa dècades, els EEUU o la UE, entre d'altres. Aquesta falsa memòria partidista de l'Holocaust ha servit i serveix a l'Estat d'Israel i al sionisme, en general, per acusar d'antisemitisme i desacreditar a qualsevol rival polític o moviment humanitari que denunciï les accions criminals de l'Estat d'Israel contra el poble palestí, convertint-se, així, en la principal justificació del statu quo geopolític en bona part del planeta, després de la segona guerra mundial. Pel gran historiador britànic d'origen jueu, Tony Judt (2012, 155), i, per tant, poc sospitós d'antisemitisme, aquesta situació es inadmissible i “en anys vinents, Israel anirà devaluant, soscavant i, al capdavant, destruint el sentit i la utilitat de l'Holocaust, per reduir-lo a allò que molta gent ja diu que és: l'excusa d'Israel per al seu mal comportament.”

Després d'aquesta utilització interessada de la memòria de les víctimes de l'Holocaust per legitimar guerres o atacs flagrants contra els drets humans, el segon problema que es deriva

de la memòria de les víctimes sense contrastació històrica és, segons Ricard Vinyes (2009, 23), el problema “d'establir el dany patit i el dolor generat al individu com l'actiu essencial de la memòria a transmetre ... D'aquest fet es deriven conseqüències greus, per exemple la constitució del dolor i del dany en principi d'autoritat substitutiu de la raó”.

Des d'un punt de vista històric és fals que tots els que se'ns presenten com a víctimes ho siguin en realitat. Per exemplificar aquesta distorsió Enzo Traverso (2008, 29) explica que “un infant jueu gasejat a Auschwitz és sense cap mena de dubte un víctima innocent, [però] un insurrecte del gueto de Varsòvia era també un combatent que havia triat precisament defugir el paper de víctima que els seus perseguidors li havien assignat. Moriria amb les armes a la mà i considerar-lo una simple víctima no li faria justícia”. La mateixa distinció fa Pilar Calveiro quan parla de la dictadura militar argentina i, en general, de totes les dictadures del con sud dels anys setanta i vuitanta. Per Pilar, qualificar de víctima un militant de l'Exèrcit Revolucionari del Poble que va morir torturat pels militars argentins que el van segrestar desvirtua una realitat molt més complexa i rica i, a ben segur, no és com aquella persona desitjaria ser recordada, perquè convertir-lo en víctima equival a ocultar les seves motivacions polítiques i el seus desitjos de transformar la realitat, aquells que van portar els seus assassins a matar-lo.

La qualificació de les dictadures del con sud com a genocides, per tant, no ajuda a aclarir la seva naturalesa real, sinó tot el contrari, amaga la realitat dels esdeveniments històrics. Sens dubte, l'èxit d'aquestes interpretacions es basa en la seva senzillesa explicativa i en el fet que permet equiparar l'experiència traumàtica de les dictadures del con sud dins les normes commemoratives memorialístiques del món globalitzat, però és una interpretació ahistòrica que no resisteix la prova de les evidències documentals.

Finalment, existeix el perill de caure en reproduir el discurs d'una memòria equitativa, com el que acostumen a assumir els discursos oficials dels Estats amb carències democràtiques respecte a la seva història recent més traumàtica, els quals fan servir l'equiparació entre víctimes i botxins com una forma d'anestèsia contra un passat que és considera susceptible de dividir el país i d'alterar la relació de forces existent. Aquest tipus de memòria equitativa s'entesta en manipular la història i les evidències documentals per igualar el record i els homenatges a les víctimes amb el record i les homenatges als botxins, com si fossin dues cares d'una mateixa història nacional que no es pot canviar i que, per tant, cal oblidar, passant pàgina.

El sùmmum d'aquesta equiparació el va escenificar el govern socialista espanyol en la desfilada militar del 12 d'octubre de 2004, dia de la Hispanitat – abans dia de la raça -, quan el ministre de defensa, José Bono, va fer desfilar plegats dos soldats veterans espanyols, un

que va pertànyer a la División Azul franquista que va combatre juntament amb les tropes nazis contra els soviètics a Rússia i un veterà soldat republicà espanyol que, després de la guerra civil espanyola, va combatre a la Divisió Leclerc contra els nazis durant la segona guerra mundial . Recentment, fins i tot la Delegada del Govern espanyol a Barcelona, Llanos de Luna, s'ha permès la llibertat d'anar molt més enllà i condecorar a participants d'aquesta mateixa División Azul en un acte de lliurament de medalles de la Guardia Civil a la capital catalana, fet que deixa de banda l'equiparació entre víctimes i botxins de l'anterior govern socialista per tornar, novament, a l'enaltiment dels botxins propi de la dictadura franquista. Sense dubte, actuacions com aquesta són tota una evidència de les simpaties i afinitats ideològiques de l'actual partit de dretes que governa Espanya des de 2011, però no cal oblidar que, en molts països de la UE, homenatges d'aquest tipus són impensables i, fins i tot, constitutius de delictes.

En els casos de les dictadures argentina i uruguaiana, aquesta memòria equitativa ha estat batejada com "la teoria de los dos demonios" per referir-se a aquelles interpretacions que afirmen que "Argentina fue convulsionada por un terror que provenía tanto desde la extrema derecha como de la extrema izquierda". Aquesta teoria va ser exposada per primera vegada en el pròleg del "Informe final de la Comisión Nacional sobre la Desaparición de las Personas" (CONADEP) (1984) conegut popularment com "Nunca Más" o "Informe Sábado", però ha estat rebatuda amb duresa tant per historiadors com per associacions memorialístiques, fins al punt que en la nova edició del informe realitzada en 2006, a trenta anys del cop d'estat militar, el govern argentí de Néstor Kirchner va introduir un nou pròleg en el que s'afirmava que:

"Es preciso dejar claramente establecido, porque lo requiere la construcción del futuro sobre bases firmes, que es inaceptable pretender justificar el terrorismo de Estado como una suerte de juego de violencias contrapuestas como si fuera posible buscar una simetría justificatoria en la acción de particulares frente al apartamiento o de los fines propios de la Nación y del Estado, que son irrenunciables".

Davant de totes aquestes perversions de la memòria, ja sigui de les víctimes o dels botxins, i la manipulació del seu record, l'historiador i l'arxiver han de saber situar en la seva justa mesura el valor del testimoni de les víctimes i els botxins i la seva memòria i per fer-ho cal que la seva experiència, ja sigui explicada a través d'història oral o de vida o de memòries escrites, sigui contrastada amb les evidències documentals d'arxiu i amb la resta de testimonis.

Per tant, tot projecte de recerca del convuls passat segle XX ha de saber trobar el seu punt d'equilibri. Perquè defensar els botxins de la història és una immoralitat, però creure al cent

per cent la versió de les víctimes perquè ens identifiquem amb el seu patiment és fer-li un flac favor al coneixement històric. Un projecte d'aquest tipus ha de ser crític amb totes les seves fonts i, sobretot, no ha de partir d'apriorismes en que tot sigui blanc o negre, perquè la història, com a la vida real, està formada per una inacabable gamma de colors i una amplíssima capa de grisos.

1.5 La memòria històrica de la repressió, la II República i l'antifranquisme.

Des de que als anys 80 del segle XX es popularitzà el concepte de memòria històrica i l'Holocaust es prefigurà en paradigma de la memòria, altres pobles víctimes de la violència i la guerra han assumit aquest mateix discurs. Això és molt clar en el cas espanyol respecte a la diferència que existeix entre la memòria de la repressió, d'una banda, i la memòria de la II República i de l'antifranquisme, d'un altre. Com senyala la historiadora Carme Molinero (2006), aquesta distinció no suposa reduir la importància de la repressió en la història del règim franquista ni la capacitat pedagògica de la seva difusió en quan a vulneració dels drets humans de les persones. En canvi, la memòria democràtica de la II República i de l'antifranquisme, en tot el que té de lluita contra la dictadura i la defensa dels valors democràtics, són en si mateixos uns valors positius per a tota democràcia actual – o haurien de ser-ho -, en tant que les persones que van defensar aquests valors van possibilitar el final de la dictadura i el retorn de la democràcia. En aquest sentit, la memòria històrica es converteix en patrimoni de tota la societat i com a tal, passa a ser competència dels arxius.

Posar l'accent en les víctimes dels totalitarismes del segle XX a l'hora d'explicar el passat afebleix la interpretació, la consciència històrica i l'anàlisi crític del passat i no permet entendre, ni tan sols, perquè van existir aquestes víctimes. Això no vol dir que un projecte de recerca i difusió de la memòria històrica no hagi d'intentar comptabilitzar i estudiar en profunditat la repressió abans, durant i després de la guerra civil per part de tots els bàndols en confrontació i situar cada un d'ells en el seu context, sinó tot el contrari, ha de fer-ho obligatòriament. Però per sobre d'aquesta tasca d'investigació dura i sovint dolorosa, el centre del relat històric no ha de ser mai les víctimes directes o indirectes i el seu patiment, sinó els valors democràtics de llibertat, igualtat i solidaritat que van representar la II República i els homes i dones que van lluitar en la seva defensa, així com totes aquelles persones que van formar part, d'una manera o d'un altre, de l'antifranquisme i que, amb la

seva lluita, van possibilitar el retorn de la democràcia. En aquest sentit i citant a Primo Levi, Ricard Vinyes (2009, 36) ens recorda que:

“Davant el que és irreparable, el perdó no té sentit. No ho té ni la demanda de disculpa per part de l'Estat, ni la concessió que pugui fer la societat afectada. No hi ha res a perdonar. [En el cas espanyol] En dany causat pel cop d'Estat i els quaranta anys de dictadura d'un Estat que va fer de la violència el seu valor principal ... ha tingut unes conseqüències i un llegat senzillament imperdonables. Tan sols ha de ser explicitat, admès i assumit amb totes les conseqüències que la societat determini des de la perspectiva democràtica. Res més”.

1.6 La memòria oficial de la dictadura i la democràcia i els seus silencis.

Per l'historiador Pere Ysàs (2009, 406) “la transició espanyola no va comportar l'exigència de responsabilitats penals per les violacions dels drets humans i avui, trenta anys després, aquest fet provoca tanta sorpresa com interpretacions equivocades entre aquells que desconeixen el procés”. Segons Pere Ysàs, durant la transició l'antifranquisme mai va exigir responsabilitats als defensors de la dictadura, senzillament, perquè aquesta demanda no formava part del seu projecte. Una peculiaritat que s'explica per diverses causes com ara l'assumpció de la “reconciliació nacional” per part de l'antifranquisme als anys cinquanta (1956), en un intent per superar la fractura provocada al bàndol republicà per la consciència de la violència existent a la reraguarda republicana durant la guerra. Aquest fet, unit a l'emergència d'una nova generació que va encapçalar la mobilització antifranquista durant els anys setanta, va fer que, durant la transició, “pels antifranquistes, la seva victòria no consistís en portar els responsables i col·laboradors de la dictadura davant d'un tribunal de justícia, sinó en acabar amb el franquisme i assegurar un règim democràtic que, a més, per a molts hauria de fer possible continuar avançant en la construcció d'una societat fonamentada en la llibertat i la igualtat” (YSÀS, 2009, 406).

L'ús partidista que s'ha fet a Espanya del concepte “reconciliació” n'és una prova evident. La “reconciliació nacional” va ser el centre del projecte polític de l'antifranquisme des de finals de la dècada dels cinquanta, el qual va assolir una gran capacitat de mobilització social, política i cultural en els darrers anys de la dictadura que va fer possible la democràcia (la Constitució i les seves institucions). Però durant els anys de la Transició, un cop mort el dictador, la paraula reconciliació va ser assumida pel nou Estat de Dret desvirtuant-ne el seu sentit i convertint-se en una eficaç i autoritària ideologia d'Estat que defensa el silenci i la

necessitat de passar pàgina amb el passat com a requisit per a la convivència en democràcia. El règim democràtic de la segona República, la guerra civil i, sobretot, la dictadura no havien de ser recordats en pro de la convivència “democràtica”.

Per totes les experiències memorialístiques oficials que els Estats han portat a la pràctica fins a dia d'avui al món sencer, sabem que situar en el centre del discurs memorialístic el subjecte-víctima o voler esborrar el passat dolorós i difícil d'un país mitjançant una anestèsia oficial resulta un magnífic instrument de pacificació dels conflictes entre memòries. Però aquest oblit o manipulació del passat té també les seves contraprestacions i el cas espanyol és altament exemplificant en aquest sentit. A Espanya, la falta de reconeixement d'aquest passat ha provocat un buit ètic en les pròpies institucions representatives de l'Estat de Dret que, amb l'emergència de les reclamacions de restitució de la memòria històrica democràtica, ha donat lloc a una clara manca de legitimitat social de les institucions democràtiques nascudes durant la transició, una manca de legitimitat que ha vingut a sumar-se a la manca de legitimitat provocada per l'actual crisi econòmica ja que, en el fons, totes les deslegitimacions acaben sent percebudes pels ciutadans com a filles d'una primogènita manca de representativitat de la democràcia espanyola, on les classes populars tenen molt poc pes polític i capacitat de decisió en front dels interessos partidistes de determinats grups de pressió i famílies polítiques conservadores, el poder de les quals es remunta a la mateixa dictadura i té les seves arrels en la pròpia guerra civil, sinó més enllà.

Com molt bé explica Paloma Aguilar (2008) en els seus estudis sobre les polítiques de la memòria a Espanya, aquests silencis tenen el seu origen en el període de la transició a la democràcia, durant el qual no es van voler superar les polítiques de memòria imposades pel règim franquista durant quaranta anys amb una nova memòria democràtica. En comptes d'això, la jove democràcia es va limitar a imposar un nou silenci en benefici d'una suposada utilitat pràctica, la convivència entre les diverses espanyes enfrontades a la guerra civil.

Per aquesta historiadora, el règim franquista va imposar dos polítiques oficials de memòria diferenciades al llarg dels seus quaranta anys d'existència formal. Durant els anys quaranta i cinquanta, el discurs oficial de la dictadura es va centrar en la justificació del intent de cop d'estat del 18 de juliol i de la guerra civil per “legitimar” l'existència del règim. Però en els anys seixanta i setanta la legitimitat va pivotar en l'exaltació de la “pau franquista” com a garant del progrés del país. En totes dues èpoques, però, els governs del general Franco van utilitzar tots els mitjans al seu abast per promoure una política de la memòria absolutament parcial: l'adoctrinament escolar i dels mitjans de comunicació, la repressió i la censura va facilitar la transmissió del seu missatge que va calar profundament en la mentalitat de milions d'espanyols.

La progressiva implantació de la democràcia actual va suposar la desaparició d'aquesta memòria monolítica de la dictadura i el lent sorgiment de les memòries oblidades. Poc a poc, els símbols i les commemoracions pròpies del règim franquista van anar desapareixent a mesura que la nova democràcia aconseguia noves victòries, donant-se grans diferències entre territoris en funció del pes que els sectors més immobilitistes del franquisme van mantenir en les noves institucions democràtiques de l'Estat i dels nous poders locals i autonòmics. Paloma Aguilar té molt clar que l'experiència i la memòria del passat de la guerra civil i la repressió de la dictadura van estar molt presents a la transició i que aquestes memòries i la por a que es repetís l'enfrontament fratricida de la guerra va jugar un paper fonamental en la creació del nou consens democràtic de voler passar pàgina i no reobrir les velles ferides. D'una banda, les esquerres havien de conviure amb la por de tornar a ser víctimes de la violència i la repressió del règim, en cas d'una involució democràtica o un cop d'Estat i, d'un altre, les dretes provinents del règim tenien por que una nova onada revolucionària, com la que va desencadenar l'intent de cop d'Estat del 18 de juliol de 1936, se'ls tornés a emportar per davant a ells i a les seves propietats.

Propiciat per aquestes pors a dreta i esquerra es va anar imposant un nou discurs oficial que ha pivotat entre el silenci i l'oblit, amb l'excusa de no reobrir les velles ferides, i una memòria equitativa que, com ja hem explicat, suposava una ocultació deliberada de la història. Entre tots dos discursos oficial, en funció de qui ha governat Espanya durant els darrers 35 anys de democràcia, les memòries silenciades per la dictadura han continuat sent oblidades per les institucions democràtiques, que les han relegat al calaix de la història i a la supervivència a la societat, on han resistit el pas del temps de múltiples formes, però sobretot gràcies a la feina sorda feta per les associacions de memòria integrades pels supervivents d'unes memòries que es resisteixen a desaparèixer i unes noves generacions de ciutadans que volen conèixer el passat que les institucions democràtiques continuen amagant sota la seva visió partidista i unívoca.

En aquest sentit, les polítiques públiques de memòria que s'han portat a terme a l'Espanya i a la Catalunya democràtiques, però també a molts d'altres països, s'han demostrat del tot insuficients. En primer lloc, per la escassa atenció prestada a la reparació de les víctimes, amb tímides actuacions i grans llacunes (Llei 52/2007, de 26 de desembre, per la que se reconocen y amplían derechos y se establecen medidas en favor de quienes padecieron persecución o violencia durante la guerra civil y la dictadura). En segona instància, per la poca capacitat de les administracions per omplir el buit de coneixement i les ganes de saber de la societat. I en tercer lloc, però no menys important, per la promulgació d'una legislació, la coneguda com a Llei de la Memòria Històrica a Espanya, que ha imposat, novament, una interpretació unívoca de la història feta des dels interessos polítics actuals, sense considerar

els esdeveniments i processos històrics en el seu context o tal i com el historiador Santos Julia (2011) l'ha qualificat, portant a "la simple beatificación acrítica del pasado".

A Catalunya la situació ha estat relativament diferent a la de la resta de l'Estat gràcies a la creació, l'any 2007, del Memorial Democràtic i les polítiques impulsades per aquest (Llei 13/2007, del 31 d'octubre, del Memorial Democràtic). Però després d'uns primers anys de gran activitat i inversió de recursos públics en temes de memòria per part del Memorial Democràtic, sobretot en qüestions de recerca i difusió de la memòria històrica democràtica, els darrers governs conservadors de la Generalitat han reduït significativament el seu finançament i han donat un gir marcadament ideològic a les seves recerques, accentuant qüestions com la persecució religiosa a la reraguarda republicana en detriment d'altres línies seguides fins aquell moment (GUIXÉ, 2009).

Per acabar aquest apartat, cal recordar que el debat en torn a la memòria històrica es manté, encara avui dia, fortament mediatitzat i que, tot sovint, és utilitzat com a arma de confrontació política en un sentit exclouent i sectari que demostra que l'assimilació dels valors democràtics per part de determinats sectors de la societat, especialment aquells amb més poder econòmic, polític i mediàtic, és encara molt deficient. Per aquest motiu és imprescindible que el rigor històric i científic estiguin al centre de tot projecte de recerca i difusió d'aquestes memòries plurals silenciades, perquè només d'aquesta manera es poden combatre les opinions partidistes i sectàries.

1.7 L'emergència d'una memòria plural com a dret democràtic.

Davant d'una memòria oficial, monolítica, opressiva i no democràtica, en les darreres dècades i a base de molt d'esforç soterrat i invisible per part de la societat civil, s'ha articulat una demanda social de coneixement del passat que vol una història rigorosa i no partidista del nostre passat convuls i que, en darrera instància, es filla de la resistència a aquestes imposicions a la memòria per part de l'Estat i els poders que històricament l'han controlat.

El historiador Xavier Domènech (2009, 430) ho explica meravillosament bé quan afirma que "la memòria pública no es funda només en els llibres, ni en els actes individuals, ni en les associacions de memòria, ni en la existència o no de determinats historiadors i les seves històries, això només és una part, però no ho es tot. La memòria històrica es construeix i, en la seva construcció, es construeix com a memòria per ser comunicada en la pluralitat de xarxes que estableix la societat en el seu intercanvi simbòlic i cognitiu. Van del llibre a

l'estàtua, del documental a la literatura, del museu al graffiti, del santuari al carrer, en una construcció que no es fa en el buit o des de l'elasticitat de la decisió política o acadèmica pura i en la qual les narratives imposades des de el sistema polític desenvolupen un paper clau, i més quan aquestes, a més, controlen els mitjans de comunicació públics, i a més provenen d'un consens elaborat des de els poders econòmics, socials i culturals”.

En aquest sentit, “s’equivoquen ... els que afirmen, en els debats actuals, que l'Estat no ha de desenvolupar cap paper en la construcció de la memòria, ja que l'Estat en la tradició de la modernitat occidental, mai ha deixat d'imposar una narració sobre el seu propi passat i la seva pròpia legitimitat. La diferència radica en considerar des de ell la memòria com un dret de la ciutadania ...” i no com una forma de legitimació del poder actual. I això és una qüestió bàsica que cal que els arxivers/eres entenguin i tinguin en compte quan elaborin projectes de recerca i difusió d'aquesta memòria o passat convuls que ens persegueix i ens perseguirà fins que siguem capaços d'afrontar-ho d'una forma oberta i democràtica.

En un context de plena llibertat democràtica no es poden admetre memòries oficials unívokes i, molt menys, versions del passat que callin, amaguin o contradiguin les evidències històriques. Cal entendre i admetre que la memòria, el dret a recordar, és un dret democràtic i universal que només té com a límit el respecte als drets humans i que, com a tal, les institucions democràtiques estan obligades a fomentar l'estudi i la difusió d'aquesta memòria a la societat per tal que aquesta l'assimili i integri en el seu bagatge cultural. I és aquí on els arxius públics, com a part d'aquestes institucions que conserven el patrimoni documental i històric del país, tenen la obligació d'actuar desenvolupant projectes de recerca i difusió del nostre passat per contribuir així a una societat més democràtica.

L'assumpció d'aquesta pluralitat de memòries suposa acceptar el dret civil com a patrimoni de la democràcia i el contrari significa negar-ho. Un clar exemple de les diferents tipus de memòries que existeixen a la nostra societat i el que ha de ser una veritable política democràtica de memòria, no excloent ni exclusiva, estan clarament exposades en la Declaració del Liceu de 2002 realitzada per les principals associacions memorialístiques de la societat civil catalana:

“Volem, reclamem que la memòria de l'experiència de la dictadura i les seves conseqüències, que la memòria i la experiència de la lluita per la llibertat, s'incorpori al coneixement comú de les futures generacions Volem que aquest sigui el nostre llegatUn llegat de coneixement que faci als ciutadans civilment més savis i, per tant, més lliures”.

1.8 Els arxius i la difusió del patrimoni històric i memorial.

En les societats democràtiques actuals la responsabilitat dels arxius en la difusió del patrimoni històric i memorial s'ha convertit en un ingredient imprescindible de la pròpia democràcia. Aquesta realitat ha estat recollida en el nostre ordenament jurídic més recent de diferents formes com l'Estatut d'Autonomia de Catalunya de 2006 o la Llei d'Arxius de Catalunya de 2001.

L'article 54 de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya determina que “la Generalitat i els altres poders públics han de vetllar pel coneixement i el manteniment de la memòria històrica de Catalunya, com a patrimoni col·lectiu que testimonia la resistència i la lluita pels drets i les llibertats democràtiques”. Com es pot comprovar aquest article va molt més enllà de l'activitat del Memorial Democràtic, del qual hem parlat abans, en tant que insta a tots els poders públics a fomentar el coneixement i el manteniment de la memòria històrica de Catalunya, una memòria que es reconeix plural i assentada en els valors democràtics. Per tant, aquest article 54 de l'Estatut d'Autonomia de Catalunya és la base jurídica sobre la que els arxius catalans han de fonamentar la seva política de recerca i difusió del passat i de les memòries democràtiques. I per això afirmem, repetidament, en aquest treball que els arxius són responsable de la difusió tant del patrimoni documental, es a dir, de la documentació que custodien, com del patrimoni memorial de la societat. Perquè aquest patrimoni memorial no només està en la memòria de les persones, també està present de múltiples formes en la documentació que custodien els arxius i és obligació dels arxius difondre-la i, si aquesta memòria no hi és suficientment representada o posada de manifest en els catàlegs o inventaris d'arxiu, cal que els arxivers/eres fem tot el possible per incorporar-la a les nostres fons d'una manera clara, per exemple, realitzant un projecte com el que aquí defensem o realitzant un recull de fonts orals o històries de vida que estigui obert a la consulta.

Aquesta apreciació es veu reforçada, igualment, per la Llei d'arxius de Catalunya de 2001 que en el seu preàmbul estima que “els arxius ... són una de les fonts primàries i primordials d'informació per a preservar la memòria històrica de Catalunya” i que un dels eixos principals de la Llei és “la incorporació de les diverses administracions públiques perquè col·laborin en les tasques de protecció i difusió del patrimoni documental i se'n responsabilitzin”.

En aquest ordenament democràtic, la difusió del patrimoni històric i memorial per part dels arxius esdevé un imperatiu moral i social que no ha de ser passiu i limitar-se a acatar el que diuen les normes, sinó que ha de ser actiu en la recerca del valor social, cultural, polític i econòmic d'aquest passat perquè aquests reverteixin en favor de la societat. Aquest és el

fons ètic i moral que està darrera del nostre ordenament jurídic, el que li dona legitimitat democràtica, i és a aquest al que, com arxivers i ciutadans, ens devem.

En aquest sentit, defensem que la política de difusió dels arxius en temes de memòria històrica no ha de supeditar-se a les opinions dels historiadors, els prejudicis ideològics i les mancances tècniques dels quals poden desvirtuar una política de difusió del patrimoni històric i memorial plural i polièdrica, ni tampoc als desitjos de reparació de les víctimes, que converteix el seu dolor en religió civil, i molt menys a la política memorial oficial quan aquesta és unívoca i oblidadissa, com passa al nostre país. En aquesta tasca de recuperació del passat, com en la resta, els arxivers/eres han de respondre davant del conjunt de la societat i en una societat democràtica ningú no pot pretendre tenir la veritat absoluta, ni la última paraula pel que respecte a la construcció i la interpretació del passat, el qual, com la memòria, sempre és plural.

Els règims democràtics són els únics capaços de tolerar la pluralitat de visions sobre la història nacional que els moviments memorialístics representen, tot i que, com sabem, aquesta tolerància no està exempta d'importants tensions o lluites polítiques en països com el nostre. Fins al punt que podem afirmar que la capacitat dels règims democràtics per acceptar i, fins i tot potenciar, una pluralitat de memòries, o no, és un símptoma evident de salut democràtica d'aquests països. La qual cosa evidencia que la memòria té un paper polític cada vegada més important a les societats democràtiques actuals.

2 L'experiència del projecte Memòries d'una feixa a l'Arxiu Municipal de Matadepera.

«Ben bé cinc braces fondo jeu ton pare:
dels ossos seus se n'està fent coral,
el que eren els seus ulls són perles ara,
ni una mica del que és en ell mortal
no s'ha perdut: una mudança clara
de mar el torna en cosa rica i rara.

Nimfes toquen a morts per ell cada hora: el dring
escolta!, ara les sento, ning-nang-ning».

Cançó d'Ariel, de Shakespeare.

Traducció de Joan Vinyoli (2008, 369)

La primera part d'aquest treball la dedicarem a explicar el projecte de recuperació de la memòria històrica i ambiental de Matadepera impulsat pel seu Arxiu Municipal entre els anys 2006 i 2012 sota el títol de Memòries d'una feixa. Aquesta experiència, en la que vaig participar molt activament, serà el centre sobre el qual pivotarà la nostra posterior proposta genèrica de projecte de recuperació de la memòria històrica per a arxius que exposarem en la segona part del treball.

Val a dir, però, que Memòries d'una feixa no és un projecte acabat o tancat, sinó tot el contrari. Perquè un projecte que obre, per primera vegada, les portes de la història i el passat recent d'un municipi o regió que ha viscut un llarg període de silencis imposats és un incentiu al sorgiment de noves propostes de recerca i difusió del passat impulsades tant des dels àmbits públics (Ajuntament, escoles i centres de secundària del municipi) com privats (treballs de recerca universitaris, llibres, articles, etc.) i, per tant, no es pot considerar mai un projecte tancat, sinó el principi d'un llarg camí a recórrer. En aquest cas, l'Arxiu Municipal ha estat l'encarregat de posar en marxa la roda de la història oculta que la societat civil venia temps reclamant, ara només cal que la pròpia societat civil, els investigadors i les institucions locals s'encarreguin de que aquesta roda no deixi mai de girar per mantenir una discussió i una reinterpretació contínua del nostre passat. Un procés del qual només es poden recollir beneficis cívics, culturals, econòmics, democràtics i de reforçament de la comunitat, en un sentit ampli.

2.1 La creació del projecte.

Els projectes i les idees que els fan néixer sempre tenen una o dos persones que els imaginin i, per tant, els fan possibles, en el cas de Memòries d'una feixa podem dir que la concepció del projecte va sorgir de la reunió de dues persones que també han estat claus en tot el seu desenvolupament posterior. Ens referim, d'una banda, a l'historiador medievalista i arxiver, Vicenç Ruiz, i, d'un altre, a l'ambientòleg de l'ICTA-UAB, Iago Otero. La vida de tots dos es va creuar a Matadepera l'any 2004. Vicenç Ruiz era arxiver municipal des de maig d'aquell any i Iago Otero feia un temps que hi vivia al poble, era membre del Consell Local de Medi Ambient i investigava sobre temes ambientals de la localitat.

Pels seus treballs, tots dos van entrar a formar part de la Comissió de Patrimoni Cultural de Matadepera i, ràpidament, van connectar. Vicenç, agitador cultural i polemista de mena, va trobar en Iago Otero l'aliat perfecte per idear un projecte innovador de recerca i difusió dels valuosos fons documentals que conserva l'Arxiu Municipal de Matadepera (AMMAT) sobre el segle XX, els quals encara no havien estat utilitzats en cap investigació seriosa. I Iago, per la seva banda, va trobar en Vicenç el coneixement històric que li mancava per poder explicar les transformacions del paisatge de Matadepera que estava investigant.

Anant una mica més enrere, però, cal remarcar que, en fer-se càrrec de l'AMMAT, Vicenç s'havia trobat amb un arxiu municipal en el qual l'anterior arxiver, Joan Comasòlivas (1993) - actualment Arxiver Municipal de Sabadell -, havia realitzat una tasca extraordinària d'organització i descripció dels seus fons, sense la qual mai es podria haver endegat un projecte de recerca i difusió com Memòries d'una feixa.

Al poc de ser a Matadepera, Vicenç se'n va adonar de les enormes contradiccions existents a Matadepera entre el passat agrícola i boscatger del poble, que els documents de l'AMMAT testimoniaven fins a ben entrat el segle XX, i la realitat d'una Matadepera actual de caràcter eminentment residencial, en la qual pràcticament tots els vestigis d'aquell món agrícola centenari havien desaparegut o s'amagaven a la vista del nou habitant o visitant de Matadepera poc avesat a la història.

Tant Vicenç com Iago van coincidir en que calia treure a la llum aquell passat que semblava oblidat o que, en el millor dels casos, estava ple de tòpics que es repetien alegrement, sense que ningú s'hagués molestat mai a comprovar documentalment. Creences que formaven part del imaginari col·lectiu local, com ara que Matadepera és una zona sense recursos hídrics suficients per una agricultura sostenible, fet pel qual aquesta havia desaparegut en

benefici de les urbanitzacions, o que la industrialització havia passat de llarg del municipi, tot i tenir a tocar dos importantíssims centres tèxtils com Terrassa i Sabadell, gràcies a la proliferació de les torres d'estiueig i les urbanitzacions que havien portat el “progrés” a la població evitant els mals de la indústria, com la contaminació.

Per a persones de la formació científica com Iago i Vicenç era evident que aquelles creences generalitzades resultaven poc creïbles i difícils d'acceptar, principalment, perquè duen implícita una idea de progrés ahistòrica i determinista que fa del passat una línia recta que, ineludiblement, ens porta fins al present de progrés i abundància en el que, suposadament, vivim. Les evidències científiques que Iago investigava i els documents d'arxiu que Vicenç custodiava demostraven que les coses havien estat d'un altre manera, però com exactament? Calia investigar-ho i, després, difondre aquest coneixement per combatre aquells mites arrelats en el imaginari col·lectiu de la població. La sorpresa va ser, com veurem després, que aquell passat ocult, en realitat, no s'havia esborrat de la memòria individual de les persones que l'havien viscut, sinó que restava adormit a l'espera que un incentiu les fes despertar i alliberar-se per tornar a ser objecte de debat públic.

El projecte, per tant, va néixer imbuït d'una molt forta voluntat cívica i democràtica i del convenciment que la única manera de trencar amb els tòpics sobre el passat era a partir d'un coneixement científic basat en les evidències documentals que conserva l'AMMAT i que, sense caure en l'academicisme, permetés donar a conèixer les altres Matadeperes que havien existit en el passat. Aquelles que, només feia un parell o tres de generacions, havien apuntat cap a presents diferents a l'actual i que, certament, es quedaren en el camí, però de les quals encara es podien extreure moltes ensenyances que podien contribuir a millorar el present i obrir nous futurs possibles. Vicenç i Iago ho explicaven d'aquesta manera al pròleg de *Memòries d'una feixa* (AGUILAR, 2012, 15).

“Des de bon inici, tinguérem clar que aquest havia de ser un projecte amb una evident vocació cívica – en l'acceptació forta de la paraula, no pas en la caricatura semàntica en què algunes ordenances de diversos municipis han convertit aquest mot. És a dir, la recerca no sols responia a una sèrie de qüestions i problemes acadèmics, sinó que sorgí directament de la constatació de la realitat concreta de Matadepera amb l'objectiu d'aportar elements d'anàlisi sobre el passat recent perquè la ciutadania pogués, amb el necessari sentit crític, reflexionar-hi, interactuar en el seu present i participar en les propostes sobre el seu futur comú”.

2.2 La configuració d'un equip interdisciplinari.

A principis de l'any 2006, Vicenç Ruiz es va posar en contacte amb mi per preguntar-me si volia sumar-me al projecte que havia començat a idear des de l'AMMAT amb l'ajuda de Iago Otero. Vicenç i jo ens coneixíem dels anys d'estudiants de la llicenciatura d'història a la Facultat de Filosofia i Lletres de la UAB quan vaig convertir-me en habitual a les xerrades, cursos i sessions de seminaris que ell, conjuntament amb d'altres prometedors estudiants d'història d'aquella època com Xavier Domènech o Sara Folch, realitzaven sota l'epígraf del col·lectiu Desafectos . Mirant en perspectiva, el col·lectiu Desafectos va ser realment una escola alternativa per tots nosaltres. Jo, en concret, vaig descobrir lectures, pensadors i idees a les quals, d'un altre manera, m'hauria estat molt difícil arribar i que, amb els anys, han estat essencials en la meua formació (Gramsci, Walter Benjamin, l'École des Annales, etcètera) però també vaig fer amics amb els quals he continuat treballant després.

En acabar la carrera, Vicenç i jo havíem perdut el contacte. Vicenç s'havia dedicat a formar-se com arxiver i jo havia començat a publicar els meus primers treballs d'investigació mentre treballava com a becari pre-doctoral al CEFID. Un dia, a principis de 2006, Vicenç em va trucar i em va citar a l'Arxiu Municipal de Matadepera per explicar-me el projecte de "Recuperació de la memòria històrica ambiental de Matadepera", que havia ideat conjuntament amb Iago Otero, i preguntar-me si volia participar-hi realitzant el buidatge documental de l'Arxiu i diverses entrevistes de fonts orals. Li vaig dir que si immediatament, perquè el projecte era tremendament engrescador i la meua confiança en la seva solvència tècnica i intel·lectual per liderar un projecte d'aquestes característiques era total.

Des de llavors, Vicenç, Iago i jo hem format un equip multidisciplinari fortament cohesionat i implicat en el qual el debat i l'aprenentatge mutu ha estat molt intens i enriquidor. Vicenç ha aportat tot el coneixement arxivístic i administratiu i s'ha encarregat de tota la part burocràcia del projecte, a més de liderar-lo i aportar tots els seus coneixements històrics i capacitat d'anàlisi crítica sobre tot el que fèiem els altres.

Iago, per la seva part, ens va fer obrir els ulls sobre les qüestions ambientals i la crisi ecològica que vivim, incorporant aquestes qüestions al projecte i integrant-les amb l'anàlisi històric. Com ell explica molt bé, l'activitat humana és cabdal en la transformació del paisatge i el registre que aquesta activitat deixa en el nostre entorn ha de ser una font més de la recerca històrica, conjuntament amb la documentació històrica i les fonts orals, capaç d'aportar-nos un coneixement empíric de gran qualitat per al coneixement històric i que els historiadors, normalment, no acostumem a tenir en compte. En aquest sentit, els estudis sobre els usos i les cobertes del sòl que tan ell com els ambientòlegs Gemma Estany

(2008), Antoni Badia o Martí Boada han realitzat aquests anys sobre Matadepera (ESTANY, 2010), en paral·lel al nostre projecte, han estat claus per a la nostra interpretació i, com a tals, han estat incorporats en la publicació final del llibre *Memòries d'una feixa*.

Per la meua part, crec que jo he aportat al projecte, sobretot, la feina bruta de recerca, buidatge documental i redacció des de la perspectiva de la història social. He realitzat el buidatge documental de l'AMMAT per a la cronologia seleccionada, he investigat en d'altres arxius i biblioteques, he participat en la majoria d'entrevistes de fonts orals i he anat estudiant tot tipus de temàtiques relacionades amb els temes a tractar segons aquests apareixien en el buidatge documental o les entrevistes. De fet, la meua implicació en el projecte va ser tal que l'any 2008 li vaig proposar a la meua directora de Tesi, la catedràtica Carme Molinero, abandonar el treball que teníem en marxa sobre la creació de la UAB en les darreries del franquisme (AGUILAR, 2007), per aquell estudi d'història local sobre la transformació social, política, econòmica i paisatgística de Matadepera en el qual en Vicenç i en Iago m'havien involucrat. La resposta de la Carme Molinero a la meua petició va ser positiva i, des de llavors, el seu ajut en qüestions teòriques i metodològiques ha estat també de gran valor per al resultat final del projecte, arribant inclús a participar en la publicació final de *Memòries d'una feixa* amb un magnífic pròleg en el qual ressalta "la importància que en els darrers anys, ha adquirit la col·laboració entre les institucions locals i els investigadors universitaris per generar coneixement. Aquesta obra ha estat possible gràcies a la sensibilitat que en els darrers 25 anys s'ha estès entre les institucions locals sobre el fet que la història és fonamental per a la consciència de la ciutadania. Aquesta realitat de caràcter general ho és particularment per a aquelles societats que han experimentat canvis profunds i en poc temps" (AGUILAR, 2012, 13).

Em vaig embarcar, llavors, en un viatge de més de dos anys en que vaig acabar la base de la recerca documental i vaig començar a redactar el que va acabar sent la meua tesi doctoral, defensada el 16 de juny de 2010 al Departament d'Història Moderna i Contemporània de la UAB davant d'un tribunal format per Ramon Garrabou, Montserrat Duch i Manel Risques (AGUILAR, 2010). Una tesi doctoral que, convenientment adaptada a un públic no acadèmic, varem poder publicar l'any 2012 gràcies als esforços de l'Ajuntament de Matadepera sota el nom del projecte que Vicenç i Iago havien ideat l'any 2006, *Memòries d'una feixa*, i el subtítol: *La urbanització d'un poble pagès de la regió de Barcelona (Matadepera, 1931-1983)*

Per acabar aquest apartat dir que entre tots tres aportàvem al projecte l'aval acadèmic i investigador dels diversos centres d'estudis i de recerca als quals hi pertanyíem i de la Universitat Autònoma de Barcelona. Iago és membre del l'ICTA-UAB, Vicenç del Centre d'Estudis Històrics de Terrassa i jo soc membre del Centre d'Estudis d'Època Franquista i

Democràtica (CEFID-UAB). La qual cosa, sense dubte, va ajudar a la posada en marxa del projecte i a que aquest arribés a bon port, tant de cara a rebre la confiança de l'Ajuntament de Matadepera, com alhora de demanar les subvencions de la Diputació de Barcelona que explicarem en els propers apartats.

2.3 El recolzament polític i tècnic del projecte.

Per contra del que li succeeix a molts arxivers i arxiveres municipals altament preparats i amb ganes d'endegar projectes engrescadors, ja sigui en el camp de la gestió documental, l'administració electrònica o la difusió cultural, Vicenç Ruiz va tenir la sort de trobar a Matadepera un equip de tècnics i polítics que, a grans trets, entenien la importància que té el servei d'arxiu dins de l'organització municipal i que recolzaven el seu paper de servei públic amb una important missió de difusió cultural. En especial, cal destacar el recolzament que, en un sentit ampli, van rebre Vicenç i l'Arxiu de la secretària Municipal, Rosa Castellà, com a cap de l'àrea on s'ubica orgànicament l'AMMAT dins l'ajuntament, i que va ser determinant per poder posar en marxa el projecte de Memòries d'una feixa. El mateix reconeixement és també extensible a tots els treballadors/es de l'Àrea Tècnica i de Cultura de l'Ajuntament que, des de feia temps, venien col·laborant estretament amb l'AMMAT i que, a grans trets, entenien i recolzaven el paper transversal i actiu que han de jugar els arxius en l'administració municipal moderna.

Per la seva banda, estem segurs que la solvència que Vicenç demostrava, dia a dia, en les tasques d'arxiu i la bona resposta que van tenir les diverses iniciatives de difusió prèvies a aquest projecte endegades des de l'AMMAT, com ara una exposició al propi arxiu, o el treball de Vicenç a la Comissió de Patrimoni van ajudar a demostrar davant dels responsables polítics i els tècnics municipals que l'arxiver municipal estava plenament capacitat per encapçalar un projecte de difusió de major abast i importància, com era Memòries d'una feixa, el qual requeria la col·laboració d'altres àrees municipals i la configuració d'un equip d'investigadors, entrevistadors i transcriptors. Així, per exemple, l'Àrea d'Intervenció va donar tot el seu suport tècnic a l'hora de demanar les imprescindibles subvencions pel projecte i el personal de Matadepera Televisió, Cristina Morral i Míriam A. Vila, s'ocuparen dels aspectes tècnics de les sessions de gravació de les entrevistes, sovint fora del seu horari laboral. Però aquest recolzament hauria estat impossible sense el suport

tècnic i polític des del més alt nivell municipal, una confiança que Vicenç va saber guanyar-se amb molt de treball i esforç pedagògic.

El projecte s'inicia, l'any 2006, sota el consistori encapçalat per Jordi Comas, d'ERC, i essent regidora de Cultura Marta Torné. Posteriorment, l'any 2007, accedí a l'alcaldia Mireia Solsona, de CiU, i fou nomenat regidor de cultura Joan-Antoni Ferran. En les darreres eleccions municipal de 2011 Mireia Solsona ha repetit en el càrrec i Marcel Sayol ha esdevingut l'actual regidor de cultura. Els responsables electes del servei d'arxiu, com veiem, tot i representar diverses sensibilitats polítiques, mai no han interferit en la realització del projecte i sempre han mostrat un mateix grau d'interès.

En cap d'aquests canvis de govern municipal el projecte Memòries d'una feixa va estar en perill, ans al contrari, es va mostrar com un projecte necessari i amb una forta capacitat de generar consens entre les principals formacions polítiques presents al consistori. I també és remarcable que, en tots aquests anys, cap formació política amb representació al municipi ha utilitzat el projecte ni les seves investigacions o conclusions en la batalla política local d'una forma directa, la qual cosa no vol dir que no hagi estat objecte de discussió pública i de diversos articles en la Gasetta de Matadepera o el Diari de Terrassa.

Inclús el propi arxiver impulsor del projecte, Vicenç Ruiz, va abandonar formalment el projecte en deixar la seva plaça d'arxiver municipal a Matadepera, a finals de 2008, per incorporar-se a l'Arxiu Històric de Protocols de Barcelona. Tot i així, la seva implicació en tots els treballs posteriors del projecte, des de la publicació del llibre fins a la redacció d'articles o la presentacions del projecte en congressos, s'ha demostrat intacta. Per la seva banda, el seu substitut a l'AMMAT, l'arxiver Jaume Munuera, es va integrar al projecte d'una forma envejable, assumint plenament els reptes pendents de cara a la difusió, com la publicació del llibre, on la seva intervenció va ser determinant de cara a aconseguir el finançament necessari per part de l'Ajuntament. De tal manera que podem dir que amb la substitució de Vicenç Ruiz al capdavant de l'AMMAT en lloc de perdre un membre essencial del projecte, en guanyarem un nou col·laborador.

Igualment, hem d'agrair l'ajuda en la revisió dels textos i la comprensió històrica de determinats fets històrics a nivell local, d'una banda, al historiador expert en temes locals, Martí Marín i Corbera, membre del CEFID-UAB i, d'un altre, a l'Arxiver Municipal de Sabadell i ex-arxiver municipal de Matadepera, Joan Comasòlivas, membre d'una llarga nissaga de pagesos rabassaires de Matadepera que, per al seu desgrat, va acabar precisament amb la seva generació. Joan sap el nom de cada racó del terme municipal de Matadepera i no només coneix personalment tota la transformació que ha patit el seu poble, sinó que l'ha estudiat i analitzat intel·lectualment des de diferents punts de vista (COMASÒLIVAS, 2003).

Fins al punt d'escriure-hi una magnífica novel·la sobre el tema que porta per títol, Conill amb sajolida, (2009) i que es complementa molt bé amb el llibre de Memòries d'una feixa, doncs expliquen una mateixa història, la desaparició de la pagesia i de tota la seva cultura associada al Vallès Occidental, com a conseqüència de la imposició dels valors totalitaris del franquisme i l'afany d'enriquiment de les classes propietàries guanyadores de la guerra civil.

Aquest suport polític i tècnic dins del propi ajuntament ha estat un element imprescindible per a que Memòries d'una feixa pogués donar fruits, ja que va ser planejat com un projecte de lenta maduració que havia d'allargar-se diverses legislatures. Les raons perquè hagi estat així són difícils d'explicar, però segurament, a més de la sort o la fortuna, hi ha influït poderosament la sòlida fonamentació científica i social del projecte i l'aval acadèmic universitari amb que comptava.

2.4 La justificació científica, social i cívica de Memòries d'una feixa.

Des de l'AMMAT i com a cap del projecte, Vicenç va idear un projecte en tres fases anuals (2006, 2007 i 2008) que, amb l'ajuda de Iago, incorporava una perspectiva molt innovadora al que ja es coneixia popularment com a "recuperació de la memòria històrica" i que ells van batejar com a "Recuperació de la memòria històrica ambiental popular". Aquesta innovació, segurament, va ser una de les raons de la seva acceptació per part de l'Ajuntament de Matadepera i el programa d'ajudes de la Diputació que van finançar el projecte, però també la seva acurada justificació científica, social i cívica. En aquell primer projecte ja s'afirmava el següent:

"El present projecte té com a objectiu principal estudiar la imbricació entre els canvis tradicionalment entesos com a històrics (polítics, econòmics i socials) i el seu reflex en la història ambiental, entesa aquesta com la relació que s'estableix entre el medi natural i la comunitat humana en diferents períodes de temps i escales espacials.

El projecte permet unir història, medi ambient i coneixement empíric popular en un plantejament innovador que es podria anomenar "recuperació de la memòria històrica ambiental i popular".

Aquest enfocament, prou novedós dins l'àmbit de les recerques de memòria històrica, és en el cas de Matadepera fonamental per a entendre l'evolució d'un municipi que a l'inici del

període que sotmetem a estudi encara es podia considerar com a eminentment rural i que, a la fi del mateix, ja s'havia transformat plenament en una ciutat residencial.

Aquests canvis de ben segur que han de respondre a unes raons històriques precises que tindran molt a veure amb l'evolució sociopolítica general del nostre país. Matadepera, per tant, pot representar un cas paradigmàtic per a tants d'altres municipis petits que han evolucionat a remolc dels grans centres urbans i industrials del Vallès i del Barcelonès. ¿Com afectà la industrialització de Sabadell i Terrassa al teixit social i econòmic de Matadepera? ¿Quines actituds prengueren els habitants de Matadepera davant dels canvis polítics (república, dictadura, monarquia parlamentària) més significatius del període? ¿Hi ha una clara relació entre canvis d'ordre polític i canvis en la gestió ambiental? ¿O més aviat es pot parlar de continuïtat, independentment del context d'absència o presència de llibertats? ¿Què n'ha quedat de la rica cultura popular lligada a les pràctiques agrícoles i forestals en un municipi residencial?”.

A la justificació científica imprescindible d'aquesta innovadora idea de “Recuperació de la memòria històrica ambiental popular” cal sumar la justificació social i cívica de la recerca, aquella que fa que sigui d'interès per a les administracions públiques i, per tant, que pugui comptar amb el seu finançament. En aquest sentit, la descripció de la primera fase del projecte ja afirmava que “un segon objectiu no menys important és el de fer copartíceps de l'elaboració d'aquest projecte la mateixa ciutadania matadeperenca”. Això s'aconseguiria de dues formes.

“D'una banda, les 20 entrevistes que en total es duran a terme donaran directament veu a vint experiències personals que podran aportar una visió subjectiva i enriquidora a la paral·lela recerca documental. De l'altra, els resultats de la recerca es presentaran a la ciutadania no com a veritats inqüestionables i oficials, sinó com a materials que ajudin a la reflexió del passat i del present”.

Per acabar la descripció de la primera fase del projecte s'afirmava que “el valor cívic i el valor científic, per tant, van lligats de la mà i només junts poden donar sentit a la tasca de la recuperació de la memòria històrica per part de les administracions”.

Aquesta justificació científica i social inicial per a la primera fase del projecte va ser posteriorment ampliada a partir dels primers resultats del buidatge documental i la realització de les primeres entrevistes amb nous conceptes, idees i matisacions, però, en general, ha mantingut les mateixes línies mestres fins al final. Inclús es pot afirmar que el meu treball de tesi doctoral i la seva publicació final, conseqüentment adaptada a un públic no acadèmic, han estat fidels a aquesta voluntat inicial d'unir el rigor científic de la recerca amb el valor social i cívic de la història.

Així, per exemple, la meua aposta decidida per aplicar la metodologia i els conceptes de la història social al projecte va donar lloc a l'ampliació dels valors socials i cívics del projecte en les posteriors fases i sobretot en la publicació final del llibre, en les últimes pàgines del qual podem llegir.

“El treball i les investigacions que els historiadors han fet en aquests més de trenta-cinc anys de democràcia han estat ingents ..., però sovint no hem pogut o no hem estat capaços de transmetre aquests coneixements a la societat civil i, entre tots, fer que aquestes evidències històriques tinguin un reflex en la política de les institucions democràtiques. Aquest és el gran tema pendent de la nostra democràcia perquè la demanda de coneixement existeix a la societat, també a Matadepera, però aquest coneixement no ha reverterit com hauria estat normal en l'ampliació de la democràcia... En aquest sentit, el principal objectiu d'aquest llibre ha estat contribuir, a través del coneixement històric, a la participació activa i conscient de tots els ciutadans en la presa de decisions polítiques a escala local i general sobre el seu futur. Perquè entenem que aquesta és l'única forma de superar l'actual crisi ambiental, econòmica, social i política en la qual estem immersos. Així que endavant, <<matadeperencs ciutadans!>>; el futur és vostre si esteu disposats a acceptar el repte i el sacrifici que implica participar activament en la vida democràtica i en la presa de decisions polítiques, però també els beneficis socials que aquesta actitud comporta” (AGUILAR, 2012, 425).

2.5 Les fases i el finançament del projecte.

Com ja hem deixat entreveure, el projecte Memòries d'una feixa es va idear per a ser desenvolupat en tres fases diferents, cada una corresponent a un any natural (2006, 2007 i 2008) Aquesta divisió era fruit, en primer lloc, d'una qüestió pràctica: el pressupost municipal i les subvencions a les que s'optaven per finançar el projecte eren anuals. Però més enllà d'aquest fet, les tres fases del projecte responien a l'evolució natural d'un projecte d'aquestes característiques i, com a tal, s'han acomplert en bona mesura. Tot i que, com veurem a continuació, la segona i tercera fase, corresponent a la redacció i la difusió de la recerca, es va allargar més del previst inicialment. Les tres fases del projecte definides inicialment eren aquestes:

PRIMERA FASE (any 2006)

- Elaboració de la llista de persones a entrevistar.
- Disseny de les entrevistes amb guió semiobert.
- Formació de l'equip d'entrevistadors en els continguts del període i en la metodologia a seguir.
- Realització i transcripció de les primeres cinc entrevistes.
- Inici del buidatge de la documentació d'arxiu.

SEGONA FASE (any 2007)

- Realització i transcripció de les quinze entrevistes restants.
- Creació d'una base de dades amb indexació temàtica.
- Finalització del buidatge de la documentació d'arxiu.
- Elaboració del treball d'investigació (interpretació històrica de la informació recollida)
- Disseny sistema d'accés on-line a les entrevistes.

TERCERA FASE (any 2008)

- Difusió de la recerca (llibre, exposició, audiovisual, web)

Per portar endavant el projecte, Vicenç va estudiar les possibles vies de finançament que existien en aquell moment, l'any 2006, les quals, bàsicament, eren dues. En primer lloc, el finançament municipal a través dels seus pressupostos i, en segona instància, les Ajudes de la Diputació Provincial de Barcelona a projectes de recerca i difusió del patrimoni cultural, sense tancar la porta a altres tipus de finançament com les subvencions de la Generalitat o les aportacions privades. Tot i que, finalment, aquestes darreres vies no han estat utilitzades per diferents motius que explicarem.

L'any 2006, l'oficina de Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona tenia un pressupost de 340 mil euros per Suport a les Polítiques Locals de Patrimoni Cultural, dels quals 90 mil euros eren per un "Programa de Promoció i Recerca del Patrimoni Cultural Local" que tenia com a objectiu donar suport a les actuacions de promoció o divulgació de la memòria històrica i el patrimoni cultural local. Les bases del programa eren bastant exigents, però la acurada presentació del projecte realitzada per Vicenç i la innovadora justificació científica,

social i cívica ens va permetre aconseguir una petita ajuda de 2.500 euros que, unida al compromís de l'equip de govern de l'Ajuntament de Matadepera de fer una aportació similar si el projecte era acceptat per la Diputació, ens va permetre començar el buidatge i la recerca documental durant la tardor de 2006 i realitzar les primeres entrevistes aquell mateix hivern de 2006.

Primera fase (any 2006)

Buidatge documental dels fons de l'AMMAT: Raül Aguilar Cestero

Equip d'entrevistadors i transcriptors: Gemma Estany Ferrer, Esteve Dot Jutgla, Maria Àngels Carles Pomar, Ester de Rueda Colomés i Hector González Salvadó.

Pressupost primera fase.

Realització 5 entrevistes i transcripcions. 3.000 €

Documentalista (buidatge AMMAT) 2.000 €

Total 5.000

Finançament primera fase

Ajuntament de Matadepera 2.500 €

Diputació de Barcelona 2.500 €

Total 5.000 €

L'èxit en l'acompliment dels objectius de la primera fase del projecte ens va fer ser més ambiciosos per a la segona fase corresponent a 2007. Per aquell any es van programar la realització de les 15 entrevistes restants, tot i que finalment aquell any només es farien 11, deixant les tres restants pel 2008. Aquell augment va fer créixer considerablement el pressupost, ja que havíem establert que els encarregats de les mateixes cobressin 200 € per entrevista i 400 per la transcripció, però gràcies novament a l'esforç fet per l'Ajuntament de Matadepera a través de la regidoria de Cultura es va aconseguir completar el pressupost necessari per portar-les a terme.

Segona fase (anys 2007-2008)

Buidatge documental dels fons AMMAT: Raül Aguilar Cestero

Equip d'entrevistadors i transcriptors: Gemma Estany Ferrer, Esteve Dot Jutgla, Maria Àngels Carles Pomar, Ester de Rueda Colomé i Hector González Salvadó.

Pressupost segona fase

Realització 14 entrevistes i transcripcions 8.400 €

Documentalista (buidatge AMMAT) 1.000 €

Total 9.400 €

Finançament segona fase

Ajuntament de Matadepera 6.700 €

Diputació de Barcelona 2.700 €

Total 9.400 €

El principal incompliment de les fases anuals del projecte ha estat l'allargament de la tercera fase, corresponent a la difusió de la recerca. En aquest sentit i com hem reconegut posteriorment en la pròpia publicació de Memòries d'una feixa, la redacció d'un llibre per a la difusió d'una recerca d'aquestes característiques i abast, que inclou fons orals i la consulta de centenars d'expedients per un període de temps de més de 50 anys, necessiten un cert temps de maduració per adquirir consistència. En aquest sentit, la opció escollida va ser difondre les primeres conclusions del projecte en forma d'articles a diferents revistes d'història d'àmbit local, nacional i internacional i, posteriorment, afrontar la redacció d'un llibre que englobés el conjunt de la recerca. Com explicarem més endavant en parlar de les vies de difusió de la recerca. Però a més d'aquesta rectificació sobre la marxa per qüestions de maduració de la recerca, la difusió del treball en forma de llibre s'ha allargat un parell d'anys més del previst per la falta de finançament per a la seva publicació en un context de crisi econòmica i d'aplicació de fortes polítiques de retallades a les administracions públiques que, allà per l'any 2008, van començar a ser aplicades als programes de recerca i difusió cultural i que, posteriorment, s'han ampliat a gairebé tots els àmbits públics.

En aquest nou context en que s'ha hagut de moure el projecte, la Diputació de Barcelona va eliminar l'any 2008 el programa amb el qual s'havia co-finançat la primera i segona fase del

projecte, així que, a partir de llavors, el finançament de la difusió de la recerca va recaure únicament sobre els pressupostos de l'Ajuntament de Matadepera. En aquest sentit, cal remarcar novament el suport polític i tècnic que el projecte ha tingut per part dels diferents governs municipals que han ocupat l'Ajuntament de Matadepera i que, tot i aquestes retallades per part de la Diputació, no han volgut abandonar el projecte, precisament, en la fase de difusió, quan s'havien de fer visibles els resultats dels recursos humans i econòmics invertits des de 2006.

Exclòs el finançament de la Diputació, varem recórrer a les subvencions de la Generalitat. En aquest cas a les subvencions del Memorial Democràtic per a la difusió de projectes memorials, però el pressupost del Memòria també estaven patint fortes retallades, així que només ens van atorgar una subvenció de 1.000 euros per a la publicació de Memòries d'una feixa, a la qual ens varem veure obligats a renunciar el 10 d'octubre de 2010 davant de la impossibilitat que l'Ajuntament de Matadepera es fes càrrec del resta de la despesa necessària per la publicació, que superava els 11 mil euros. Per salvar aquests obstacles econòmics, l'Ajuntament de Matadepera va dividir el pressupost de publicació del llibre en dos anys, com podem veure en les taules següents. Igualment, l'AMMAT, que per aquestes dates ja havia passat a mans de l'actual arxiver municipal, Jaume Munuera, i la Comissió Municipal de Patrimoni van treure els diners necessaris per la publicació de Memòries d'una feixa, pràcticament, de sota les pedres, deixant altres projectes que tenien en marxa per als anys següents per poder destinar el major nombre de recursos possibles a l'edició del llibre. No cal dir que sempre els hi estarem agraïts, però si ho van fer va ser perquè realment creien en el projecte, en la seva importància i en el seu valor. No en va, en aquells moments el llibre ja havia passat el filtre de convertir-se en una tesi doctoral i això per a la pròpia alcaldessa de Matadepera, Mireia Solsona, va resultar una prova definitiva que aquell treball havia de ser publicat per l'ajuntament.

Tercera fase. Difusió de la recerca.

Pressupost Publicació llibre: Memòries d'una feixa.

Correcció d'originals 2.851 €

Correcció galerades 1.512 €

Realització coberta 175 €

Maquetació 2.592 €

Impressió 1.000 exemplars 4.015 €

Total 11.145 €

Pressupost destinat per l'ajuntament de Matadepera a la publicació de Memòries d'una feixa.

Any 2011

Correcció Originals 2.851 €

Correcció de galerades 1.512 €

Total 4.363 €

Any 2012

Realització coberta 175 €

Maquetació 2.592 €

Impressió 4.015 €

Total 6.782 €

Total 11.145 €

Per acabar aquest apartat, reproduïm una taula amb el total de la despesa per fases del projecte Memòries d'una feixa, el qual ascendeix a 25.545 €. Aquesta xifra pot semblar molt elevada i inassolible per a molts arxius, amb o sense subvencions, però no ho es tant si tenim en compte que, avui dia, els salaris han disminuït i que el projecte pot allargar-se tants anys como sigui necessari per assolir el seu finançament, fent cada any el que es pugui en funció dels recursos. Però sobretot i com intentarem explicar en la segona part d'aquest treball, perquè el projecte pot planificar-se d'una manera més adient als temps actuals i suplir la falta de finançament amb col·laboracions externes que redueixin la seva despesa. En tot cas, cal remarcar que les dificultats pressupostàries no són segurament avui dia el major problema per a que els arxius portin a terme projectes d'aquesta naturalesa, sinó d'altres de caire metodològic que són les que intentem solucionar amb aquest treball.

Pressupost total del projecte Memòries d'una feixa per fases.

Primera fase 5.000 €

Segona fase 9.400 €

Tercera fase 11.145 €

Total 25.545 €

2.6 El procés de buidatge documental i la consulta d'altres fonts.

L'AMMAT conté uns fons pràcticament inèdits pel que respecte a la recerca històrica del segle XX que ens van permetre resseguir la història de Matadepera durant el trànsit de la societat rural a la societat urbana actual d'una forma bastant completa. Però el que més ens va sorprendre durant la fase de buidatge documental va ser la capacitat que aquests fons tenen per aportar nous punts de vista sobre la convulsa evolució històrica de Catalunya i d'Espanya del darrer segle a través, principalment, de la correspondència entre el poder local i l'administració provincial, estatal, militar, etc. des d'una perspectiva de baix a d'alt que poques vegades s'explica als llibres d'història.

Ara bé, durant els mesos inicials del buidatge documental també copsarem les limitacions d'aquests fons documentals tant pel que fa al coneixement de certs aspectes de la realitat local com pel que respecte a determinades qüestions generals relacionades amb la interacció entre el poder local i estatal o entre el poder local i la Generalitat, depenent de l'època. Per solucionar aquestes carències, un cop vaig decidir que aquell seria el meu treball de tesi doctoral, vaig estendre la recerca documental a l'Arxiu del Govern Civil de Barcelona on existeix una abundat documentació sobre els municipis de Catalunya i a l'Arxiu Nacional de Catalunya, on vaig poder complementar moltes informacions que els fons de l'AMMAT no explicaven suficientment. També cal destacar el enorme valor que per a la nostra recerca van tenir alguns fons personals de persones de Matadepera com, per exemple, les memòries inacabades i inèdites d'Isidre Font Pi, pagès membre del sindicat Unió de Rabassaires i d'ERC durant la II República i la guerra civil, que van ser posades a la nostra disposició per la seva família. Unes memòries en les quals s'explica amb gran profusió de detalls molts dels esdeveniments més importants que afectaren a la vida de Matadepera durant els anys trenta i quaranta, inclòs el calvari del propi Isidre Font i de la resta dels seus companys del sindicat i de l'ajuntament republicà de Matadepera per les presons franquistes. Sense la utilització de les fons personals d'aquest tipus i de les fons orals moltes de les pàgines de la història de Matadepera que hem intentat il·luminar amb la nostra recerca documental s'haguessin mantingut en la penombra o en la foscor més absoluta.

Aquest és un dels motius pel qual és necessari que l'arxiu municipal que impulsa la recerca la faci pública entre la població, amb els mitjans al seu abast, i animi a la població a aportar documents, fotografies, memòries i altres tipus de documents que recullin la història de la població. Només així s'aconsegueixen informacions d'alta qualitat que d'altre manera es

perdrien o passarien desapercebudes i, només així, s'aconsegueix que la ciutadania participi activament en la construcció del seu passat i que treballs com aquests siguin valorats per la pròpia comunitat com integradors de la pluralitat de memòries existent a la societat. Com a encarregat del buidatge documental dels fons de l'AMMAT dins del projecte vaig idear una metodologia que, al meu entendre, permetria salvar, en part, l'essència de coneixement històric que dona el treball continuat i sistemàtic amb la documentació. La meva intenció era que la documentació seleccionada com a rellevant en la recerca pogués ser treballada per qualsevol altre investigador en el futur. D'aquesta manera, si jo o qualsevol altre persona de l'equip abandonava el projecte i era substituït per un altre, si s'incorporava algú nou en el futur per participar en el procés de redacció i difusió o si qualsevol investigador en el futur volia consultar la documentació que nosaltres havíem utilitzat podria fer servir aquell buidatge en la seva feina de recerca.

Primerament, vaig consultar el quadre de classificació del fons documental existent a l'AMM i, juntament amb Vicenç, varem seleccionar aquelles capses que consideràvem que podien tenir una relació més directe i evident amb el nostre camp d'estudi. Un cop vaig tenir elaborat un índex de les capses que ens interessava consultar, vaig crear un sistema de carpetes i subcarpetes on emmagatzemar en forma de fotocòpies la informació documental que anéssim trobant. Al mateix temps, vaig elaborar un sistema paral·lel de carpetes i subcarpetes en suport informàtic on indexar les fotocòpies emmagatzemades i on poder introduir informacions trobades en els documents sense necessitat de haver de fotocopiar tots i cada un dels papers amb informació vàlida pel nostre treball.

En total, vaig establir 10 carpetes generals, una per cada bloc temàtic considerat important per a la nostra recerca:

1. Administració general ajuntament.
2. Hisenda municipal.
3. Activitats econòmiques.
4. Beneficència, assistència social, racionament i sanitat.
5. Ordenació territorial.
6. Seguretat pública i militar.
7. Poblament.
8. Eleccions.
9. Cultura i esports.
10. Medi ambient.

Per la seva part, cada carpeta o bloc temàtic va ser dividit en tantes subcarpetes com van ser necessàries en funció de la documentació que vaig anar trobant. Evidentment, no es tractava d'una organització estàtica, sinó que va haver d'anar modificant-se amb noves subcarpetes a mesura que avançava la recerca. D'altra banda, moltes de les capses seleccionades inicialment per a ser consultades a tenor de la seva descripció, van resultar totalment buides de contingut específic per a la nostra recerca, mentre que d'altres en les que no hi confiaven en poder trobar gaire documentació interessant, van resultar ser un font important de cara a la realització del treball final. Tot i aquestes destacades excepcions, val a dir que el bon coneixement de l'arxiu per part de l'arxiver, Vicenç Ruiz, ens va permetre anar sobre segur en moltes de les capses consultades.

Tota la documentació fotocopiada, així com els documents que es van crear per indexar-la en format digital, es conserven actualment a l'AMMAT i són d'accés lliure per a d'altres investigadors i el públic en general que vulguin aprofundir en els molts temes oberts que ha deixat Memòries d'una feixa. Igualment consultables en vídeo, àudio i paper són les fons orals recollides en les 19 entrevistes que varem realitzar durant aquests anys, de les quals parlarem tot seguit.

2.7 Les fons orals. Una experiència de vida.

És una evidència que la documentació dels arxius, per molt variada que sigui, no ho explica tot sobre el passat que els historiadors volem explicar, sobretot quan el que ens proposem és evitar la narració de la història oficial i buscar les alternatives existents en el passat per revitalitzar-les en el present. Per sort, els que ens dediquem al que s'anomena la història del present podem recórrer al concurs de les fons orals per complementar les mancances de les fons escrites. Com sinó, podríem copsar moltes experiències viscudes pels habitants del municipi respecte als grans canvis experimentats a la seva població i al país en general i com sinó podríem obtenir informacions sobre tot un reguitzell d'afers sobre els quals només han quedat rastres documentals parcials o inconnexos, sinó no és a través de les entrevistes personalitzades entre un ampli espectre d'habitants del municipi.

La utilització de fons orals en la recerca històrica no va ser reconeguda com a categoria històrica vàlida per al coneixement del passat fins a mitjans del segle XX gràcies, en gran part, a la difusió de la història social. Des de llavors, les fons orals han permès incorporar a la narració històrica les veus dels sectors tradicionalment marginats d'aquesta com han estat

les classes popular i determinades classes socials oposades als grup que tradicionalment han ostentat el poder.

Els historiadors anglosaxons i italians van ser els primers en apostar per les fonts orals com a mitjà de coneixement històric en temes d'història social com les formes de vida dels treballadors industrials o la recuperació de la memòria de l'antifeixisme. A Catalunya i Espanya la introducció de la història oral ha anat lligada sobretot a la recuperació de la memòria històrica dels períodes de la Segona República, la Guerra Civil i el règim franquista. La utilització de fonts orals és, per tant, una eina qualitativa de l'historiador que li permet donar la paraula a qui no ha tingut veu en la construcció de la història oficial o oficiosa i, d'aquesta manera, rescatar del passat l'experiència d'aquelles majories silencioses o silenciades que, a diferència de les élites polítiques, econòmiques o intel·lectuals, no han tingut oportunitat de manifestar les seves idees i llegar el seu testimoni sobre un període concret de la història contemporània.

Per aquest motiu, la utilització de fonts orals ha esdevingut un dels pilars fonamentals sobre el que construir la narració històrica en treballs d'investigació com el que nosaltres hem desenvolupat a Matadepera. No cal oblidar tampoc, que la utilització de les fonts orals no és exclusiva dels historiadors i que ha jugat un paper destacat disciplines com l'antropologia o la sociologia, convertint-se en un dels pilars dels treballs interdisciplinaris, com el nostre. En l'actualitat, les investigacions basades totalment o de forma parcial en fonts orals són habituals a casa nostra, però poques vegades, per no dir segurament cap, han estat utilitzades per a realitzar un treball interdisciplinari en que es barreja la història ambiental i la recuperació de la memòria històrica en un sentit global. Tot i així, repetim que no contemplàvem la història oral com una font única, sinó com a font qualitativa que havia de ser sotmesa a una severa crítica per a servir de complement a les fonts documentals. Un complement que, de seguida, es va demostrar com a totalment imprescindible i necessari després de la realització de les primeres entrevistes.

D'altra banda, l'enfocament del nostre estudi des d'una perspectiva d'història ambiental que pretén analitzar les transformacions d'un territori agrícola i boscater que s'ha convertit en eminentment, urbà; com aquesta transformació han afectat a la vida dels habitants del municipi i com aquesta situació s'engloba dins d'una dinàmica de transformació general del país, ens obliga recórrer, igualment, a les fonts orals per a obtenir un coneixement que difícilment recullen les fonts documentals i que, si ho fan, es de forma dispersa i no directament relacionada amb aquests esdeveniments. Per exemple, les fonts documentals ens permeten conèixer les diferents etapes del creixement urbà del municipi a partir de la transformació de zones agrícoles en zones residencials. D'igual manera l'arxiu fotogràfic ens permet veure una part d'aquesta transformació del paisatge. Però el que no

ens permeten conèixer amb claredat les fonts documentals es com van viure els habitants del municipi aquesta transformació i que en pensen al respecte, com eren les formes de vida en el desaparegut món rural i com van canviar durant aquesta transformació, etc. D'altra banda, en aquest com en molts d'altres casos hi va jugar un paper central el fet que el gruix d'aquesta transformació es produís durant el règim franquista i en mig d'una falta total de drets polítics i socials, la qual cosa ha impedit que les classes populars, en aquest cas els treballadors agrícoles i industrials que residien al municipi, disposessin de vehicles apropiats per a fer sentir la seva veu. Una veu que s'ha mantingut amagada i en un discret segon pla durant tota l'etapa democràtica actual, però que cal recuperar i fer pública perquè, en termes generals, aquestes veus ens parlen de resistències, lluites, esperances democràtiques, de llibertat i de justícia social que, en el fons, són la base de la nostra pròpia democràcia, la nostra tradició democràtica.

Per tots aquests motius, era necessari que el conjunt de persones a entrevistar fos suficientment representatiu a nivell de classes socials i de gènere. Amb aquesta intenció, Vicenç i Iago van buscar dins l'ajuntament i entre les persones que coneixien al municipi persones que responguessin a determinats perfils. Els principals perfils de les persones entrevistades van ser els següents: Pagesos i pageses, propietaris de terres, promotors i constructors urbanístics, mestresses de casa, represaliats del franquisme i de la reraguarda republicana, persones que havien abandonat l'agricultura per passar a treballar a la indústria o al sector serveis, membres del moviment ecologista de la transició que lluitaren contra el procés urbanitzador dins del parc natural de Sant Llorenç i membres del primer ajuntament de l'actual règim democràtic. A continuació, exposem el llistat de les 19 persones que finalment van ser entrevistades dins del projecte en format de vídeo i de les quals es va transcriure la conversa. Tot i així, s'ha de dir que van ser moltes més les persones amb les que tan jo com Vicenç i Iago varem tenir el gust de parlar sobre el passat de Matadepera i les seves històries de vida, algunes de les quals ni tan sols van ser gravades i altres que només van ser gravades en àudio i no han estat transcrites dins del projecte, però que igualment han aportat valor al producte final de difusió en que s'ha convertit la publicació de Memòries d'una feixa.

Entrevistes del projecte: Memòries d'una feixa.

1. Antoni García Sellarès. Pagès/ Pintor. Fase 1. 2007.
2. Carme Argemí Arnau. Mestressa de casa. Fase 1. 2007.
3. Domènech "Mingo" Comasòlives Borrell. Pagès. Fase 1. 2007.
4. Ferran Font Utset. Fuster. Fase 2. 2007.

5. Francesca Marlet Barrera. Mestressa de casa. Fase 1. 2007.
6. Francesc Macià Metge (membre moviment ecologista) Fase 2. 2008.
7. Joan Orriols Puig. Pagès. Fase 1. 2007.
8. Josep Busqueta Plans. Comerciant. Fase 2. 2007.
9. Josep Lloveres. Comerciant de mobles. Fase 1. 2007.
10. Magdalena Font Utset. Pagesa. Fase 1. 2007.
11. Manel Ametller Bassets. Capellà. Fase 2. 2007.
12. Maria Font. Mestressa de casa. Fase 1. 2006.
13. Maria Lluïsa Valls. Telefonista. Fase 1. 2007.
14. Montserrat Barata Gual. Mestressa de casa. Fase 2. 2008.
15. Oriol Badia Tobella. Advocat. Fase 2. 2007.
17. Pau Soler Torrell. Pagès. Fase 1. 2006.
18. Teresa Riba Garcia. Mestressa de casa. Fase 2. 2007.
19. Víctor Peiró Rius. Enginyer. Fase 2. 2008.

Per abordar aquestes entrevistes i la seva transcripció va ser necessari, d'una banda, crear un grup d'entrevistadors i transcriptors i, d'un altre, implicar el personal de la televisió local de Matadepera en el projecte. Vicenç va conformar un grup d'entrevistadors i transcriptors, entre els quals em trobava jo mateix. Després d'un parell de reunions de formació, es van assignar els entrevistats a cada membre de l'equip i es va anar establint un calendari per les entrevistes que l'arxiu coordinava. Igualment, s'establí un termini perquè els membres de l'equip entreguessin les transcripcions dins de cada fase anual, doncs calia justificar la despesa amb la feina feta.

Vist en perspectiva, soc bastant crític amb el sistema adoptar de crear un grup d'entrevistadors i transcriptors, el qual no va acabar de funcionar del tot bé. En primer lloc, perquè per extreure el màxim suc possible a les entrevistes cal que l'entrevistador tingui un bon coneixement de la història del municipi o regió en qüestió i els canvis històrics que s'hi han produït per incidir en preguntes que incitin al entrevistat a parlar d'aquests temes, sinó la riquesa de l'entrevista queda a mercè del propi entrevistat i del interès del seu propi relat.

Per aquest motiu en la segona part d'aquest treball exposarem una manera més elàstica i natural de plantejar les entrevistes de fonts orals, en la qual els investigadors del projecte

tindran un major protagonisme. De fet, això és el que va acabar succeint també en el nostre projecte, perquè al final en Iago, Vicenç i jo mateix varem acabar assistint a gairebé totes les entrevistes, a més de l'entrevistador de l'equip, perquè volíem estar segurs que l'entrevista i el conjunt de recursos, econòmics i de personal, que havíem mobilitzat per fer-la donessin els seus fruits. I parlant de recursos, cal deixar ben clar que el personal de TV de Matadepera, Cristina Morral i Míriam A. Vila, van fer una feina extraordinària gravant les entrevistes al plató de la televisió local o desplaçant-se allà on fos necessari amb la càmera i els micròfons i després editant les imatges i l'àudio per poder conservar-los a l'AMMAT i posar-los a disposició dels usuaris i investigadors.

2.8 Les vies de difusió de la recerca i la seva incidència social.

Gràcies a la seva interdisciplinarietat, el discurs generat pel projecte Memòries d'una feixa al llarg d'aquests anys ha mostrat una gran capacitat d'adaptació a diferents mitjans i contextos sense comprometre'n l'essència. En l'àmbit de les publicacions científiques, per fer rellevant el treball de Memòries d'una feixa ha calgut un esforç per adequar la narrativa, l'emmarcament teòric i les referències bibliogràfiques a audiències molt diferents, però l'esforç s'ha vist recompensat amb una llarga llista de publicacions i treballs científics.

El primer treball d'aquestes característiques que es va publicar, l'any 2008, el varem escriure a sis mans entre Vicenç, Iago i jo mateix per a la revista d'història Terme de Terrassa i portava per títol: El consum d'aigua i l'especulació urbanística a Matadepera (1931-1983) Primers resultats del projecte Memòries d'una feixa (IAGO, 2008). En aquest article presentàvem els primers resultats del projecte com una contribució al procés de construcció de la memòria històrica centrada en els "buits historiogràfics" que hi havia pel que fa als municipis que no encaixen en els esquemes d'anàlisi elaborats o bé per als centres urbans industrialitzats o bé per a les zones eminentment rurals.

L'article de Terme va rebre una molt bona acollida entre els ambients acadèmics, tant en la branca ambientalista com històrica, on persones tan destacades com el catedràtic d'història econòmica i professor emèrit de la UAB, Ramón Garrabou, ens va felicitar pel treball i animar a seguir endavant. Aquell fet va representar per mi el incentiu necessari per a decidir-me a aparcar el tema de tesi doctoral que tenia en marxa, que era una ampliació cronològica de la que havia estat la meua tesina sobre la fundació de la UAB durant els darrers anys del franquisme, i substituir-lo per la redacció d'una tesi sobre la transformació

urbanística de Matadepera. Des del primer moment, vaig rebre el recolzament entusiasta dels meus companys de projecte i de la meva directora de Tesi, la doctora Carme Molinero, però vaig necessitar gairebé dos anys per ampliar la recerca documental a d'altres arxius, com l'ANC o l'Arxiu del Govern Civil de Barcelona, i presentar la tesi doctoral davant d'un tribunal, el 16 de juny de 2010.

Poc després i amb la incorporació del també ambientòleg de l'ICTA-UAB, Iorgos Kalis, Vicenç, Iago i jo varem decidir escriure un article per a la revista internacional *Ecological Economics* que, per la nostra sorpresa, va tenir una molt bona acollida i ens va demostrar que el cas de Matadepera es podia extrapolar a contextos semblants de conflicte social i polític que han donat lloc a processos de destrucció del paisatge rural i a la substitució d'aquest per una urbanització incontrolada en contextos de manca de llibertats polítiques i democràtiques (IAGO, 2011). En concret, aquest article és una contribució de Memòries d'una feixa a la comprensió del fenomen de la urbanització global, que demostra la constatació empírica de tres idees claus:

1. La urbanització no és un procés espontani, sinó el resultat de lluites polítiques i socials.
2. L'escassetat de recursos com l'aigua no és un condició física i universal, sinó la conseqüència d'una determinada demanda per a usos determinats.
3. El progrés no té un significat unívoc, sinó que admet múltiples interpretacions i formes d'encaminar-s'hi.

Paral·lelament a la publicació d'aquest article en 2010, Iago Otero acompanyat dels seus companys ambientòlegs Gemma Estany, Martí Boada i Antoni Badia va publicar un altre article semblant a la revista internacional *Global Environment* (ESTANY, 2010), però més centrat en les qüestions merament ambientals i de canvis en el paisatge. Aquest enfocament ambientalista també va trobar el seu encaix en algunes revistes de geografia catalanes i estatals, on s'emmarcava la recerca local en l'estudi del canvi en els usos del sòl i del creixement urbà dispers, en aquest cas amb la imprescindible anàlisi cartogràfica de detall, la qual s'integrava amb fonts orals, documentals i fotogràfiques per a la comprensió de l'evolució dels nostres paisatges (ESTANY, 2010).

Més recentment, a principis de 2013, *Estudis d'Història Agrària*, la revista de referència en aquest camp en l'àmbit català, ha publicat un treball escrit entre Vicenç, Iago i jo per al V Congrés d'Història Agrària dels Països Catalans celebrat a la Universitat de Girona l'any 2010 i centrat en Els usos de l'aigua en la història, en què s'analitza com la canalització de l'aigua del riu Llobregat fins a Matadepera per part de les autoritats franquistes de la postguerra va permetre la destrucció de la comunitat pagesa de Matadepera (IAGO, 2013).

Amb tots aquests exemples, no es d'estranyar que el projecte Memòries d'una feixa hagi dotat d'arguments un conjunt d'iniciatives ciutadanes nascudes de la reflexió sobre el model de progrés escollit per Matadepera. La campanya per a la protecció de la costa del Tet i el Mont-rodon de possibles plans d'urbanització, que va resultar un èxit, es fonamentava en part en la comprensió de la història dels impactes socials i ecològics d'una urbanització dispersa. Un segon exemple són els treballs de prevenció d'incendis basats en una gestió del bosc i els camps del municipi, adaptant alguna de les pràctiques pageses – aclarides, desbrossades, pastura del sotabosc i conreu dels camps – per garantir la seguretat de les zones residencials. Un darrer exemple és la restauració i la dignificació dels forns de calç del Corcola i de tants d'altres dins del terme municipal en un exercici de memòria històrica, no sols del procés d'elaboració de la calç, sinó sobretot del complex socioeconòmic, polític i ecològic en que s'emmarcava.

Fins i tot creiem que els materials generats per Memòries d'una feixa poden ser d'interès per a aquelles persones que, en les seves pràctiques quotidianes, contribueixen a generar espais – físics alhora que mentals – on s'albiren realitats alternatives per a Matadepera. Ens referim, per exemple, a l'esforç per mantenir actives les terres d'antics masos com Can Pèlags o Can Garrigosa, al cultiu d'horts al patis de les cases i als marges de la riera, o a la restauració autogestionada de la barraca de vinya dels Rossos.

Sense divulgació i difusió, la recerca científica resta sovint "arxivada" en els prestatges de les sales de reserva de les biblioteques universitàries o, si té la sort de publicar-se, omple innombrables caixes en els magatzems de les institucions que l'han editada. Ara bé, sense una recerca rigorosa i duta a terme amb el temps suficient perquè vagi madurant, no es pot pretendre dissenyar programes de difusió i divulgació que tinguin un interès i una utilitat pràctica, especialment quan es treballa gràcies als recursos públics.

Finalment a mitjans de 2012 i gràcies a l'esforç econòmic fet per l'Ajuntament de Matadepera, va poder veure la llum la publicació del llibre Memòries d'una feixa que, fins ara, s'ha convertit en la principal peça de la difusió del projecte. En poc més d'un any hem realitzat presentacions públiques del llibre a Matadepera, Terrassa, Sabadell, Barcelona i Castellar del Vallès que han donat lloc a articles de premsa, notícies en webs, blocs, etc. I el passat més de juliol vaig ser convidat a impartir una classe dins de l'Aula Interuniversitària de Matadepera (AIUMA) sobre la transformació urbanística del poble dins dels actes de commemoració del mil·lenari del monestir de Sant Llorenç. En un any, s'han venut cent cinquanta-cinc exemplars del llibre, Memòries d'una feixa, a les llibreries, als quals cal sumar els més de cent llibres que s'han regalat des de l'Ajuntament de Matadepera i que, jo mateix com autor he repartit entre el món acadèmic, periodistes, biblioteques, etc. Sens dubte són xifres molt modestes dins del món editorial, però que per un llibre d'història local de més de

quatre-centes pàgines representen tot un èxit, en el sentit, que mostren que el tema té interès entre el públic i la seva resposta és altament positiva.

Igualment, està previst que a partir del llibre l'AMMAT organitzi properament alguna exposició i materials didàctics per a les escoles i instituts del municipi, però això ja queda dins dels projectes de futur.

3 Guia pel disseny, planificació i implementació d'un projecte de recuperació de la memòria històrica per part d'un arxiu.

«No sotmetre's al passat ni al futur.
Es tracta de ser enterament present».
Karl Jaspers

Els arxivers i arxiveres gairebé sempre ens queixem del desconeixement social de la nostra professió i dels propis centres d'arxius que, majoritàriament, són vistos per la població com llocs foscos i misteriosos on s'acumula la pols sobre tones de paperassa. D'aquest mal, a més, se'n deriven d'altres com el escàs reconeixement de molts arxius municipals dins de les pròpies organitzacions públiques locals, la qual cosa els situa sempre a la cua de la resta de departaments a l'hora de rebre la correcta dotació de personal o assignació pressupostària. Aquest fet té greus conseqüències sobre els propis arxius ja que impossibilita el correcte desenvolupament de la seva tradicional tasca de conservació del patrimoni documental, però també impedeix que els arxius i els arxivers disposin del recolzament polític i tècnic necessaris per afrontar els nous reptes de la professió com són la gestió documental del conjunt de l'organització en entorns electrònics o la introducció d'una administració electrònica eficient, eficaç, transparent i oberta que respongui a les necessitats dels ciutadans.

Per trencar tots aquests tòpics i situar-nos dins de les nostres organitzacions com cal és necessari que la nostra feina d'arxivers tingui un veritable interès social i fer-nos visibles a la societat com el que som o hauríem de ser: els encarregats de que el nostre present i el nostre passat, el llegat cultural de les actuals generacions i de les que ens han precedit, quedi enregistrat, es conservi i sigui difós a la societat actual i futura de tal forma que esdevingui una font de coneixement imprescindible per a la presa de decisions col•lectives sobre el nostre present i el nostre futur. Només així, els arxivers i arxiveres guanyarem per a la nostra professió el reconeixement social que nosaltres sabem que té o pot tenir la nostra feina i, només així, podrem retornar a la societat tot el que ella ens ha donat al fer-nos els encarregats de les claus del dipòsit o del repositori digital de la seva memòria col•lectiva.

La guia que presentem a continuació està inspirada en l'experiència de l'AMMAT, com ja hem dit, però cal deixar ben clar que el que proposem no és un model tancat, en el qual totes les qüestions que senyalem sobre el disseny, la planificació i la implementació d'un

projecte d'aquest tipus tinguin una única forma de procedir. Perquè si precisament una cosa ens ha ensenyat l'experiència de Memòries d'una feixa és que cada projecte de recuperació de la memòria històrica endegat a nivell local o comarcal ha de ser pensat des de si mateix i desenvolupat en relació amb la seva realitat històrica, social, política i econòmica. Només així, el projecte podrà respondre als interrogants específics d'aquella comunitat concreta sobre el seu passat i el seu present i situar aquells fets en el context general on, a ben segur, seran capaços d'aportar matisacions o, donat el cas, canviar la visió general sobre una qüestió. Perquè des de la història local també es construeix la història general i a la inversa, però és en els exemples concrets, documentats científicament, on es troba la veritable història del que hem estat i el que som.

3.1 Requeriments d'arxiu.

Per dissenyar i implementar des d'un arxiu un projecte de recuperació de la memòria històrica a nivell local o comarcal no és necessari que aquest compleixi cap requeriment especial més enllà del que estableix la Llei d'Arxius de Catalunya per als arxius públics, tant per aquells que formen part del Sistema d'Arxius de Catalunya (SAC) com per a la resta d'arxius municipals que en queden fora per volum de població.

L'article 21 de la Llei d'Arxius de la Generalitat de Catalunya estableix uns requisits mínims perquè els arxius puguin integrar-se dins del SAC que garanteixen la gestió, la conservació i l'accés adequats als fons documentals que aquests conserven. Aquests requisits es divideixen, bàsicament, en tres punts:

1. Aplicar un sistema de gestió de la documentació d'acord amb les normes tècniques bàsiques fixades per l'Administració de la Generalitat. Com ara:
 - 1.1. Disposar d'un sistema de gestió documental aplicable al cicle de vida dels documents, que compregui la classificació, la descripció i l'avaluació dels documents, així com el seu accés.
 - 1.2. Elaborar quadres de classificació de la documentació, integrats per sèries documentals.
 - 1.3. Disposar d'inventaris, catàlegs o altres instruments de descripció de la documentació que permetin el seu control i identificació.

1.4. Establir calendaris de conservació i eliminació de la documentació d'acord amb les resolucions i les taules d'avaluació documental de la Comissió Nacional d'Accés, Avaluació i Tria Documental.

2. Disposar del personal tècnic i qualificat suficient per assolir els objectius de la Llei (Article 22)

3. Disposar de les instal·lacions necessàries per a garantir la preservació dels fons documentals i tenir unes instal·lacions i un horari d'obertura al públic que hi permetin l'accés. L'horari de servei al públic ha d'ésser d'un mínim de deu hores setmanals.

La mateixa Llei afirma, en el seu article 31, que totes les poblacions de més de deu mil habitants estan obligades a comptar amb un Arxiu Municipal que compleixi aquests requisits tècnics i de personal. Uns requisits semblants de qualitat, sobre la responsabilitats dels titulars de documents públics (Article 7), han de complir els arxius de les poblacions de menys de deu mil habitants que han decidit fer-se càrrec de la seva documentació històrica i d'altres fons de la població. Com per exemple Matadepera, que amb més de vuit mil cinc-cents habitants disposa d'un sistema d'arxiu ben endreçat i catalogat, amb el seu propi arxiver municipal i obert a l'accés públic.

En principi tots els arxius municipals, tant els que formen part del SAC com els que no, que compleixen aquests requisits establerts per la Llei d'Arxius estarien capacitats, tant per disposició de recursos com de personal, per portar a terme un projecte de recuperació de la memòria històrica a nivell local o regional. Però sabem que la realitat no sempre és la que defineixen les lleis i que, malauradament, existeixen arxius municipals, tant de poblacions petites que queden fora del SAC com de municipis que superen els deu mil habitants i formen part del SAC, que no compleixen molts dels requisits establerts per la Llei d'Arxius. En aquest sentit, és evident que falten instruments per revisar periòdicament que els ajuntaments amb arxius municipals i, en especial els que formen part del SAC, compleixen els requisits establerts per la Llei d'Arxius. Principalment, disposar del personal adequat i dels recursos necessaris, perquè aquesta situació posa en perill el patrimoni documental i històric del país i causa greus perjudicis sobre els drets de la ciutadania que són inadmissibles en un Estat de democràtic i de Dret.

Aquesta és la trista realitat i aquest és el principal impediment pràctic perquè un arxiu local pugui desenvolupar un projecte de recuperació de la memòria històrica, no disposar dels requisits bàsics que estableix la Llei d'Arxius de Catalunya. En aquests casos, estem convençuts que la creació per part d'aquests arxius de projectes de recuperació de la memòria històrica a nivell local, que compleixin els requisits de qualitat científica i pluralitat democràtica que hem establert en aquest treball, pot ajudar a aquests arxius a donar-los

visibilitat tant en les seves pròpies organitzacions com entre la ciutadania del municipi, la qual cosa, estem segurs que revertiria molt positivament sobre la seva precària situació. No obstant, som conscients de la injustícia que suposa demanar als arxivers que supleixin les mancances pressupostàries i de personal dels seus arxius amb imaginació i més treball del que els hi toca, però si algú s'ha de posar al davant de la reivindicació del paper dels arxius a la societat aquest ha de ser l'arxiver/a i la professió en el seu conjunt, a través de l'Associació d'Arxivers de Catalunya.

3.2 Un equip multidisciplinari.

Un projecte de recuperació de la memòria històrica impulsat per un arxiu que vulgui complir els requisits científics, d'innovació, de difusió i que tingui el component cívic i democràtic que hem exposat en aquest treball haurà d'estar, forçosament, liderat per l'arxiver i comptar amb un Comitè Científic o Grup de Coordinació Científica de caràcter multidisciplinari. L'arxiver/a és la peça clau de tot l'engranatge del projecte, el seu impulsor, qui cercarà el finançament, qui convocarà a la resta de membres a les reunions, qui buscarà el recolzament polític i tècnic, etcètera. En definitiva, l'arxiver/a serà l'ànima del projecte, però l'arxiver no pot fer-ho tot i haurà d'envoltar-se d'un equip altament implicat i cohesionat que domini múltiples disciplines.

El nombre membres d'aquest Comitè Científic variarà en funció de la complexitat, abast i recursos econòmics disponibles per portar a terme el projecte, però recomanem que sigui sempre el més petit possible, amb un sol especialista per cada una de les branques que es cregui convenient aportar al projecte, per tal de facilitar una millor cohesió i implicació de tots els membres. L'elecció d'aquest Comitè Científic és de suma importància per aconseguir que el projecte arribi a bon port i aquesta és una tasca que correspon exclusivament a l'arxiver/a que lidera el projecte. En aquest sentit, exposem una sèrie de recomanacions que cal tenir en compte a l'hora de formar el Comitè Científic.

En primer lloc, l'arxiver ha d'analitzar quins han estat els elements més significatius de la transformació que ha patit la localitat o regió objecte d'estudi al llarg del segle XX. Era un poble rural que ha crescut fins a esdevenir una ciutat? Era un poblet de pescadors de la costa que s'ha transformat en un centre de turisme de masses? O era una petita ciutat que ha crescut fins a convertir-se en una ciutat industrial o dormitori? Etcètera. Si l'arxiver no és historiador o no coneix prou bé la resposta a aquestes preguntes adaptades a la zona

d'influència del seu arxiu, és aconsellable contactar amb historiadors locals o de la universitat més propera per determinar la naturalesa d'aquesta transformació. Aquest pot ser el primer pas per incorporar un historiador al projecte perquè, encara que l'arxiver sigui també historiador, la seva feina dins del Comitè Científic i com a cap del projecte serà un altre.

El perfil del historiador que formi part del Comitè Científic ha de ser clarament d'història contemporània i expert en la convulsa història d'Espanya i Catalunya del segle XX. En aquest sentit, la millor opció és acudir al Departament de Història Contemporània de la universitat pública del radi d'influència de l'arxiu i cercar la col·laboració d'algun dels múltiples equips de recerca que existeixen sobre el franquisme, la guerra civil o la història de Catalunya, on és més que probable que ens trobem amb algun estudiant de doctorat disposat a incorporar-se al projecte o algun director de tesi doctoral desitjant que li ofereixin la possibilitat d'implicar un dels seus estudiants de doctorat en un projecte d'aquesta mena. D'aquesta manera, incorporariem l'aval acadèmic i universitari en el camp de la història al nostre projecte i podríem sumar una tesi doctoral a la nostra recerca, la qual cosa, sense dubte, li donaria molta més profunditat d'anàlisi. El historiador que incorporem al projecte no té perquè ser de la població o la regió objecte de l'estudi, però és molt millor si és així perquè això augmentarà la seva implicació i facilitarà que no abandoni un projecte que, com ja hem dit, haurà de durar diversos anys.

Un cop determinada la naturalesa de les transformacions socials, econòmiques, culturals, polítiques i paisatgístiques que ha patit la nostra àrea geogràfica objecte d'estudi, determinarem la resta de membres que han de formar part del Comitè Científic del projecte. A l'arxiver i al historiador caldrà qui hi sumem també un ambientòleg i un antropòleg o, com a mínim, un dels dos, en funció de les particularitats que vulguem estudiar i en quins aspectes centrem el nostre estudi. L'ambientòleg serà més necessari si la nostra regió d'estudi ha patit grans canvis en el paisatge i els usos en les cobertes del sol, com ara una urbanització intensa o una desforestació. En canvi, l'antropòleg ens aportarà una perspectiva més social i cultural d'aquestes transformacions que també pot enriquir molt l'estudi.

El ideal seria que aquest Comitè Científic es pogués crear, de forma gairebé natural, a partir dels contactes que l'arxiu estableix habitualment amb els investigadors que treballen els seus fons o, en el seu defecte, amb persones conegudes de les universitats properes o d'altres institucions científiques, com centres d'estudi locals. En cas d'incorporar persones desconegudes d'algunes d'aquestes branques, caldrà que l'arxiver disposi de bones referències que li assegurin la seva solvència intel·lectual i tècnica i la seva implicació al projecte.

Altres possibles membres del Comitè Científic del projecte podrien ser un llicenciat en Ciències de la Comunicació i un altre en Ciències de l'Educació que s'encarregarien, respectivament, de les tasques de difusió (web, bloc, xarxes socials, publicacions, gravacions fonts orals, etc.) i de la creació de materials didàctics per a les escoles i instituts de la població. Però no és imprescindible que aquests perfils formin part del Comitè Científic que, com hem dit, és millor que sigui el més reduït possible (3-4 persones), ja que poden incorporar-se al projecte posteriorment, quan sigui necessari afrontar la fase de difusió del projecte. A continuació reproduïm una llista amb els possibles perfils del Comitè Científic dels projectes. Comitè Científic del projecte: arxiver, historiador, ambientòleg, antropòleg, ciències de la comunicació, ciències de l'educació

El Comitè Científic, encapçalat per l'arxiver, serà la peça clau de tot el projecte ja que serà el que establirà les línies bàsiques de la recerca i el seu enfocament, però no cal oblidar que caldrà incorporar altres persones al projecte, començant per tècnics d'altres departaments de l'ajuntament i un equip d'entrevistadors i transcriptors encarregats de la tasca de recopilació de fons orals, dels quals parlarem en els propers apartats.

3.3 La planificació del projecte.

La planificació d'un projecte d'aquestes característiques no només és imprescindible per poder optar a ajudes i subvencions, sinó que és d'obligat compliment en els òrgans de l'administració pública com a prova de transparència administrativa i bona gestió dels recursos públics. I és que planificar, gestionar i administrar adequadament els recursos d'un projecte és vital perquè el resultat final sigui satisfactori, com molt bé es va exposar en les conclusions 6è Laboratori d'Arxius Municipals (Barcelona, 18 de febrer de 2010) dedicat a la planificació als arxius municipals (<http://goo.gl/yPWYfg>).

Un projecte és una idea que es vol materialitzar i que, per aconseguir-la, estableix unes tasques que necessiten de recursos humans, temporals i materials. En termes generals, podem afirmar que gestionar un projecte, sigui quina sigui la seva naturalesa, implica negociar les seves necessitats amb diverses parts i persones. Negociar l'abast del projecte, la seva qualitat, el temps que invertirem i el cost humà i material del projecte.

Per poder portar a terme aquesta negociació, cal primer haver fet una planificació del projecte que ens servirà per presentar-la a qui correspongui, demanar subvencions, explicar la seva tasca a cada membre de l'equip, etc. Una planificació que, en funció d'aquesta

negociació i els resultats que obtinguem, podrà ser modificada o no posteriorment. Tot i que l'experiència indica que, un cop acceptat el projecte i obtingut els primers recursos, gairebé sempre cal modificar les previsions inicials sobre la marxa, no per aquest fet hem de deixar de voler idear el millor projecte possible, però també cal ser realista amb els recursos disponibles per portar-lo a la pràctica.

No repetirem el que expliquen els manuals de gestió de projectes o les normes internacionals, com ara la ISO 21500:2012 sobre directrius per a la direcció i gestió de projectes, però si exposarem unes nocions bàsiques de la metodologia que apliquen aquestes normes. Segons aquestes normes, tot projecte consta de 3 fases generals:

1. Anàlisi i planificació del projecte.
2. Seguiment i control del projecte.
3. Comunicació/difusió del projecte i tancament.

Però aquestes fases no s'ajusten del tot a les nostres necessitats com arxiu, on estem obligats a programar les nostres activitats per períodes anuals, seguint el pressupost de les institucions de les quals formem part i a les quals acudirem en busca de subvencions. La divisió de les tres fases en períodes anuals es fa, per tant, per fer coincidir aquestes amb les dotacions pressupostàries i les subvencions, però qualsevol de les tres fases es pot allargar dos o més anys en funció de la realitat específica de cada arxiu i els recursos disponibles. Ja hem explicat que un projecte de recuperació de la memòria històrica d'aquest tipus necessita uns anys per madurar, però tampoc convé que el projecte s'allargui masses anys pels perills que això comporta, com els canvis de govern que poder fer canviar les prioritats dels projectes en marxa i el seu finançament. D'aquí que, en les administracions públiques, aconsellem iniciar els projectes al començament de les legislatures i no allargar-los més de quatre anys.

La primera fase, d'anàlisi i planificació, es assumible realitzar-la en un any i constaria de les següents tasques a realitzar. Evidentment, cada una d'aquestes tasques es divideix en diferents subtasques.

Primera fase: Anàlisi i planificació (any 1)

- Anàlisi i planificació del projecte.
- Formació Comitè Científic.

- Elaboració de la llista de persones a entrevistar.
- Crida a la ciutadania perquè aportí materials (imatges, memòries, etc.)
- Disseny de les entrevistes.
- Formació de l'equip d'entrevistadors i transcriptors.

A continuació, la segona fase del projecte, de seguiment i control, es pot dividir en un o dos períodes anuals, o més si fos necessari. Seguint el model de Memòries d'una feixa per a una població d'uns deu mil habitants hem establert dos anys per a la segona fase que inclouria les següents tasques a realitzar.

Segona fase: Seguiment i control (any 2)

- Crida a la ciutadania perquè aportí materials (imatges, memòries, etc.)
- Realització de les entrevistes.
- Transcripció de les entrevistes.
- Recerca documental.
- Realització de Base de dades amb indexació temàtica.

Segona fase: Seguiment i control (any 3)

- Elaboració del treball d'investigació.
- Disseny dels sistemes d'accés on-line.

Per acabar, la darrera fase del projecte, dedicat a la comunicació o difusió del projecte, necessitarà un o dos anys per complir-se. Tot i que podrien ser-ne més perquè, com ja hem explicat, un projecte d'aquest tipus no s'acaba mai del tot.

Tercera fase: Comunicació/difusió del projecte (any 4 i 5)

- Difusió de la recerca: Exposició, audiovisual, Web o bloc, publicació d'un Llibre, etc.

En total, el projecte es pot allargar entre quatre i sis anys. Per aquest motiu és molt important fer tot el possible per establir una periodicitat realista de les tasques a realitzar en funció de la previsió de recursos humans i econòmics disponibles en els anys successius.

A banda de les tasques a realitzar dins de cada fase del projecte existeixen altres elements que hem de tenir en compte a l'hora de planificar un projecte com ara les dates clau, els punts de control (reunions de seguiment o millora, avaluacions) i les dates d'entrega. Per ajudar-nos en aquesta tasca de planificació, actualment comptem amb bons recursos informàtics de programari lliure que faciliten tant la planificació (cronogrames) de les tasques com el treball en equip.

A més de les tasques, un altra terminologia que cal dominar per utilitzar aquests tipus de programes és el de "recurs". Un recurs pot ser tant un professional com el temps, l'espai de què es disposa, la tecnologia, els diners i el material que es pot fer servir per a desenvolupar una determinada tasca. Igualment, un factor crític en qualsevol projecte és aconseguir fer una estimació precisa del tipus i quantitat de recursos necessaris que es necessiten per materialitzar-lo. A l'hora de planificar el temps de duració d'una tasca és molt important tenir present que entre el 10 i el 20% de la jornada laboral es perd en interrupcions (telèfon, pauses, converses, correus, etc.)

Els gestors informàtics de projectes es poden dividir en dos grans grups: els programaris d'escriptori o desktop que s'instal·len a l'ordinador i les eines workgroup, pensades per treballar de manera col·laborativa a través de la xarxa, que s'allotgen a Internet i són consultables des de qualsevol ordinador. En realitat, la diferència entre aquests dos tipus de programes radica en la seva utilitat ja que mentre el programari desktop està pensat per a visualitzar la planificació i el seguiment d'un projecte per part del cap de projectes, en el nostre cas l'arxiver, mitjançant eines com el Diagrama Gantt, el programari workgroup està pensat per a cobrir les necessitats d'un equip que treballa en xarxa: compartició d'arxius, calendaris, contactes, diferents tipus d'usuaris, seguiment del projecte per part del grup, control d'hores, etcètera .

Tots aquest tipus de gestors de projectes integren eines pròpies de la web 2.0 (llistat de contactes, llistat de tasques pendents, missatgeria, etc.) però, sobretot, responen a la filosofia 2.0 d'emfatitzar la comunicació entre els membres del grup per sobre de la resta de funcionalitats. Igualment, dins aquesta línia de prioritzar la comunicació trobem una eina com Yammer, un Facebook corporatiu. Els criteris aconsellats per triar programaris d'aquesta mena són els següents:

1. L'equip de treball està familiaritzat amb la informàtica? Els membres de l'equip treballen la major part de la seva jornada laboral davant l'ordinador?
2. Quines funcionalitats ens calen per a realitzar la planificació i seguiment dels nostres projectes? Qui consultarà de manera habitual el gestor?
3. El departament d'informàtica quins requisits/restriccions imposa?
4. El resultat final del procés ha de ser un llistat de requisits que desitgem que tingui el nostre gestor de projectes organitzat per rellevància.
5. Un cop tenim clar el que volem, cerquem a la xarxa allò que millor s'adapta a les nostres necessitats.

Evidentment, recomanem sempre utilitzar programari lliure ja que les funcionalitats i facilitat d'utilització són molt similars i compleixen sobradament els requisits d'un projecte com el que aquí estem tractant.

3.4 Cost del projecte i recursos disponibles en temps de crisi.

En l'apartat anterior no hem parlat sobre com estimar el cost d'un projecte de recuperació de la memòria històrica per un arxiu perquè hem cregut que era millor exposar-ho conjuntament amb la recerca dels recursos necessaris. Una tasca realment complicada en els temps de retallades pressupostàries que viu actualment l'administració pública.

Començarem per les males notícies dient que les subvencions i ajudes per projectes de recuperació de la memòria històrica o per la difusió del patrimoni documental per arxius que existien només fa uns anys pràcticament han desaparegut i que, actualment, no hi ha gairebé cap administració per sobre de la local, ni Consells Comarcals, ni Diputacions, ni Generalitat, ni Estat, que ofereixi vies de finançament per a projectes com el que aquí exposem. Tot i així, això no vol dir que totes les portes a aquest tipus de finançament estiguin tancades per part d'aquestes administracions. Depenent de la rellevància que sapiguem donar-li al nostre projecte, del recolzament d'entitats de la societat civil i del món acadèmic que aconseguim o del suport que rebem per part del nostre ajuntament, consell comarcal o diputació provincial podem optar a algun tipus de finançament d'aquestes administracions.

En tot cas, el missatge que voldríem donar en aquest apartat referent a la recerca de finançament per un projecte de recuperació de la memòria històrica és que, per més que aquestes subvencions hagin desaparegut, els arxius no han de renunciar a la difusió del patrimoni documental i memorial del seu territori i han de batallar per aconseguir que aquests projectes tinguin sortida. Només així, amb el temps, serà possible recuperar les ajudes de les administracions a aquestes recerques i polítiques de difusió del passat. Perquè, encara que el context polític i econòmic hagi canviat i amb ell les subvencions, està clar que l'afany de coneixement de la societat sobre el seu passat no ha minvat gens, sinó que continua augmentant. Com diu la filosofa Fina Birulés (2009) l'emergència de la memòria a la nostra societat respon al fet que la memòria ens explica allò que trobem a faltar en el present, allò que val la pena recordar i pensar cap al futur. La memòria, així plantejada, és una interpel·lació i una crítica al present que ens permet pensar el que és possible i encara no ha estat. I com a tal, serà una reclamació que veurem augmentar en els propers anys, reforçada encara més pel nou context de crisi econòmica i de valors en que vivim.

Igualment i encara que hagin desaparegut aquestes ajudes i subvencions, la Llei d'Arxius de Catalunya continua proclamant en el seu preàmbul que "els arxius ... són una de les fonts primàries i primordials d'informació per a preservar la memòria històrica de Catalunya" i que un dels eixos principals de la Llei és "la incorporació de les diverses administracions públiques perquè col·laborin en les tasques de protecció i difusió del patrimoni documental i se'n responsabilitzin". En aquesta línia, la definició d'arxiu de la llei afirma que l'arxiu és "l'organisme o la institució des d'on es fan específicament funcions d'organització, de tutela, de gestió, de descripció, de conservació i de difusió de documents i fons documentals", per tant, els arxius no poden renunciar a la funció de difusió i així ho han de fer veure als responsables polítics i tècnics. Per ser més explícits encara, l'article 5 de la mateixa Llei promou l'ús de les noves tecnologies de la informació (TIC) "per tal de garantir que el tractament de la documentació, en tots els seus aspectes de gestió documental, preservació i difusió dels documents, compleixi la finalitat de posar-los a l'abast dels usuaris".

Un cop aclarides aquestes qüestions de responsabilitats dels arxius envers la difusió dels seus fons i la conservació de la memòria històrica del país i abans de passar a proposar possibles vies de finançament, hem cregut convenient realitzar un exercici estimatiu de quin cost tindria, actualment, realitzar un projecte d'aquestes característiques per una municipi d'uns deu mil habitants, amb la simple intenció de saber de quina quantitat de recursos públics estem parlant.

Si recordeu, la despesa total del projecte Memòries d'una feixa al llarg de set anys d'invertir-hi recursos públics va ser de 25.545 €, la qual cosa fa poc més de 3.600 € per any. Tenint

en compte que, avui dia, ja no es assumible pagar les mateixes quantitats per algunes de les feines remunerades del projecte, com la realització i transcripció de les entrevistes, el preu actual d'un projecte d'aquestes característiques es reduiria bastant. En realitat, la nostra experiència des de l'AMMAT ens aconsella prescindir de l'equip d'entrevistadors i que les entrevistes siguin realitzades pels propis membres del Comitè Científic, que és el que al final va acabar succeint en el nostre projecte on en l'ago o jo assistíem sempre a les entrevistes i hi participàvem activament.

No es aconsellable, en canvi, prescindir de les transcripcions de les entrevistes i aquestes si que necessiten ser remunerades perquè algú les realitzi. Tot i així, es evident que el preu al que es poden pagar les transcripcions s'ha reduït molt i que actualment es podrien pagar uns 150 € per transcripció. Igualment, si no es disposa dels recursos necessaris, aquesta partida es podria posposar per a més endavant ja que comptem amb l'enregistrament audiovisual i les transcripcions no són imprescindibles ni per a la realització de la recerca ni per a la seva difusió o accés posterior.

Igualment, es poden buscar vies alternatives de difusió molt més econòmiques que les que va fer servir el projecte Memòries d'una feixa, centrada sobretot en la publicació de mil exemplars d'un llibre de més de 400 pàgines. En primer lloc, un llibre més petit seria més econòmic, però també existeix la possibilitat d'autoeditar-lo per part del propi arxiu, de publicar-ho per parts, de lligar la seva publicació, en fascicles, a alguna revista o diari de publicació local o, es clar, aprofitar les avantatges de les noves tecnologies de la informació i la comunicació (TIC) per editar els treballs en format electrònic i posar-los a disposició del públic a través d'internet. Actualment, existeixen moltes plataformes que permeten autoeditar un llibre digital en pocs minuts i fins i tot crear un espai d'edició de còpies en paper a demanda. Existeixen moltes formules per autoeditar un llibre i totes tenen aspectes positius i negatius. Es tracta de trobar la formula que millor s'adapti a les nostres necessitats i a les possibilitats econòmiques del projecte.

En l'apartat on difícilment podrem reduir despeses és en la realització del buidatge documental. La realització d'uns tres mesos a jornada completa de buidatge és imprescindible per la recerca i la implicació d'un especialista d'aquesta mena no s'aconsegueix per menys de mil euros mensuals. En aquest senti, ja hem explicat que la incorporació d'un estudiant de doctorat o de màster al projecte per realitzar el buidatge documental és una molt bona opció. Per l'estudiant serà una gran ajuda rebre aquella remuneració per fer el buidatge principal de la seva tesi i pel nostre projecte representarà que la redacció final del projecte no s'haurà de carregar com una despesa més al projecte.

Tenint en compte tots aquests aspectes que acabem d'apuntar, creiem que el cost estimat d'un projecte de recuperació de la memòria històrica per un arxiu d'una població entre deu i vint mil habitants podria rondar, actualment, els dotze mil euros.

Pressupost estimat d'un projecte de recuperació de la memòria històrica per un arxiu

Realització de les entrevistes: 0 €

Transcripció de les entrevistes: 20 transc. a 150 € cada una 3.000 €

Buidatge i recerca documental: 3.000 €

Difusió de la recerca: 6.000 €

Total: 12.000 €

A aquestes despeses cal sumar, evidentment, les despeses en hores de feina i material que realitzarà l'arxiu i el seu personal, però aquestes, ben gestionades, no han de suposar un augment significatiu de les despeses ordinàries i queden dintre de l'apartat general de despeses de l'arxiu. Per tant, no les hem sumat al cost explícit del projecte. Sabem que un projecte d'aquestes característiques demana més feina als arxivers sense que això suposi un augment del salari, precisament en un context laboral de reducció salarial i de manca de recursos, sobretot de personal, però no hem de veure aquests tipus de projecte com una feina de més, sinó com una tasca essencial del nostre ofici i la nostra responsabilitat que, ben dirigida, ens pot ajudar a obtenir el reconeixement i els recursos que el nostre arxiu necessita per fer la seva feina.

Si dividim el cost total del projecte entre els quatre, cinc o sis anys que pot durar, tenim que la despesa anual es mou en una forquilla entre els 2.000 i els 3.000 euros, una quantitat important però no inassolible per a la majoria d'administracions. La clau està en saber explicar dins de la pròpia administració local, en cas que sigui un ajuntament, la necessitat del projecte i els beneficis que aquest pot reportar a la població. Moltes vegades, projectes com aquests han donat lloc a un revifament de festivitats populars desaparegudes o la commemoració de fets històrics que s'han convertit en una gran atracció turística i, per tant, en una bona font d'ingressos pel municipi. Un bon exemple sobre la relació existent entre turisme i patrimoni cultural i la commemoració de fets històrics com a recurs turístic és el magnífic treball portat a terme per Lourdes Boix (2001) des de l'Arxiu Municipal de l'Escala.

Tampoc és res descabellat voler incorporar algun tipus de finançament privat al projecte provinent de l'àmbit local, ja siguin empreses, fundacions o associacions de recuperació de

la memòria per completar la partida assignada per l'administració corresponent a l'arxiu. En aquests casos, l'únic que no hem de perdre de vista és que aquestes col·laboracions hauran de respectar sempre el criteri científic del Comitè director del projecte. Entenem que la col·laboració dels arxius amb fundacions locals o associacions ciutadanes en aquest tipus de projectes pot tenir grans beneficis per l'arxiu i esdevé un motor més per poder trobar finançament pel projecte. D'una banda, són un element de pressió més cap al poder polític per que el financi-hi i, d'un altre, poden ajudar a trobar finançament privat allà on un arxiu, com administració pública que és, no pot arribar, com per exemple les campanyes de micromecenatge a través d'internet, les quals, si es dissenyen bé, poden ajudar al coneixement del projecte entre la població, a que aquesta se'l faci i el senti seu i, per tant, contribuir fortament a l'èxit de la seva difusió.

3.5 El consens social i polític i la participació ciutadana.

Una de les claus perquè un projecte d'aquesta mena arribi a bon port és, com ja hem explicat en parlar de Memòries d'una feixa, aconseguir el consens social i polític i la participació ciutadana al seu voltant. Sabem que no és fàcil aconseguir-ho i que en els temps actuals poden haver-hi prioritats molt més urgents, però hem de pensar i fer veure, tant als responsables polítics com a la societat civil, que del que estem parlant quan proposem un projecte de recuperació de la memòria històrica d'aquestes característiques no és rememorar el passat únicament, sinó una nova forma de mirar cap al futur d'un altre manera a com ho havíem fet fins ara. Una forma de reinventar-nos col·lectivament com a societat per sortir de la crisi actual amb noves perspectives.

La possibilitat d'implicar a la societat civil dependrà també del nivell d'autoorganització que aquesta disposi a nivell local. Si existeixen associacions memorialístiques o no, entitats excursionistes, centres d'estudis locals, associacions de veïns, grups de cultura popular, etc. implicades o interessades en la recuperació de la seva memòria particular i de la memòria col·lectiva. Tot aquest riquíssim teixit associatiu que existeix a la societat catalana és de gran valor per impulsar un projecte d'aquestes característiques i hem d'aprofitar-lo. En primer lloc, perquè aquests tipus de projectes es fan, precisament, per donar veu a moltes de les seves legítimes demandes de coneixement del passat des d'una perspectiva científica i cívica que, a ben segur, reforçarà la seva identitat i la de la comunitat. I, en segon lloc, perquè els poders polítics locals, generalment, sempre volen mantenir bones relacions amb

el teixit associatiu de la seva localitat perquè es un grup de població conscienciat i molt implicat políticament a nivell local. De fet, en moltes poblacions els vasos comunicants entre el món polític i el teixit associatiu estan estretament lligats i cal aprofitar-los per impulsar projectes d'aquest tipus fent entendre a totes les parts els beneficis que per al conjunt de la comunitat té redescobrir el passat local. Uns beneficis que comencen pel reforçament de la identitat local i que es transformen en l'impuls de noves i variades iniciatives ciutadanes i públiques sobre el territori que sempre tenen un benefici directe sobre la comunitat, tant econòmic com social i cultural: Recuperació d'entorns patrimonials i naturals, introducció de noves festivitats, foment del turisme cultural, revisió del nomenclàtor, retirada de simbologia franquista de l'espai públic, foment de nous treballs i publicacions, recuperació de símbols d'identitat, festivitats populars i un llarg etcètera.

Per aconseguir aquest tipus de recolzament, el que l'arxiu ha de fer és intentar que la ciutadania senti que el projecte també és seu, que hi participa activament. Això no només s'aconsegueix amb l'enregistrament de les històries de vida o fonts orals, sinó demanant a la població, a través dels canals de comunicació públics i privats de la població, que hi participi activament en el projecte aportant fotografies, documents, vídeos, diaris o memòries dels seus pares i avis, etc. que tinguin a casa seva. Una documentació que després serà conservada a l'arxiu a disposició de tothom. Aquest tipus de crides a la població per part dels arxius acostumen a tenir un gran èxit i, a més de donar molta visibilitat a l'arxiu i a la seva feina, serveixen per reforçar la identitat col·lectiva.

En l'apartat anterior també hem parlat de com aquest tipus de col·laboracions amb la societat civil poden donar lloc a noves vies de finançament pel projecte com el micromecenatge. A dia d'avui, hi ha associacions memorialístiques que estan fent una gran feina de recuperació del passat al marge dels arxius i que utilitzen aquestes plataformes per finançar-los amb èxit. El que nosaltres proposem no és que els arxius s'hi sumin a aquests projectes, sinó que els liderin i els impulsin per garantir-ne la base científica i la pluralitat democràtica.

Igualment, l'aval acadèmic del projecte per part de les universitats i centres d'estudi, del qual ja hem parlat en apartats anteriors, pot ajudar a obrir moltes portes polítiques i aconseguir el finançament necessari. Aquest aval atorga al projecte una espècie d'asèpsia ideològica que fa que els polítics hi puguin dipositar la seva confiança més fàcilment o, com a mínim, que no sentin que han de carregar amb la responsabilitat del projecte en cas de futures crítiques o polèmiques. Perquè, no ho oblidem, aquest tipus de projectes parteixen d'una profunda crítica del present polític, social, econòmic, cultural i ecològic per construir un discurs alternatiu al del poder establert, representat per aquesta mateixa classe política, i això és una cosa que no acostuma a agradar a la classe política, però aquesta és una qüestió que

els polítics, en general, desconeixen i que no hem de recalcar massa si no volem guanyar-nos la seva oposició. Com és normal, a ningú li agrada llançar-se pedres sobre la seva pròpia teulada, per això és tan important l'aval acadèmic perquè, d'alguna manera, garanteixen que aquestes pedres llençades pel projecte contra l'acció del poder a nivell local tinguin una base científica i documental sòlida. En aquest sentit, creiem que aquest tipus de projectes també aporten un benefici per a la classe política i la salut democràtica local, ja que obliga a fer autocrítica de l'actuació passada i present i ajuda a replantejar noves necessitats col·lectives.

3.6 La preparació i gravació de fonts orals.

No és la nostra intenció explicar en aquest apartat tot el que cal saber per a la realització d'un conjunt d'entrevistes d'història oral o històries de vida dins d'un projecte de recuperació de la memòria històrica, perquè aquestes qüestions teòriques i metodològiques estan sobradament explicades en molts treballs i articles publicats (BORDERIAS, 1998; UBEDA, 2002) i excediria l'extensió d'aquest treball, però si volem remarcar aquells aspectes que estimem de major rellevància perquè el recull de fonts orals pugin aportar al projecte el valor afegit que s'espera d'elles.

En primer lloc, és bàsic que el grup de persones escollides per les entrevistes sigui representativa dels canvis experimentats a la població, tant a nivell de classe social, professions com de gènere. Això vol dir, que han de ser persones grans, normalment de més de 60 anys, que puguin parlar del període cronològic que hem establert en el nostre projecte. Cada vegada és més difícil trobar persones que visqueren els períodes històrics de la II República i la guerra civil i cada any que passa aquests testimonis es perden per sempre. Per aquest motiu, és tant important recollir el testimoni d'aquestes persones i de les seves experiències de vida.

Un cop establerta la llista de persones objecte de les entrevistes, cal programar la data de les entrevistes, sempre adaptant-nos a les demandes dels entrevistats. Per a municipis d'entre cinc-cents a deu mil habitants és aconsellable arribar a la vintena d'entrevistes per aconseguir que aquestes siguin prou representatives de totes les veus possibles. A partir d'aquest exemple podem programar el nombre d'entrevistes en funció dels habitants, però, en realitat, fer moltes més entrevistes no té sentit si els testimonis no són realment valuosos o significatius, perquè hem de tenir en compte que el nombre d'habitants del municipi era

molt inferior en la època que estem investigant. Per a la realització de les entrevistes hem recomanat que sigui el propi investigador o investigadors, membres del Comitè Científic del projecte que s'encarregaran de la redacció dels treballs, els que les realitzin. Bàsicament, perquè ells coneixem millor que ningú l'enfocament del projecte i podran preguntar i incidir sobre els temes de més interès, però també perquè això els aportarà un millor coneixement de les persones i els temes que després es veurà més fàcilment reflectit en l'etapa de difusió.

Per preparar les entrevistes s'han d'elaborar un qüestionari bàsic que servirà per a tots/es els entrevistats, però que ha de ser flexible. En el fons, del que es tracta és de que les persones entrevistades expliquin les seves vides i no només el que nosaltres, com investigadors, volem escoltar. S'han de plantejar com a històries de vida, les seves vides, començant pels antecedents familiars i la seva infància fins arribar a l'actualitat. Com és deien els seus pares i avis i de que treballaven? Quants germans eren? En quin col·legi van estudiar? Fins a quina edat? Igualment i com ja hem parlat en la introducció, cal tenir ben present que la memòria a llarg termini és molt selectiva, oblida el que no l'interessa i modifica el passat per adaptar-lo a la imatge que tenim de nosaltres mateixos. Per tant, les fons orals sempre han de ser tractades en una investigació de forma crítica i contrastar-se amb les fons documentals.

Per a la seva realització és una gran avantatge poder comptar amb una televisió local o comarcal que col·labori en el projecte aportant algun professional i les càmeres i micròfons necessaris i que pugin editar les imatges posteriorment. Aquest tipus de col·laboració és important per aconseguir que la qualitat de les gravacions sigui la idònia i no perdem el temps en entrevistes que després són difícilment aprofitables perquè no s'escolten o no es veuen bé i són difícils de transcriure. Avui dia existeixen programes i càmeres relativament econòmiques que permeten fer gravacions d'aquest tipus i editar-les en alta qualitat, però si la nostra organització no disposa d'aquests mitjans és important que busquem l'ajuda tècnica necessària. En gairebé totes les poblacions de Catalunya hi ha persones que ens poden ajudar en aquestes qüestions de forma voluntària. Ens referim a realitzadors, estudiants de ciències de la comunicació, cineastes aficionats o, fins i tot, alguna empresa de fotografia especialitzada en la gravació de vídeos. Es sorprenent la de persones que estan disposades a col·laborar desinteressadament en un projecte d'aquest tipus i no hem de tenir por de demanar la seva col·laboració des dels arxius. Això sí, hem de garantir que el seu compromís amb el projecte és sòlid i es mantindrà pel conjunt de les entrevistes. És més, si trobem les persones adequades és possible que d'aquelles entrevistes sortí després un documental.

Per a la realització de les entrevistes s'ha de confeccionar un document signat per l'arxiver coordinador del projecte i el entrevistat en el moment de l'entrevista en que s'exposi clarament el següents punts (vegis exemple de Memòries d'una feixa en els annexos):

1. Que l'entrevista s'emmarca dins del projecte.
2. Que el sotasignat ofereix el seu testimoni perquè passi a formar part de la documentació custodiada per l'arxiu en format d'àudio, vídeo, resums i transcripcions.
3. Que aquesta documentació serà de lliure consulta i utilització per part dels investigadors.

Un cop fetes les entrevistes és aconsellable transcriure-les per facilitar-ne la seva difusió posterior i la seva utilització en el projecte, però tampoc és imprescindible i, en funció dels recursos disponibles, ens podem permetre el luxe de deixar la transcripció en una bona descripció, que igualment haurem de fer, i deixar les transcripcions per a més endavant, prioritzant així el treball i la seva difusió posteriors.

Per acabar aquest apartat, dir que és important que des del primer contacte amb els entrevistats, que pot ser per telèfon, s'ha de crear un clima de confiança, atendre totes les seves preguntes i demandes i ser flexible en el dia i l'hora per realitzar l'entrevista. Igualment, és important parlar una estona amb el entrevistat abans de la realització de la gravació perquè aquesta persona se senti còmode parlant amb nosaltres i deixi enrere els nervis o la vergonya que normalment causa posar-se davant d'una càmera. Això facilitarà enormement que la persona s'obri durant l'entrevista i ens acabi explicant coses que ni ella mateixa pensava que ens explicaria o que gairebé no recordava.

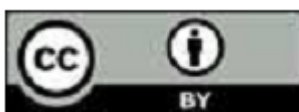
És impressionant com, moltes vegades, les persones grans són capaces d'obrir-se parlant amb persones més joves que els fan preguntes sobre la seva vida i posen el seu testimoni en el centre de la història. Aquest fet els fa sentir-se orgullosos i, en certa manera, els predispone a explicar moltes coses. Pensem que estem parlant d'entrevistes que han de durar entre una hora i una hora i mitja, però que en ocasions es poden allargar, en les que pràcticament només parla el entrevistat. En aquest sentit, és habitual que al principi les respostes siguin curtes i que vagin guanyant en riquesa i matisos a mida que avança l'entrevista, perquè la memòria funciona com un calaix de sastre en que quan comences a treure coses vas veient i trobant d'altres que feia molt de temps que no veies. En aquest sentit, l'entrevistador ha d'estar molt atent del rellotge i controlar, en tot moment, el temps de l'entrevista perquè doni temps a parlar de tot, sense per això tallar el testimoni en mig d'una explicació. De fet, és molt habitual que en acabar, el entrevistat tingui la sensació que ha passat molt poca estona quan en realitat pot haver estat parlant més d'una hora i mitja.

Per part dels investigadors, només dir que poder parlar amb persones que visqueren personalment els fets que estem investigant és tot un plaer i un incentiu personal que reforça el nostre compromís amb el projecte.

3.7 Els canals de difusió i la seva incidència social.

Contràriament al que es pugui pensar, la difusió del projecte hauria de començar des del moment en que es posa en marxa. Una molt bona opció de difusió d'aquest tipus és portar un diari públic del projecte a través d'un bloc, en el qual anirem explicant, mitjançant petits textos i imatges, en que consisteix el projecte i com aquest avança a cada pas: El buidatge documental, la realització de les entrevistes, les publicacions, les donacions o aportacions documentals de la població, els convenis i col·laboracions, les memòries anuals del projecte, les ajudes o subvencions i tot allò que sigui d'interès. D'aquesta manera donem visibilitat a la nostra feina des del primer moment i propiciem noves participacions de persones que coneixeran el projecte quan encara estan a temps d'intervenir. Evidentment, per poder obrir un bloc des de l'arxiu haurem de demanar la pertinent autorització al màxim responsable del servei i fer-li veure la importància del mateix.

Existeixen nombroses plataformes gratuïtes per publicar blocs, però les més solvents tècnicament i fàcils d'utilitzar són Blogger i Wordpress. No entrarem a analitzar els problemes de drets que poden presentar aquestes plataformes allotjades al núvol, les quals es reserven el dret d'utilitzar molts dels continguts que pengem. Per aquest motiu, cal tenir molt clar que tot el que pugem a aquestes plataformes haurà de ser de domini públic i citar convenientment els autors de les imatges i els textos. Una molt bona opció es crear una llicència Creative Commons pel bloc de forma que afavorim la utilització de tots els continguts per part de qualsevol persona. Aconsellem fer servir un d'aquests dos tipus de llicència.

Reconeixement (by): Es permet qualsevol explotació de l'obra, incloent una finalitat comercial, així com la creació d'obres derivades, la distribució de les quals també està permesa sense cap restricció.

Reconeixement – No Comercial (by-nc): Es permet la generació d'obres derivades sempre que no es faci un ús comercial. Tampoc es pot utilitzar l'obra original amb finalitats comercials.

La utilització de facebook i altres xarxes socials per difondre projectes d'aquest tipus presenta, des del nostre punt de vista, menys avantatges que el bloc i problemes de drets més complexos, per això no vol dir que no els recomanem. Tot i així, si ja disposem d'un facebook de l'arxiu amb una política de continguts ben definida no caldrà obrir-ne un altre. Avui dia i com molt bé explica Jordi Graells (2006, 157):

“Les xarxes socials són més que uns mers canals de comunicació. A hores d'ara comencen a ser canals d'atenció ciutadana, ja que permeten intercanviar coneixement a més de continguts. Els actuals ciutadans usuaris de les xarxes socials creen comunitats i participen de l'elaboració, distribució i valoració crítica dels serveis i de les polítiques públiques i no es limiten sols a usar-los.

Les organitzacions es miren sovint amb sorpresa, amb falta de coneixement o fins i tot desconfiança les xarxes socials. La sola presència d'alguns dels seus organismes a Facebook, Twitter, Youtube... les ha fet trontollar.

Les xarxes generen nous espais públics de comunicació i debat que alteren les jerarquies tradicionals. I en el cas de l'Administració succeeix tres quarts del mateix”.

Però no tot és positiu en el món de les xarxes social, així que per evitar els seus mals usos “cal fomentar un entorn rigorós i professional d'actuació específica del sector públic a les xarxes socials, bo i preservant el seu caràcter obert i garantint la seguretat i privacitat de tots els que intervenen” (GRAELLS, 2006, 157). En aquest sentit disposem d'una bona eina que ens ajudarà en aquesta tasca, com és la Guia d'usos i estil a les xarxes socials de la Generalitat de Catalunya (<http://goo.gl/UJuBN>).

A banda de la utilització de les noves tecnologies de la informació i la comunicació i de les xarxes socials, també hem de difondre el nostre projecte i fer una crida a la participació ciutadana a través dels canals tradicionals de difusió de la nostra organització (web, butlletí, etc.), així com en la premsa i la ràdio local, demanant la participació de la població de cara a ser entrevistat i a aportar documents de qualsevol tipus sobre el període cronològic estudiat (CERDÀ, 2000).

Un cop s'hagin realitzat les primeres fases del projecte i estiguem en condicions de presentar un primer estat de la qüestió és important que el Comitè Científic redacti algun article per ser publicat en alguna revista científica de caire local o comarcal. Igualment, en anys successius haurem d'intentar publicar nous articles per a congressos o altres revistes científiques de major difusió en que puguem aprofundir en determinades temàtiques i matèries claus de la recerca. En funció de la rebuda que aquests articles tinguin en el món acadèmic i científic de les disciplines en que ens movem podem, inclús, optar a ampliar el nostre marc interpretatiu i fer del nostre objecte d'estudi un exemple a nivell global que tingui cabuda en alguna revista científica de caràcter internacional, la qual cosa reforçarà enormement el nostre discurs a nivell local demostrant la seva importància.

Un cop la recerca hagi finalitzat serà el moment de plantejar-se la necessitat de la publicació dels resultats. En aquest sentit, la publicació d'un llibre continua sent la millor opció perquè permet articular un discurs coherent de tota la investigació, però existeixen moltes modalitats possibles a l'hora de publicar un llibre i hem d'estudiar quina és la que millor s'adapta a les necessitats i possibilitats econòmiques del projecte. Des de la publicació digital i l'autoedició fins a l'edició tradicional. Cal tenir en compte, que avui dia existeixen multitud d'editorials petites, algunes que funcionen en forma de cooperatives, que treballen excel·lentment, tenen una distribució equiparable a la de les grans editorials i que, a més, s'impliquen a fons en el bon resultat del producte final. Igualment, la publicació d'un llibre implica la seva presentacions per part dels autors, no només en la població objecte de l'estudi, sinó en poblacions veïnes, universitats i altres ambients acadèmics i socials com associacions de veïns, centres excursionistes, així com a la premsa i ràdio local i la premsa digital i escrita de major difusió on és més difícil publicar, però on també podem trobar el recó pel nostre projecte.

Un altre possibilitat de difusió és la realització d'un documental on incloure fragments de les entrevistes realitzades, explicacions del Comitè Científic del projecte i altres experts i documents d'arxiu. Evidentment, aquesta possibilitat dependrà molt del fet que trobem a les persones adequades per a la seva realització. En aquest sentit, la col·laboració amb entitats memorialístiques i de la societat civil pot ser de gran ajuda, així com la implicació d'algun realitzador local interessat en aquests temes, com ja hem explicat en apartats anteriors en parlar de les possibilitats de finançament externes que existeixen per aquest tipus de projectes documentals com el micromecenatge. En tot cas, cal estar segurs que el resultat final del documental tindrà un mínim nivell de qualitat. No cal dir que en la societat actual, dominada per la cultura audiovisual, la realització d'un documental dona una gran visibilitat al treball fet i multiplica les seves possibilitats de difusió a través d'Internet. D'altra banda, la

realització d'un documental és totalment compatible i complementaria amb la publicació d'un llibre i la resta d'elements de difusió del projecte.

Un altre element de difusió important pot ser la realització d'una exposició sobre els continguts del projecte on, avui dia, a més de la tradicional exposició presencial (BERCHE, 1991) existeixen múltiples formes d'exposició virtual a través d'Internet que van de la més simple al 3D. En aquesta experiència de difusió podem comptar amb els recursos propis o amb la contractació d'una empresa que prepari la exposició. Com sempre, això dependrà dels nostres coneixements sobre la qüestió, el pressupost al nostre abast i la complexitat de l'exposició, sobretot si aquesta fa ús de les noves tecnologies com el 3D. Sigui quina sigui la opció escollida, és aconsellable compaginar les dues formules d'exposició, presencial i virtual, per allargar en el temps, sine die, la possibilitat de visita i consulta de la mateixa. En realitat, si fem cas del professor de filosofia Xavier Antich (2002) existeix una autèntica febre d'arxiu per part dels pensadors i artistes plàstics contemporanis que obren grans portes als arxius en la difusió dels seus fons, però aquesta és un altre qüestió que queda fora del nostre anàlisi.

En tot cas, del que es tracta és de programar correctament tots els elements de difusió, de tal manera que llibre, exposicions i altres eines de difusió no es solapin en el temps, sinó que apareguin de forma consecutiva. D'aquesta manera, podríem extreure el màxim rendiment del nostre projecte i evitar, en part, la obsolescència d'aquestes formes de difusió allargant durant anys la seva difusió. En aquest sentit, la política de difusió del projecte s'ha d'emmarcar dins de la política de comunicació de l'arxiu que és a més llarg termini. Així que la creació d'un projecte d'aquestes característiques es pot convertir en el incentiu perfecte per a establir les bases d'una bona política de comunicació, si és que el nostre arxiu encara no disposa d'una. Existeixen magnífics treballs publicats sobre com implementar un bona política de comunicació per arxius, a la qual ens remetem per aquesta qüestió (REIS, 2005).

Per últim i encara que no ho haguem inclòs exactament dins del projecte, estaria la confecció de materials didàctics per a les escoles i centres de secundària del municipi. Actualment, existeixen múltiples recursos i bibliografia (REVERTÉ, 2012; TRIVÓ, 2005) que ens poden servir d'ajuda, començant per les experiències que alguns arxius de casa nostra han posat en marxa en els darrers anys (CALZADA, 2008). En aquest sentit, l'Arxiu Nacional de Catalunya fa temps que disposa d'un servei didàctic destinat tant al professorat com als alumnes de primària i secundària. Igualment, l'Arxiu Municipal de Barcelona disposa de molt bons materials didàctics, accessibles des de la seva web, sobre els fons de l'Arxiu Municipal Contemporani i els arxius de districte de Gràcia, Les Corts i Sant Martí (<http://goo.gl/csVk3A>). També, l'ICE de la UAB i l'ANC organitzen amb gran èxit, des de 2002, les Jornades anuals Educació i Arxius com a punt de trobada entre el món educatiu i

el dels arxius, a la seu de l'ANC. Pel que fa als arxius municipals, les experiències en aquest sentit també són molt exemplificants i gratificadores com, per exemple, el "Taller d'Història" organitzat per l'Arxiu Municipal de Sant Feliu de Guíxols (AMSFG) (<http://goo.gl/Yi67qm>)

Respecte a la incidència social que pot arribar a tenir la realització d'un projecte de recuperació de la memòria històrica plural i democràtic com el que hem intentat explicar en aquest treball, hem de ser sincers i reconèixer que aquest qüestió escapa en molts sentits a les nostres possibilitats, ja que no depèn només de nosaltres, sinó del que la societat acabi fent amb el nostre treball. Els arxivers i arxiveres de l'únic que podem estar segurs, si fem bé la nostre feina, és que la incidència social d'un treball d'aquestes característiques estarà, en certa mesura, assegurada. Perquè la experiència demostra que la societat és capaç de recollir i ampliar tot el bagatge cultural après de múltiples formes, moltes de les quals són impossibles de predir.

D'aquesta manera, el relat crític sobre el passat confeccionat pel nostre projecte pot servir d'argument a múltiples iniciatives ciutadanes que posen en dubte el model de progrés actual. Ens referim, per exemple, a campanyes de salvaguarda del patrimoni cultural o ambiental o de reconeixement de drets sobre les persones objectes de la repressió franquista, però també a la recuperació d'espais i d'expressions concretes de la cultura popular com balls, música o festivitats que poden tenir una evident utilitat per la societat actual, en quan generen sentiment de col·lectivitat i poden servir d'incentiu turístic i, per tant, de noves fons d'ingressos per a la comunitat. Igualment, la recuperació de pràctiques agrícoles o ramaderes tradicionals, poden tenir efectes altament positius sobre gestió del paisatge o la reducció dels risc d'incendis, etcètera. En aquest sentit, és altament exemplificant el treball portat a terme per alguns arxius locals com l'Arxiu Municipal de l'Escala (AME) que, amb la col·laboració del Museu de l'Anxova i de la Sal i sota la direcció de l'arxivera Lourdes Boix (2012, 12), a fet de la recuperació d'aquesta memòria popular un gran incentiu turístic i, per tant, econòmic per a les seves poblacions.

"La celebració a l'Escala durant quatre anys seguits de festes que rememoraven esdeveniments importants de la història del poble: 1995, el I centenari de l'enllumenat elèctric, amb la Festa de la Llum; 1996, el II centenari del safareig i la font amb la Festa de l'Aigua; 1997, el III centenari de l'Alfolí de la Sal, amb la Festa de la Sal i 1998, el IV centenari de la torre de Montgó, amb la Festa del Foc, va posar en valor el patrimoni i va impulsar la restauració de monuments que estaven oblidats. L'èxit de participació i de públic a les quatre festes va demostrar que la conservació i la difusió del patrimoni és un valor en alça. De les quatre festes es va decidir continuar amb la Festa de la Sal perquè rememora els orígens pesquers i saladors del poble, fa palpable la transmissió oral de coneixements d'avis a néts i permet desenvolupar la tasca primordial dels arxius i els museus com a

institucions dedicades a la preservació de la memòria: la recuperació, la conservació i la difusió del patrimoni en tots els seus aspectes. Amb la Festa de la Sal el poble de l'Escala transmet la memòria del que ha estat, encara és i no vol perdre per caminar cap al futur”.

Un altre aspecte fonamental és que el nostre projecte es convertirà, si no existia cap abans, en l'obra de referència sobre el passat recent d'aquell municipi o regió i incentivarà el sorgiment de nous estudis parcials o generals. Es absurd pensar que el nostre projecte tancarà el debat entorn a les qüestions tractades en ell. En realitat, el que ha de fer és el contrari, obrir el debat i aplanar el camí per on transcorreren les futures investigacions, servint d'incentiu a aquestes.

Conclusions.

«L'arxiu més que una cosa del passat, abans que ella fins i tot,
hauria de posar en tela de judici l'arribada de l'avenir».

Jacques Derrida (1997)

Aquest treball té la clara intencionalitat de servir d'estímul perquè els arxius, en especial els més petits i modestos, i les organitzacions en les quals aquests s'integren potenciïn la seva vessant de difusió del patrimoni documental i memorial a partir de la realització de projectes de recuperació de la memòria històrica a nivell local o regional. Sabem per experiència que aquest tipus de projectes representen un gran esforç organitzatiu, de treball i econòmic pels arxivers/eres, però també sabem del cert que els rèdits que l'acompanyen són més importants encara, tant per la comunitat on es desenvolupen com per al propi arxiu que el patrocina.

Amb aquesta intenció hem dividit el nostre treball en tres parts diferenciades, cada una amb un objectiu concret, però totes encaminades a aquesta vocació d'incitar els arxius a ocupar-se activament en les tasques de difusió del patrimoni documental i memorial que custodien, les quals acostumen a quedar en un segon terme davant de la manca de mitjans però també per desconeixement sobre com plantejar un projecte d'aquestes característiques.

La primera part o part introductòria reflexiona sobre els conceptes d'història, memòria i memòria històrica aplicada a les tasques de difusió dels arxius i invita els arxius a plantejar projectes de difusió d'aquesta memòria històrica amb un forta fonamentació científica i divulgativa que no deixi de banda la voluntat cívica i democràtica que tot projecte impulsat per una administració pública ha de tenir.

Per fer-ho, ens hem basat en les reflexions d'alguns dels més prestigiosos historiadors i pensadors que han treballat sobre temes de memòria, història i memòria històrica i les implicacions, positives i negatives, que tenen les diferents perspectives amb que aquestes qüestions es poden abordar des de l'àmbit públic. El que hem intentat demostrar amb aquesta exposició és que tant la corrent majoritària d'aquests pensadors com les principals associacions memorialístiques del nostre país comparteixen, a grans trets, els eixos bàsics del que hauria de ser una política memorialística plural, oberta i democràtica per part de l'administració. Una visió que contrasta fortament amb la política portada a terme per aquestes administracions, en qualsevol dels seus nivells (estatal, autonòmic o local), la qual,

en els darrers 35 anys de democràcia, ha pivotat sempre entre la no acció del voler passar pàgina d'un passat que és percebut com traumàtic i capaç de dividir la societat i una memòria equitativa que deixa igualment insatisfets a tiris i troians.

La nostra aportació en aquesta qüestió es basa en demostrar que tant la base del nostre ordenament democràtic, l'Estatut d'Autonomia de Catalunya de 2006, com la legislació específica dels arxius catalans, la Llei d'Arxius de Catalunya de 2001, defensen el paper dels arxius com a garants i difusors d'aquesta memòria històrica col·lectiva i que no hi ha res en aquest ordenament que ens impedeixi portar a terme projectes de recuperació i de difusió d'aquesta memòria que compleixin tant amb els requisits científics i històrics que defensen els especialistes com amb les demandes socials de coneixement del passat, en especial d'aquell més traumàtic, que reclama la societat civil.

La segona part del treball, té per objectiu compartir l'experiència del projecte Memòries d'una feixa, desenvolupat per l'AMMAT, amb el col·lectiu de professionals de l'arxivística per demostrar que els arxius petits i amb escassos recursos també són capaços de crear projectes de recuperació de la memòria històrica a nivell local amb una forta incidència a nivell acadèmic i social. La realització d'aquest projecte, així com d'altres que s'han portat a terme en els darrers anys des d'arxius locals, han demostrat la gran capacitat d'incidència social que tenen les polítiques de difusió del patrimoni documental i memorial endegades pels arxius. Principalment, perquè recuperen el valor d'un passat comunitari del qual es poden extreure molts beneficis socials, culturals i econòmics pel present.

Es a dir, aquests projectes doten de discurs, d'un relat ben articulat i amb una forta base documental, multitud d'iniciatives ciutadanes, privades i de les administracions a nivell local, possibilitant nous elements de desenvolupament impensables fa només uns anys per tot el que tenen d'innovació i de recuperació d'una part de l'equilibri perdut entre la societat i el territori com a conseqüència de la falsa idea de progrés infinit que ha dominat la nostra societat fins a dia d'avui. Aquests projecte endegats pels arxius es poden convertir en la base per una millor gestió del territori (recuperació i protecció d'entorns naturals i patrimonials, reintroducció de pràctiques agrícoles i de pastura per millorar la prevenció d'incendis, etcètera); una recuperació de pràctiques tradicionals desaparegudes que, adaptades a l'actualitat, revitalitzen la vida i l'economia local (foment de l'artesanía, recuperació de festivitats i tradicions, foment del turisme cultural, recuperació de conreus i espècies vegetals i animals autòctones, i un llarg etcètera) però, sobretot, aquest projectes de recuperació del passat creen sentiment de col·lectivitat i reforcen la cohesió social en poblacions que, en la majoria de casos, han viscut un gran creixement, desordenat i desigual, durant la segona meitat del segle XX, que els ha fet perdre gran part de la seva identitat. Una identitat que cal recuperar per saber, com a societat, qui som i on volem anar.

Finalment, la tercera part del treball l'hem dedicat a elaborar un guió que serveixi de referència per aquells arxius que vulguin elaborar un projecte de recuperació de la memòria històrica d'aquestes característiques. Aquest guió, basat en la pròpia experiència del projecte Memòries d'una feixa i d'altres experiències similars, exposa els elements bàsics que un arxiu ha de tenir en compte a l'hora d'endegar un projecte d'aquesta naturalesa, com ara la planificació, el cost del projecte, el recull de fons orals, la participació ciutadana i els possibles canals de difusió de la recerca. Però, sobretot, aquest guió està pensat perquè els arxius entenguin que l'enfocament general del projecte ha de tenir una forta base científica, basada en la recerca documental i de fons orals, i ser específic per aquella població i context. Es a dir, que ha de partir d'un anàlisi profund de la realitat social, econòmica, cultural, política i ecològica de la població a la que aquest projecte s'adreça. Només d'aquesta manera, aquests projectes tindran una veritable utilitat per a la seva comunitat i podran ser aprofitats, com ja hem dit, per la iniciativa pública, ciutadana i privada.

Els beneficis que, en aquest sentit, pot aportar un projecte d'aquestes característiques que posa en valor el passat i propicia la seva utilitat per millorar el present i el futur d'una comunitat són, de fet, incalculables. L'únic que sabem segur és que aquests projectes són imprescindibles per al futur d'aquestes comunitats i del país.

Com també estem convençuts de tots els beneficis que la pràctica de la ciència arxivística i el treball dels arxivers/eres pot aportar a la societat. En el passat XIV Congrés d'Arxivística de Catalunya, celebrat a Barcelona els dies 23, 24 i 25 de maig de 2013, es va parlar molt intensament, com ja fa anys que ve succeint entre els professionals de l'arxivística, de la necessitat que la professió deixi d'estar tan vinculada a l'àmbit cultural, patrimonial i de difusió d'aquests elements per centrar-se molt més en el que es considera el futur de la professió, la gestió documental en entorns electrònics i tot el que això implica també de transparència administrativa, big data, opendata, etcètera. Mes enllà de la relació que aquesta qüestió té amb quina seria l'adscripció més adequada dels arxius dins de l'organigrama de la Generalitat, si a Cultura o algun altre departament on disposés de més autonomia, en aquest treball voldríem trencar una llança en favor d'aquesta doble vessant de la professió d'arxiver/a, la cultural i l'administrativa, perquè creiem que aporta un valor afegit molt gran als nostres coneixements, al mateix temps que ens obliga a moure'ns en un context de continua formació i aprenentatge multidisciplinar de coneixements, elements claus per al desenvolupament de qualsevol disciplina científica. Aquest és un tresor que no podem perdre.

Quin és el principal problema amb el qual s'enfronten els arxivers/eres que volen implementar sistemes de gestió documental a les seves organitzacions? No és precisament la falta de reconeixement i de suport polític i tècnic? Per no parlar dels arxius que, amb

escassos recursos i dotacions de personal, gasten tot els seus recursos en la conservació dels seus fons i els treballs bàsics de tractament arxivístic i no tenen capacitat per anar més enllà, plantejant-se projectes de difusió o de gestió documental. Què necessiten tots aquests arxius en condicions precàries, cada un al seu nivell, per poder disposar de majors recursos i desenvolupar una tasca més eficaç i eficient, d'acord amb el que la pròpia legislació estableix de forma, moltes vegades, poc realista i sense establir els mitjans necessaris per aconseguir-ho? Necessiten que la seva tasca sigui reconeguda i valorada com es mereix a nivell social i en el interior de les seves organitzacions. I això només s'aconsegueix obrint els arxius a la ciutadania i col·laborant estretament amb la societat civil per aportar el nostre gra de sorra, que pot ser molt important, a la solució dels principals problemes que té plantejada la societat. En aquest sentit, la implantació d'un sistema de gestió documental eficient i eficaç a les administracions públiques no és un projecte en el que la societat es pugui implicar d'una manera directe. Es una qüestió organitzativa interna de l'administració que, evidentment, incumbeix al ciutadà des del moment en que l'afecta en la seva relació amb aquesta administració i en els seus drets, però de la qual, en general, desconeix les grans implicacions que té i en la qual no hi pot participar d'una forma directa.

Perquè totes les administracions públiques i organismes privats apostin decididament per la implantació de sistemes de gestió documental cal una pressió ciutadana que la reclami i faci que el poder polític no continuï mirant cap a un altre costat en aquesta qüestió. Però com fer que la ciutadania conegui millor els arxius i reclami a les institucions el desenvolupament de totes les seves possibilitats? Tan culturals com administratives. Només si primer complim amb totes les nostres obligacions, no només la de conservació i tractament arxivístic de la documentació també la de difusió del patrimoni documental i memorial de la societat, podem ser reconeguts socialment i dintre de les nostres organitzacions com un servei públic imprescindible de cara al present i el futur.

La prova evident de tot això es pot veure arreu de Catalunya. Els arxius que han pogut implantar sistemes de gestió documental a les seves organitzacions són, majoritàriament, aquells que, prèviament, han vingut desenvolupant durant anys programes de difusió del seu patrimoni i s'han obert a la societat que els acull fent-se visibles i forts a les seves organitzacions.

Fruit d'aquesta realitat, estem convençuts que la difusió del patrimoni documental i memorial és un camí imprescindible que han de recórrer tots els arxius per poder acabar amb el desconeixement social sobre la seva tasca i la modesta valoració que existeix dels seus serveis tant dins de les pròpies organitzacions com a la societat. Una enquesta realitzada en el marc del III Laboratori d'Arxius Municipals de l'any 2004 assegurava que el 77 % de la població reconeixia no haver anat mai a un arxiu i que la que hi havia anat tampoc estava

gaire satisfeta amb el servei (LAPORTE, 2004). Una percepció que es reconeguda obertament per molts professionals de l'arxivística que acostumen a afirmar que "no cal ser gaire endeví per copsar que en un segment ampli de la nostra societat encara existeix molt desconeixement sobre què és un arxiu o sobre què fa un arxiver. Això en el millor dels casos, ja que encara és més evident un cert obscurantisme o la càrrega negativa dels que ens veuen com a personatges immersos en secrets i amagatalls d'informació" (REIS, 2005, 153).

Tot i així, aquesta mateixa enquesta de l'any 2004 també donava motius per l'esperança. Gairebé el 90% dels enquestats associaven els arxius municipals a conceptes positius com ara la preservació i difusió de la informació (48,5%), la preservació i la difusió de la memòria (21%) i la possibilitat de reclamar drets ciutadans (16,7%). El 43,7% dels enquestats consideraven, igualment, els arxius com a institucions que ofereixen informació útil per resoldre gestions administratives, mentre que un altre 36% els considerava com a part de la memòria col·lectiva i com a patrimoni que cal conservar.

En aquest sentit, podem assegurar que la percepció social dels arxius ha millorat molt en els darrers anys i ho ha fet, en gran part, gràcies al paper que han desenvolupat els arxius locals, els més pròxims al ciutadà i els que més vagades són visitats per aquests. Però els arxius municipals també són els arxius que major incidència tenen en la recuperació, preservació i difusió del patrimoni documental i memorial local i aquest ha estat un element clau en el canvi de percepció de la ciutadana respecte als arxius dels darrers anys. En aquest sentit, compartim completament la reflexió de Xavier Tarraubella (2009, 29) quan afirma el següent sobre els arxius municipals:

"El paper actiu que molts arxius municipals exerceixen en la recuperació i la preservació del patrimoni documental local, incorporant-lo en els seus fons per la via de la donació, la cessió o el dipòsit ... confereix als arxius municipals el valor afegit que volem ressaltar amb relació a la tasca de coneixement i imatge dels arxius en la societat ... Hi ha alguns àmbits específics del patrimoni documental en què els arxius municipals han estat capdavanters o pioners en la seva recollida i preservació, com per exemple en el dels fons orals ... La tasca de protecció i recuperació del patrimoni documental facilita i promou el contacte i la relació de l'arxiu municipal amb entitats, associacions, empreses i persones particulars del municipi i, també, propicia la identificació dels arxius com a equipaments culturals d'utilitat per a la protecció del patrimoni cultural i de la memòria d'una població".

Per tant, no creiem que dedicant el nostre temps als aspectes més culturals de la professió, com és la difusió del patrimoni documental i memorial, els arxivers/eres estiguem descuidant aquells altres aspectes més administratius que també beneficien, clarament, a la nostra

organització i a la societat, sinó que tots dos aspectes són compatibles i inherents a la professió d'arxiver/a i que és aquesta dualitat la que hem de veure com un element positiu, que ens aporta valor afegit respecte a d'altres professions, més que no pas com un impediment per al nostre desenvolupament.

Al nostre entendre, pensar que el futur de l'arxivística és, únicament, la gestió de documents administratius o records managements o una professió dividida a l'estil anglosaxó és un mite sense prou fonamentació que s'ha estès entre la professió, enlluernada, sense dubte, per les enormes possibilitats que ofereix la gestió documental. Amb aquest treball només hem volgut contribuir a veure el marc complert. A demostrar que les noves tecnologies i les demandes ciutadanes de coneixement del passat que existeixen en l'actualitat, juntament amb el nostre bagatge cultural i formatiu com arxivers, obren igualment un munt de camins inexplorats per la ciència arxivística en el camp de la difusió cultural i en la seva capacitat d'incidència social. Voler deixar de banda alguna de totes aquestes possibilitats que tenim els arxivers/eres seria, realment, d'una ceguesa impròpia d'una professió que es vol i es considera científica, al mateix temps que depositària d'uns valors de servei públic dins d'una societat democràtica.

Bibliografia i fonts.

Fonts primàries.

Arxiu Municipal de Matadepera. Expedients del projecte Memòries d'una feixa.

Fonts secundàries.

Bases de dades consultades: Dialnet, Catàleg col•lectiu de les universitats catalanes, Recercat; Associació d'Arxivers i Gestors de Documents.

Bibliografia.

AGUILAR CESTERO, Raül. Memòries d'una feixa. La urbanització d'un poble pagès de la regió de Barcelona (1931-1983). Barcelona: ECOS, 2012.

AGUILAR CESTERO, Raül. Del món rural al món urbà. El conflicte per la terra i l'aigua i la transformació urbanística de Matadepera, 1931-1983. Tesi doctoral presentada al Departament d'Història Moderna i Contemporània de la UAB el 16 de juny de 2010. Directora: Carme Molinero.

AGUILAR CESTERO, Raül, "El despliegue de la Universitat Autònoma de Barcelona entre 1968 y 1973: de fundación franquista a motor del cambio democrático en Catalunya". CIAM (Cuadernos del Instituto Antonio Nebrija de la Universidad Juan Carlos III) núm. 10 (2007) p. 11-199.

AGUILAR FERNÁNDEZ, Paloma. Políticas de la memoria y memorias de la política. Madrid: Alianza, 2008.

ALBERCH I FUGUERAS, Ramon. Els Arxius, entre la memòria històrica i la societat del coneixement. Barcelona: Pòrtic - UOC, 2002.

ÀLVARO, Francesc-Marc, Entre la mentida i l'oblit. El laberint de la memòria col·lectiva. Barcelona: La Magrana, 2012.

ANTICH, Xavier, "Del "mal d'arxiu" a la "febre d'arxiu". La noció d'arxiu en la cultura contemporània". Lligall. Revista catalana d'arxivística. Núm. 32, (2002), p. 12-45.

ARENDT, Hannah, Los orígenes del totalitarismo, Madrid: Alianza, 1987.

ARENDT, Hannah, Sobre la Revolución. Alianza, Madrid: Alianza 1963.

ARÓSTEGUI, Julio i GODICHEAU, François, Guerra civil. Mito y memoria. Barcelona: Marcial Pons, 2006.

BERCHE, Claire. "Exposició d'arxiu. Per què, de quina manera?". Lligall. Revista catalana d'arxivística, núm. 4 (1991) p. 115-124.

BIRULÉS, Fina "Contingencia, historia y narración en Hannah Arendt". Al congrés: La filosofía de Ágnes Heller y su dialogo con Hannah Arendt. Universitat de Murcia, 15 d'octubre de 2009. <http://goo.gl/uOkJPK>

BOIX, Lourdes, "Història, ciutadania y turismo cultural". Dins: AAVV, Archivos y cultura: manual de dinamización. Gijón: Trea, 2001. p. 107-134.

Boix, Lourdes, XV Programa de la Festa de la Sal. La festa del patrimoni immaterial. Ajuntament de l'Escala, 2012.

BORDERIAS, C.; Hurtado, J., Biografías obreras. Fuentes orales y militancia sindical (1939-1978): diseño y desarrollo de la producción de fondos orales del Arxiu Històric de CCOO de Catalunya. Barcelona: Fundació Cipriano García, 1998.

BOSOM PALAU, Núria. "Barcelona fem memòria. Una aposta per la implicació ciutadana als arxius". Lligall. Revista catalana d'arxivística, núm. 20 (2003) p. 109-126.

CALZADA OLIVELLA, M. Les fonts primàries a l'ensenyament. Les relacions entre el món escolar i l'arxiu. Visió general de Catalunya. El cas de Sant Feliu de Guíxols. Barcelona. Barcelona: Universitat de Barcelona, 2008.

CERDÁ DÍAZ, Julio, "El archivo municipal y su relación con los ciudadanos". Lligall. Revista catalana d'arxivística, núm. 16 (2000) p. 365-382.

COMASÒLIVAS I FONT, Joan. L'Arxiu Municipal de Matadepera: organització i descripció dels seus fons. Tesi del II Màster en Arxivística, Universitat Autònoma de Barcelona. Direcció: Josep Matas i Balaguer, 1993.

COMASÒLIVAS I FONT, Joan, Dietari de Francesc Gorina i Riera, pagès de Matadepera, 1841-1904. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2003.

- COMASÒLIVAS I FONT, Joan. Conill amb sajolida. Palma: Moll, 2010.
- CONADEP. Nunca más. Informe final de la Comisión Nacional sobre la Desaparición de las Personas. Buenos Aires, 1984.
- CUESTA, Josefina, "Memoria e historia. Un estado de la cuestión" Ayer. Núm. 32. (1998) ps. 203-227.
- DERRIDA, Jacques. Mal de archivo. Una impresión freudiana. Madrid: Trotta, 1997.
- DÍAZ SÁNCHEZ, Pilar, "La construcción y utilización de las fuentes orales para el estudio de la represión franquista". Hispania Nova. Revista de Historia Contemporánea. Número 6, 2006. (Separata)
- DOMÈNECH, Xavier, "El asalto al olvido. Entre el poder y la sociedad". Dins: Vinyes, Ricard (ed.) El estado y la memoria. Gobiernos y ciudadanos frente a los traumas de la historia. Barcelona: RBA, 2009, p 425-440.
- DUCHEIN, Michel. "La professió d'arxiver. Entre el passat i l'esdevenidor". Lligall. Revista catalana d'arxivística, núm. 4, (1991) p. 13-24
- ESPINOSA, Francisco, "De saturaciones y olvidos. Reflexiones en torno a un pasado que no puede pasar". Hispania Nova. Revista de Historia Contemporánea, núm. 7 (2007) (Separata)
- ESTANY, G.;BADIA, A.; BOADA, M.; OTERO, I. "Socio-ecological trasformation from rural into a residential landscape in the Matadepera village (Barcelona Metropolitan Region), 1956-2008". Global Environment, núm. 5 (2010) p. 8-38.
- ESTANY, G.;BADIA, A.; BOADA, M.; OTERO, I. "Integració de fonts d'informació en l'anàlisi socioecològica dels canvis en el paisatge de Matadepera (Vallès Occidental)". Treballs de la Societat Catalana de Geografia, núm. 65 (2008) p. 44-54.
- ESTANY, G.;BADIA, A.; BOADA, M.; OTERO, I. "Estudio del crecimiento urbano disperso y los cambios en el paisaje en Matadepera (Región Metropolitana de Barcelona)". Boletín de la Asociación de Geógrafos Españoles, núm. 54 (2010) p. 301-321.
- ESTANY FERRER, Gemma, The transition from rural to residential landscape in the Barcelona Metropolitan Region. A socio-ecological landscape change analysis of the municipality of Matadepera (1931-2008) Directors Anna Badia Perpinyà i Martí Boada Juncà. Institut de Ciència i Tecnologia Ambientals de la UAB. 30 de juny de 2008. (inèdit)
- FONTANA, Josep. Història: anàlisis del pasado y proyecto social. Barcelona: Crítica, 1982.
- FONTANA, Josep. La historia después del fin de la historia. Barcelona: Crítica, 1992.

- FONTANA, Josep. La historia de los hombres: el siglo XX. Barcelona: Crítica, 2002.
- FONTANA, Josep. .Por el bien del imperio. Una historia del mundo desde 1945. Barcelona: Pasado & Presente, 2011.
- FONTANA, Josep. El futuro es un país extraño. Una reflexión sobre la crisis social de comienzos de siglo. Barcelona: Pasado & Presente, 2013.
- FONT I AGULLÓ, Jordi (dir.), Història i memòria. El franquisme i els seus efectes als Països Catalans. València: Publicacions Universitat de València, 2007.
- FUKUYAMA, Francis, El final de la historia y el último hombre. Barcelona: Planeta, 1992.
- GRAELLS I COSTA, Jordi. "Les xarxes socials revolucionaran la professió d'arxiver". Lligall. Revista catalana d'arxivística. Núm. 32 (2006) p. 157-171.
- GUIXÉ, Jordi i INIESTA, Montserrat (ed.) Polítiques públiques de la memòria. I Col·loqui Internacional Memorial Democràtic. Barcelona: Eumo, 2009.
- HOBSBAWM, Eric, Historia del siglo XX (1914-1991) Barcelona: Crítica, 1995.
- JUDT, Toni, Algo va mal. Madrid: Taurus, 2010.
- JUDT, Tony i Snyder, Timothy. Pensar el segle XX. Barcelona: La Magrana, 2012.
- JULIÀ, Santos (dir.), Memoria de la guerra y del franquismo. Madrid, Taurus, 2006.
- JULIÀ, Santos, Elogio de la Historia en tiempo de Memoria. Madrid, Marcial Pons-Fundación Alfonso Martín Escudero, 2011.
- LAPORTE, Antoni. "El coneixement i la imatge dels arxius a Catalunya". Lligall. Revista catalana d'arxivística, núm. 22 (2004) p. 485-503.
- NOVICK, Peter, The Holocaust in American Life. Nova York: Houghton Mifflin, 2000.
- MOLINERO, Carme. "¿Memoria de la represión o memoria del franquismo?". Dins: Julià, Santos (Dir.) Memòria de la guerra y del franquismo. Madrid: Taurus, 2006.
- MOLINERO, Carme, "Pròleg de Memòries d'una feixa". A: AGUILAR CESTERO, Raül. Memòries d'una feixa. La urbanització d'un poble pagès de la regió de Barcelona (1931-1983). Barcelona: ECOS, 2012, p. 11-13.
- OTERO I ARMENGOL, Iago; KALLIS, Giorgos; AGUILAR CESTERO, Raül i RUIZ GÓMEZ, Vicenç, "Water scarcity, social power and the production of an elite suburb: the political ecology of water in Matadepera, Catalonia". The transdisciplinary Journal of the International Society for Ecological Economics. Amsterdam, núm. 70 (2011) p. 1297-1308.

OTERO I ARMENGOL, Iago; AGUILAR CESTERO, Raül i RUIZ GÓMEZ, Vicenç. "De les feixes al xalets. L'ús social i polític de l'aigua en la destrucció d'una comunitat agrària. Matadepera, 1931-1983". *Estudis d'Història Agrària*. Barcelona, núm. 24 (2013) p. 311-327.

OTERO I ARMENGOL, Iago; AGUILAR CESTERO, Raül i RUIZ GÓMEZ, Vicenç. "El consum d'aigua i l'especulació urbanística a Matadepera (1931-1983) Primers resultats del projecte Memòries d'una feixa". *Terme. Revista d'història*. Terrassa, núm. 23. (Novembre de 2008) p. 203-238.

PÉREZ LEDESMA, Manuel, "La historia, los historiadores y la memoria". A: Babiano Mora, José (Coord.), *Represión, derechos humanos, memoria y archivos: una perspectiva latinoamericana*. Seminario Internacional. Fundación Primero de Mayo, 2010. p. 23-32.

REIS FONTANALS, M.; SAURÍ, Concepció; SERCHS, Jordi i SOLÀ, Fina, "La comunicació externa dels arxius a Catalunya: per un 'feedback' global". *Lligall. Revista catalana d'arxivística*, núm. 23 (2005) p. 153-190.

REVERTÉ VIDAL, Pilar. "L'elaboració de materials didàctics amb fonts d'arxiu". *Lligall. Revista catalana d'arxivística*. núm. 33-34 (2012) p. 205- 229.

SANTANA CARDOZO, Ciro Flamarión i PÉREZ BRIGNOLI, Hector, *Los métodos de la Historia*. Crítica. Barcelona. 1976.

TARRAUBELLA I MIRABET, Xavier. "La contribució dels arxius municipals al coneixement i valoració dels arxius i de l'arxivística en la societat". *LLigall. Revista catalana d'arxivística*, núm. 30 (2009) p. 29-83.

TRAVERSO, Enzo. *De la memòria i el seu ús crític*. Barcelona: Departament de Cultura i Mitjans de Comunicació, 2008.

TRIVÓ TRAVERIA, G. *Enseñar a pensar históricamente: los archivos y las fuentes documentales en la enseñanza de la historia*. Barcelona: Horsori, 2005.

VIAN, Maria José i CALLEJA, Rosa Maria, "La Asociación para la Recuperación de la Memoria Histórica de Valladolid como usuaria de archivos: su experiencia". *Lligall. Revista catalana d'arxivística*. núm. 26, (2007) p. 301-317.

VILAR, Pierre, *Memòria, història e historiadores*. Granada: Universidad de Granada i Universitat de València, 2004.

VINYES I RIBES, Ricard, *Asalto a la memoria. Impunidades y reconciliaciones, símbolos y éticas*. Barcelona: Los Libros del Lince, 2011.

VINYES, Ricard (ed.) *El estado y la memoria. Gobiernos y ciudadanos frente a los traumas de la historia*. Barcelona: RBA, 2009.

VINYES, Ricard. <<La memoria como política pública>>. A: Guixé, Jordi i Iniesta, Montserrat (eds.) Políticas públicas de la memoria. I Coloquio Internacional Memorial Democràtic. Barcelona: Milenio, 2009.

VINYOLI, Joan. Domini màgic. Dins: Poesia completa, Barcelona: Edicions 62, 2008.

YSÀS, Pere. "El antifranquismo y la democracia". A: Vinyes, Ricard (ed.) El Estado y la memoria. Gobiernos y ciudadanos frente a los traumas de la historia. Barcelona: RBA, 2009.

Fonts d'Internet.

Reacció de les associacions memorialístiques espanyoles la desfilada militar del 12 d'octubre de 2004. <http://goo.gl/kvaqmK>

L'ICTA (Institut de Ciència i Tecnologia Ambientals de la UAB) (<http://icta.uab.cat/index.jsp>)

Conclusions del 6è Laboratori d'Arxius Municipals (Barcelona, 18 de febrer de 2010) dedicat a la planificació als arxius municipals. (<http://goo.gl/yPWYfg>)

Gestors informàtics de projectes (software lliure) GanttProject (multiplataforma); OpenProj (multiplataforma) i Open Workbench (Windows) Altres recursos interessants a l'hora d'escollir un d'aquests recursos informàtics poden ser les comparatives de programes (Comparador FindTheBest) o un llistat de programari de gestió de projectes gratuït.

Guia d'usos i estil a les xarxes socials de la Generalitat de Catalunya. (<http://goo.gl/UJuBN>)

Materials didàctics sobre els fons de l'Arxiu Municipal Contemporani i els Arxius dels districtes de Gràcia, Les Corts i Sant Martí. (<http://goo.gl/csVk3A>)

Taller d'Història organitzat per l'Arxiu Municipal de Sant Feliu de Guíxols (AMSFG) (<http://goo.gl/Yi67qm>)

Programa de la XV Festa de la Sal. La festa del patrimoni immaterial. Ajuntament de l'Escala, 2012. (<http://goo.gl/GNGDsP>)

Annex documental.

Ajuntament
de Matadepera

El projecte de recerca històrica **Memòries d'una feixa. Matadepera, 1931-1983** pretén cobrir el buit que existeix sobre el coneixement del passat més recent del municipi de Matadepera. Si bé comptem amb algunes aportacions parcials sobre el segle XX, manca encara una primera visió de conjunt de l'evolució social, política i econòmica de la nostra vila.

Dins del marc de la realització d'aquest projecte es preveu l'elaboració d'una vintena d'entrevistes a veïns del municipi, per tal que aportin llur singular testimoni vital. El treball sobre aquesta col·lecció de fonts audiovisuals, conjuntament amb l'estudi de la documentació històrica dipositada i custodiada a l'**Arxiu Municipal de Matadepera (AMMAT)**, permetrà ategir diverses sensibilitats i experiències singulars que, d'altra manera, es perdrien per sempre al no quedar recollides als registres històrics tradicionals. D'aquesta manera, estarem més a prop de poder reconstruir la pluralitat de tonalitats que conformen el llenç del nostre passat.

Tenint en compte els predits objectius, el sotasignat ofereix el seu testimoni, el qual passarà a formar part de la documentació custodiada per l'**AMMAT** (c/. Sant Quirze 2, baixos). Les gravacions, transcripcions i els resums de les transcripcions es cediran a l'**AMMAT**, el qual vetllarà per aquest material i el conservarà com un llegat per a la història de Matadepera. L'**AMMAT** disposarà d'aquesta col·lecció de fonts orals per a aquelles activitats que ajudin a la recerca i divulgació històriques.

L'**Arxiu Municipal de Matadepera** i el **Consell Local del Medi Ambient**, com a entitats coordinadores d'aquest projecte, agraeixen la seva col·laboració com a testimoni oral de la història recent del nostre municipi.

Matadepera, 19 de desembre de 2007

L'entrevistat

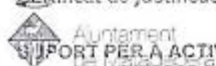
Mn. Manel Ametller i Bassets

Coordinadors del projecte

Vicenç Ruiz Gómez
Arxiver Municipal

Iago Otero Armengol
Consell local del
Medi Ambient

Certificat de justificació de les despeses de l'actuació

SUPPORT PER A ACTIVITATS I SERVEIS LOCALS

 Xarxa d'Arxius
 Municipis de Qualitat
 [.....]

Ens local: Ajuntament de Matadepera
 NIF de l'ens local: P0811900J
 Codi XBMQ: 06/Y/27257
 Programa: Suport a les activitats dels arxius de la Xarxa d'Arxius Municipals. Any 2006
 Actuació: "Memòries d'una feixa". Matadepera, 1931-1983. (1ª Fase)
 Servei Gestor de la Diputació: Oficina de Patrimoni Cultural

(Aquestes dades les heu d'extreure del text del conveni / notificació de la subvenció)

Rosa Castellà i Mata, com a secretariària / interventor/a de l'ens, en relació amb l'actuació referida més amunt

CERTIFICO:

- Que l'ens local ha reconegut obligacions per l'import de 5.000,00 euros; recollides en aquesta relació de despeses i que han estat destinades íntegrament a l'actuació referida, que ha tingut un cost total de 5.000,00 euros.
- Que la quantia de l'aportació efectuada per la Diputació de Barcelona en el marc del Protocol General **Xarxa Barcelona Municipis de Qualitat 2004-2007**, conjuntament amb les altres fonts específiques de finançament de l'actuació, **no** supera el cost total de la mateixa.
- Que aquest ens local té arxivats i a disposició de la Diputació de Barcelona tots els documents originals justificatius de les obligacions referides en el present certificat, així com dels ingressos que financen l'actuació.

Núm. Factura	Data factura	Nom proveïdor/beneficiari	NIF proveïdor/beneficiari	Descripció de la factura	Import justificat (EUR)	Data aprovació factura/reconeixement obligació
1	18/11/2006	Raül Aguiló Cestero	34754445L	Buidatge documentació fons municipal	2.000,00	29/11/06
1	2/12/2006	Gemma Estany Ferrer	45640476N	Realització entrevista i transcripció	600,00	13/12/06
1	5/12/2006	Esteve Dot Jutgla	33947056E	Realització entrevista i transcripció	600,00	13/12/06
1	12/12/2006	Mª Àngels Carles Pomar	39160688Z	Realització entrevista i transcripció	600,00	21/12/06
1	14/12/2006	Ester de Rueda Colomé	45497375V	Realització entrevista i transcripció	600,00	21/12/06
1	28/12/2006	Héctor González Sarracó	43699075F	Realització entrevista i transcripció	600,00	25/12/06
TOTAL EUR					5.000,00	

Matadepera, a 6 de març de 20 07

 Vist-i-plau,
 El/La alcalde/essa / president/a

 (segel de l'ens local)

 Ajuntament de Matadepera

El/La secretariària / interventor/a

DIPUTACIÓ DE BARCELONA
 Registre General de factures
 i documents justificatius de despeses

 Pl. de l'Ajuntament, 1
 08230 Matadepera
 Telèfon 93 757 00 00
 Fax 93 730 00 48
 e-mail: matadepera@ob.es
 www.matadepera.org

2. Certificat de justificació de les despeses de l'actuació de Memòries d'una feixa relatives a la realització de 5 entrevistes i el buidatge documental de 2006,

Ajuntament de Matadepera
Barcelona
Ajuntament de Matadepera

Ajuntament de Matadepera
Ajuntament de Matadepera
[2004-2007]

Municipi (ens local) Ajuntament de Matadepera

OPC3 Fitxa específica programes de **PATRIMONI CULTURAL** Suport per a activitats ciutadanes locals 2006

PROGRAMA DE PROMOCIÓ I RECERCA DEL PATRIMONI CULTURAL LOCAL

Denominació de l'actuació	☐ Activitats de difusió ☒ Estudis i recerques	☐ Redacció de projectes
Nom de l'actuació	Memòries d'una feixa. Matadepera (1931-1983). Una proposta de recuperació de la memòria històrica ambiental (primera fase)	
Tècnic responsable	Vicenç Ruiz Gómez, arxiver municipal	
Altres entitats o ens locals participants	Consell Local del Medi Ambient de Matadepera Centre d'Estudis sobre les Èpoques Franquista i Democràtica (UAB), Centre d'Estudis Històrics de Terrassa Institut de Ciències i Tècniques Ambientals (UAB),	
Dates de realització	març-desembre, 2006	

Pressupost	
Ens local	2.700
Diputació (Xarxa Barcelona)	2.700
Generalitat	
Altres	
TOTAL	5.400

Oficina de Patrimoni Cultural
Diputació de Barcelona
[2004-2007]

Programa d'activitats de promoció i recerca del patrimoni cultural local

TIPOLOGIA

- Activitats de difusió de la memòria i la història local (conferències, exposicions...)
- Estudis i recerques relacionades amb el patrimoni cultural i la memòria històrica local
- Redacció de projectes de museïtzació o plans directors d'ordenació del patrimoni cultural local

CAL ADJUNTAR UNA MEMÒRIA DETALLADA DE L'ACTIVITAT SOL·LICITADA

NOMÉS S'ADMET UNA PROPOSTA PER ENS LOCAL I ANY

LES SOL·LICITUDS D'AQUEST PROGRAMA NO SÓN COMPATIBLES AMB LES SOL·LICITUDS PRESENTADES ALS ALTRES DOS PROGRAMES DE L'OFICINA DE PATRIMONI CULTURAL

Dades de contacte:
Oficina de Patrimoni Cultural
Persones de contacte: Alicia Casbas, per a qüestions de tramitació administrativa i Carme Rius per a qüestions de caràcter tècnic.
Adreça: C/ Comte Urgell 187, edifici del rellotge, 1ª planta. 08036 Barcelona
Telèfons: 93 402 06 71 (Alicia Casbas) i 93 402 28 26 (Carme Rius)
Fax: 93 402 28 25
e-mail: o.patrimoni@diba.es

3. Fitxa de Memòries d'una feixa dins del programa de Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona. Programa de promoció i recerca del patrimoni cultural local.

Rosa Castellà i Mata, secretària de l'Ajuntament de Matadepera,

CERTIFICO: Que la Junta de Govern Local, en sessió celebrada el dia 4 d'octubre de 2006, va adoptar, entre altres, el següent acord:

3.8.- Acceptació de la subvenció atorgada per la Diputació de Barcelona del programa de suport a les activitats dels arxius de la Xarxa d'Arxius Municipals, en el marc del Protocol General Xarxa Barcelona Municipis de Qualitat

El Butlletí Oficial de la Província de Barcelona, núm. 23, del dia 27 de gener de 2006, va publicar les Bases Específiques i la Convocatòria pública per a l'atorgament d'ajuts per a activitats i serveis de *Xarxa Barcelona Municipis de Qualitat*.

L'Ajuntament de Matadepera, d'acord amb la dita convocatòria, sol·licità a l'Oficina de Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona una subvenció de 2.700 € per al projecte de recerca "Memòries d'una feixa. Matadepera (1931-1983). Una proposta de recuperació de la memòria històrica ambiental (primera fase)", el dia 22 de febrer de 2006 (Registre General de Sortida, núm. 583).

La Junta de Govern de la Diputació de Barcelona, en data 25 de maig de 2006, va aprovar la concessió d'una subvenció, dins el Programa de suport a les activitats dels arxius de la Xarxa d'Arxius Municipals, per import de 2.500 € a l'Ajuntament de Matadepera.

Aquesta Resolució es va notificar a l'Ajuntament de Matadepera el dia 9 de juny de 2006 (Registre General d'Entrada, núm. 2789).

L'article 119.3 del Decret 179/1995, de 13 de juny, pel qual s'aprova el Reglament d'obres, activitats i serveis dels ens locals preveu que les subvencions han de ser acceptades pel beneficiari de la subvenció, a l'efecte del compliment de les condicions fixades per a la seva aplicació.

El Decret de data 21 de juny de 2005, de delegació de competències a la Junta de Govern Local, atorga competències en matèria d'acceptació de subvencions a la Junta de Govern Local.

Per unanimitat, S'ACORDA:

Primer.- Acceptar la subvenció atorgada per l'Oficina de Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona, per un import de 2.500 € per al projecte de recerca "Memòries d'una feixa. Matadepera (1931-1983). Una proposta de recuperació de la memòria històrica ambiental (primera fase)", dins el Programa de suport a les activitats dels arxius de la Xarxa d'Arxius Municipals.

Segon.- Donar trasllat d'aquest acord a l'Oficina de Patrimoni Cultural

I perquè així consti, signo aquesta certificació, d'ordre i amb el vistiplau de l'Alcalde.

Matadepera, 6 de novembre de 2006

Ajuntament
de Matadepera
Secretaria General

Vist i plau
L'Alcalde

Jordi Comas i Rovira

Pt. de l'Ajuntament, 1
08230 Matadepera
Telèfon 93 787 02 00
Fax 93 730 00 48
e-mail: matadepera@dia.es
www.ajmatadepera.org

4. Certificat de l'Ajuntament de Matadepera acceptant la subvenció de la Diputació de Barcelona pel projecte Memòries d'una feixa relativa a 2006.

Rosa Castellà i Mata, secretària de l'Ajuntament de Matadepera,

CERTIFICO: Que la Junta de Govern Local, en sessió ordinària celebrada el dia 31 d'octubre de 2007, va adoptar, entre altres, el següent acord:

Acceptació de la subvenció atorgada per la Diputació de Barcelona del programa de suport a les activitats dels arxius de la Xarxa d'Arxius Municipals, en el marc del Protocol General Xarxa Barcelona Municipis de Qualitat

El Butlletí Oficial de la Província de Barcelona, núm. 305, del dia 22 de desembre de 2006, va publicar les Bases Específiques i la Convocatòria pública per a l'atorgament d'ajuts per a activitats i serveis de *Xarxa Barcelona Municipis de Qualitat*.

L'Ajuntament de Matadepera, d'acord amb la dita convocatòria, sol·licità a l'Oficina de Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona una subvenció de 5.000 € per al projecte de recerca "Memòries d'una feixa. Matadepera (1931-1983). Una proposta de recuperació de la memòria històrica ambiental (segona fase)", el dia 22 de febrer de 2007 (Registre General de Sortida, núm. 1116).

La Junta de Govern de la Diputació de Barcelona, en data 10 de maig de 2007, va aprovar la concessió d'una subvenció, dins el Programa de suport a les activitats dels arxius de la Xarxa d'Arxius Municipals, per import de 2.700 € a l'Ajuntament de Matadepera.

Aquesta Resolució es va notificar a l'Ajuntament de Matadepera el dia 28 de maig de 2007 (Registre General d'Entrada, núm. 2413).

L'article 119.3 del Decret 179/1995, de 13 de juny, pel qual s'aprova el Reglament d'obres, activitats i serveis dels ens locals preveu que les subvencions han de ser acceptades pel beneficiari de la subvenció, a l'efecte del compliment de les condicions fixades per a la seva aplicació.

El Decret de data 21 de juny de 2005, de delegació de competències a la Junta de Govern Local, atorga competències en matèria d'acceptació de subvencions a la Junta de Govern Local.

Per unanimitat, S'ACORDA:

Primer.- Acceptar la subvenció atorgada per l'Oficina de Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona, per un import de 2.700 € per al projecte de recerca "Memòries d'una feixa. Matadepera (1931-1983). Una proposta de recuperació de la memòria històrica ambiental (segona fase)", dins el Programa de suport a les activitats dels arxius de la Xarxa d'Arxius Municipals.

Segon.- Donar trasllat d'aquest acord a l'Oficina de Patrimoni Cultural.

I perquè així consti, signo aquesta certificació, d'ordre i amb el vistiplau de l'alcalde, a reserva dels termes que resultin de l'aprovació definitiva de l'acta de la sessió, d'acord amb el que disposa l'art. 206 del Reglament d'Organització, Funcionament i Règim Jurídic de les Entitats Locals, aprovat pel Reial Decret 2568/86 de 28 de novembre.

Matadepera, 7 de novembre de 2007

Vist i plau
L'alcaldessa

Mireia Solsona i Garriga

5. Certificat de l'Ajuntament de Matadepera acceptant la subvenció de la Diputació de Barcelona pel projecte Memòries d'una feixa relativa a 2007.